

MAY-JUNE 2016 VOLUME 30 ISSUE 04

ISSN: 1987-6521; E-ISSN:2346-7541

GIF 2015 - 0.658

© **GULUSTAN**

BLACK SEA

SCIENTIFIC JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH

**MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL**

AGRICULTURAL, ENVIRONMENTAL & NATURAL SCIENCES

Agriculture, Agronomy & Forestry Sciences
History of Agricultural Sciences

SOCIAL, PEDAGOGY SCIENCES & HUMANITIES

Historical Sciences and Humanities
Theory and methods of teaching (physical education, basics of health)
Pedagogy Sciences
Philology

Psychology and Sociology Sciences

MEDICINE, VETERINARY MEDICINE, PHARMACY AND BIOLOGY SCIENCES

Clinical Medicine
Prophylactic Medicine

TECHNICAL AND APPLIED SCIENCES

Applied Geometry, Engineering Drawing, Ergonomics and Safety of Life
Machines and Mechanical Engineering

REGIONAL DEVELOPMENT AND INFRASTRUCTURE

History of tourism
Theoretical and methodological foundations of tourism and recreation

ECONOMIC, MANAGEMENT & MARKETING SCIENCES

Economics and Management of Enterprises
Economy and Management of a National Economy
Management and Marketing

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

Theory and History of State and Law
International Law
Branches of Law
Jurisprudence

<http://gulustan-bssjar.com>

"An investment in knowledge always pays the best interest." Benjamin Franklin

© **GULUSTAN**

BLACK SEA

SCIENTIFIC JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH

**MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL**

JOURNAL INDEXING

Honorary Editors:

Agahydar Seyfulla Isayev

Azerbaijan State Oil Academy. Doctor of Economical Sciences. Professor.

Archil Prangishvili

Georgian Technical University. Doctor of Technical Sciences. Full Professor.

Avtandil Silagadze

Correspondent committee-man of National Academy of Georgia. Tbilisi University of International Relationships. Doctor of Economical Sciences. Full Professor.

Badri Gechbaia

Batumi Shota Rustaveli State University. Head of Business Administration Department. PhD in Economics, Associate Professor.

George Malashkhia

Georgian Technical University. Doctor of Economical Sciences. Full Professor.

Jacob Meskhia

Tbilisi State University. Faculty of Economics and Business. Full Professor. Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia. Chief Specialist.

Lamara Qoqiauri

Georgian Technical University. Member of Academy of Economical Sciences. Member of New York. Academy of Sciences. Director of first English school named "Nino". Doctor of Economical Sciences. Full Professor.

Liana Ptaschenko

Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuk. Doctor of Economical Sciences. Professor

Paata Koguashvili

Georgian Technical University. Doctor of Economical Sciences. Full Professor. Academician. Member of Georgia Academy of Sciences of Agriculture.

Timuri Babunashvili

Georgian Business Academy of Science. Doctor of Economical Sciences. Full Professor.

Vagif Arzumanli

Doctor of Philological Sciences. Professor. Institute of Literature. Director of Literary International Relations section of the Azerbaijan National Academy of Sciences.

Zurab A. Gasitashvili

Georgian Technical University. Doctor of Technical Sciences. Full Professor.

ISSN: 1987-6521; E-ISSN: 2346 – 7541; UDC: 551.46 (051.4) / B-64

©**Publisher:** Community of Azerbaijanis Living in Georgia. Gulustan-bssjar

Head and Founder of Organization: Namig Isayev. Academic Doctor in Business Administration. PHD. RIDCAG

Founder of Organization: Ketevan Nanobashvili. University of Georgia. PhD in Medicine. Associate Professor.

©**Editorial office:** Isani Sangory area, Varketili 3, III a m/r, building 342, dep. 65, 0163 Georgia, Tbilisi.

Tel: +994 55 241 70 09; +994 55 241 70 12; +995 59 201 66 14

E-mail: gulustanbssjar@gmail.com, caucasusblacksea@gmail.com

Website: <http://gulustan-bssjar.com/>

©**Typography:** AZCONCO LLC Industrial, Construction & Consulting.

Registered address: Isani Sangory area, Varketili 3, III a m/r, building 342, dep. 65, 0163 Georgia, Tbilisi.

Community of Azerbaijanis Living in Georgia was registered by Public register of Georgia, on 11/04/2013, R/C 406090901.

<http://public.reestri.gov.ge>

Reproduction of any publishing of Black Sea Scientific Journal of Academic Research permitted only with the agreement of the publisher. The editorial board does not bear any responsibility for the contents of advertisements and papers. The editorial board's views can differ from the author's opinion. The journal published and issued by Gulustan-bssjar.

TABLE OF CONTENTS

Gohar V. Gabrielyan

THE TREATY ON OPEN KIES: THEORY AND PRACTICAL ASPECTS04

Lilpar Qəşəm qızı Əliyeva

AZƏRBAYCANDA NATİQLİK SƏNƏTİNİN İNKİŞAF YOLLARI08

Олександр Катеренчук

ДІАГНОСТИЧНЕ І ПРОГНОСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПСИХОСОМАТИЧНОЇ ДИСФУНКЦІЇ ПРИ СЕРЦЕВІЙ
НЕДОСТАТНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ІШЕМІЧНОЮ ХВОРОБОЮ СЕРЦЯ 10

Nino Toidze, Ketevan Nanobashvili, Elene Lagazidze

EPIDEMIOLOGY OF DENTAL CARIES AND ORAL DISEASES AMONG PEDIATRIC POPULATION15

Світлана Іванчикова

СТРУКТУРА МЕЗОЦИКЛУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я
СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ26

Крістіана Носова

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ (аналіз експерименту)32

Валерий Семченко, Ольга Гуртовенко, Николай Колычев, Григорий Левкин

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ
В АГРАРНОМ ВУЗЕ37

Ирина Горбач

ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ ПЕРСОНАЖЕЙ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ42

Анатолій Ціпка

ДУХОВНИЙ ЧИН «КИЇВСЬКОГО ТЕКСТУ» В ДАВНЬОУКРАЇНСЬКІЙ СЛОВЕСНОСТІ46

Галина Наєнко

«КИЇВСЬКИЙ ТЕКСТ» СВЯТОСТІ В ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ: ІЄРОТОПІЙНА СТРУКТУРА ТА
СМИСЛИ (Рецензія на монографію Анатолія Ціпка "Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності". – К.:
МП "Леся", 2015. – 748 с.)51

THE TREATY ON OPEN SKIES: THEORY AND PRACTICAL ASPECTS

Gohar V. Gabrielyan

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of International Relations, 6 year magistracy student (Ukraine)
e-mail: gabrelyangoar@gmail.com

ABSTRACT

In the article main directions of cooperation between EU and Ukraine in aircraft sphere was shown and analyzed as one of the most important directions of European integration. The attention is mostly concentrated on “common aircraft space” conception and the obstacles of its realization on Ukrainian territories. It was shown the importance of international experience usage and introduction of the conception of “The Treaty on Open Skies”.

Keywords: “The Treaty on Open Skies”, European integration, International transport corridor, common aircraft space, market relations, collaboration.

РЕЗЮМЕ

У статті показані і проаналізовані основні напрями співробітництва між Україною та ЄС в авіаційній сфері як одні з найважливіших напрямів європейської інтеграції. Увага зосереджена в основному на концепції «спільного авіаційного простору» і перешкодах її реалізації на українських територіях. Показана важливість міжнародного використання досвіду і впровадження концепції «Договір з відкритого неба».

Ключові слова: «Спільний авіаційний простір», європейська інтеграція, міжнародний транспортний коридор, спільний авіаційний простір, ринкові відносини, співпраця.

РЕЗЮМЕ

В статье показаны и проанализированы основные направления сотрудничества между Украиной и ЕС в авиационной сфере как одни из важнейших направлений европейской интеграции. Внимание сосредоточено в основном на концепции «общего авиационного пространства» и препятствиях ее реализации на украинском территориях. Показана важность международного использования опыта и внедрение концепции «Общее авиационное пространство».

Ключевые слова: «Общее авиационное пространство», европейская интеграция, международный транспортный коридор, общее авиационное пространство, рыночные отношения, сотрудничество.

PROBLEM STATEMENT

In current conditions of globalization the basic processes of social and economic life of mankind, the possibility of quick movements of people in different places, including the most remote places, makes air travel one of the most promising vehicles on the market. The aviation industry is developing rapidly and steadily, absorbing all the latest scientific and technological progress, and with it, according to the growing needs of the economy, business and population, international market of Aviation Services develops. Cooperation of the parties is evident and needful, manifested as a result of the creation of "Common aviation area" between Ukraine and the EU, which primarily involves open borders for air transportation between them.

Analysis of recent publication. Substantial contributions to the development of the problem of air transportation were made by: A. Dzubko, N. Teremtsova, S. Sokolenko, Z.Mokrynska, N. Poljanskay, A. Slipchenko, N. Pasichnik. The open skies problem was partially considered in V.G.Butkevich's research into international public law. He mentioned that EU project «common European sky» provides a unified system of air traffic control [1, p. 11]. It should be also noted most modern exploration of topics, including articles of O. Mylyan . and I. Heyets [2, p. 46–49] and E. Yeryashov [3, p. 19–23].

Definition of unsolved before parts of the problem. Previous investigation and research, relating to the theory and practice the concept of "common aviation area", concerned the analysis of the previous stage of European integration, as seems relevant to consider this issue in the modern world.

The purpose of the article. In view of the above, the purpose of the article is to analyze the main vectors of cooperation between Ukraine and European Union in the implementation of the "open-skies" concept.

PRESENTATION OF THE MAIN INFORMATION

Ukrainian air navigation system – part of the Common European System, that's why it seems relevant to Ukraine the concept of "Common European Skies". The basis for the integration of the European and global transportation system is the introduction of European standards in the field of air transportation, international key conventions and agreements joining, the development of aviation infrastructure, international transport corridors and checkpoints, safety and environmental transport.

The European Common Aviation Area (CAA) – is a bilateral agreement between the EU and third countries to establish common standards of safety and liberalization of market relations in the field of aviation. In fact, the CAA – is a free-trade zone for aviation. Currently, this program is valid for all the Western Balkan countries, the Iceland and the Norway. However, it covers 36 countries and the EU intends to attach to it all neighboring countries. Currently, more than 500 million people are potential users of aviation services in the countries – members of the CAA [4, p. 12–14]. The main purpose of airspace organization is the creation of airspace structure elements, which are dynamically changing according to operating needs, the use of navigation area to improve the efficiency of Ukrainian airspace users' activity. It should be noted that the European Union initiated the Ukraine's accession to the CAA.

It is necessary to consider and analyze the Open Skies Agreement (civil aviation) and through the example of the USA and the EU. This Agreement became valid on 30 March 2008; it opens markets of the transatlantic air traffic. Its essence is that European airlines can commit flights to the USA from anywhere in the EU, not just from their country. In turn, American airlines get the right to carry passengers at any European airport [5, p. 15]. Agreement envisages the possibility for the European aircraft to fly not only between the EU countries and the USA but also between third countries and the USA; the ability for American airlines to perform flights in the EU, and European – in the United states; the right to invest in US airlines by European investors.

European program "Open Skies" provides that all affiliated airlines compete on equal terms. It means that any airline can fly to any country upon reasonable notice but not upon the resolution that should be received in every country [1, p. 13]. Note that similar agreements were signed by the US with some countries in South America and Asia, obviously, there is intimately cooperation with them today. After analyzing the nature of the Open Skies Agreement, it should be consider above all the process of its implementation in Ukraine.

Agreement of Common Aviation Area is based on the principle of adoption of EU legislation by third country, including the safety, passengers' protection, and liability of air carriers for transportation, environmental protection, competition and state aid. For Ukraine it is specific and targeted direction of integration in the EU market according to its standards. Thus, the Agreement involves European standard of safety and quality of all aircraft equipment, unlimited liability of air carriers for transportation, quotas for aircraft emissions of carbon, aircraft production with the compliance of environmental standards and limited state aid to air carriers under conditions of free competition [2, p. 47].

Relations between the EU and Ukraine, in their general concept, based on the Partnership and Cooperation Agreement, which became valid in 1998. Since 1998 transport-related collaboration between Ukraine and the EU subjects to the Agreement of Partnership and its intention is a reconstruction and modernization of transport systems and road net in Ukraine, development and compatibility of transport systems in the context of a global transport system [6, p. 145].

Since February 2007 negotiations process is in progress concerning a new basic agreement of association between Ukraine and the EU, including the free- trade zone Agreement between Ukraine and the EU. Concurrently, in December 2007 started negotiations on the Agreement of Common Aviation Area between Ukraine and the EU, which provides association of air transport markets of Ukraine and the EU [7]. The European Community, Ukraine and its members held the second round of negotiations about the Agreement of Common Aviation area on 23–24 of July, 2008 in Brussels. As a result, both Parties agreed on the importance of further contacts on experts' level and identified a number of priorities in the aspects of technical assistance [8]. Over the last few years negotiations had continued unabated, but the actual results were announced only in late 2013.

In particular, initialed in October 2013 the Agreement of Common Aviation Area consists of two parts [9; 4]:

1) The harmonization of national and EU legislation in the field of flight operation safety and air navigation management.

2) The Agreement requires the adoption of European standards concerning safety and appropriate level aircraft maintenance service of air navigation.

Under the "flight safety" understand:

- technical standards for aircraft;
- the level of training of the air carrier;
- the training level of flight service;
- the skill level of inspectors;
- an adherence to the schedule of the airline.

Providing of mutual access to markets of the aviation industry: air transportation market, manufacture and aeronautical equipment service, training aviation specialists etc., on equal terms for all countries – members of the CAA.

Coalescing of aviation market is profitable for the Ukrainian airline industry especially now, when Ukrainian aviation products manufacturing – aircraft and its parts – will be certified and can be sold in the EU. The European Commission validated two Regulations according with the approval is aeronautical engineering to operation. The common market of air transportation is not only a great opportunity for Ukraine, but also a great challenge.

Ukraine's accession to the Common Aviation Area includes such measures and implementation as [7]:

- an adoption of a new Air Code;
- a development of airport infrastructure of Ukraine and fleet renewal;
- attracting investments in aviation, namely the reconstruction of airports, runways, air terminals;
- an increase of a wage, according to the EU requirements and standards.

In Ukraine, the Agreement is beneficial for consumers of aviation services, i.e. passengers. According to the Agreement they guarantee not only the safety of the appropriate sanctions in case of debasement, but also much more selection of airlines, packages, reasonable prices and convenient flight schedules [5, p. 16–17].

Politically, the signing of the Agreement of Common Aviation Area promotes relations with the EU in the aviation sector on the basis of where Ukraine gets the rights and responsibilities of the EU Member. This, in theory, simplifies procedures for Ukrainian airlines and stimulates demand for air transportation, improves the investment climate of Ukraine. At the same time, as any such agreement, it contains a number of restrictions and risks that affect all market players.

However, it should be noted the complex issues of practical implementation of the concept of "open skies" in Ukraine. In particular, the aviation market in Ukraine is not effective because of the lack of healthy internal competition, as evidenced by all the prerequisites and consequences of departure from the market of "AeroSvit". Airline "UIA" (Ukrainian International Airlines), whose annual traffic volumes in 2013–2014 increased by 64% and totaled 4.6 million. pass., effectively a monopoly and serves as the flagship airline in the Ukrainian market. Among all airlines of Ukraine "UIA" is different for the International Association of airlines (IATA) and the Association of European Airlines (AEA) membership [7]. This indicates compliance with international standards of service quality airline and principles of operation of airlines and gives it a competitive advantage, but even this Company will not be able to compete with international airlines in the open-skies.

Along with the expected positive effects of signed the Agreement of the CAA between Ukraine and the EU, there is a risk of emergency increased competition between airlines, which will take an international character and negatively affect the development of national carriers. Removing restrictions for airlines, which are destination on the route, on frequencies and geography of flights (which are established bilateral intergovernmental agreements now), creates a situation where European airlines can perform an unlimited number of flights to Ukraine, but the Europe does not have unused frequency for Ukrainian carriers. That Agreement gives equal rights to all airlines, but the opportunity to exercise those rights in Ukrainian and European airlines will be different. From the perspective of most researchers, under such conditions, none of the Ukrainian airlines are not able to immediately compete with leading international airlines [2, p. 48]. In view of such "open sky" in the aviation market of Ukraine it appears new airlines, and as the Agreement also involves maintaining high EU standards of flight operating safety and service level, it will be a revolution of service and availability for the Ukrainian passengers.

It should be noted that the experience of Poland and the Polish flagship air transportation company LOT shows that if you do not hold sufficient preparation for the opening of the market, not to reorganize, not to cut costs, it can lose its market share. For example, the number of passengers transported by LOT, increased, but there was a significant reduction in market share (from 44% in 2005 to 25% in 2010). Most of the market was captured by budget airlines «WizzAir», «SkyEurope» and «Ryanair» [7].

As a result of the conclusion of the Common Aviation Area Agreement between the EU and Ukraine and comes into effect, it creates a so-called free trade zone services for air transportation of passengers and air cargo. Moreover, it is so wide that provides the actual combination of air transport markets within the established common airspace of EU and other involved third countries.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF RESEARCH

It is in evidence today that the signing of the Common Aviation Area Agreement with the EU gathers pace; an active consideration of issues of gradual and weighed steps towards European integration takes place, especially among politicians and lawyers, aviation experts and other scientists. The Common Aviation Area, in our opinion, should be a decisive step of Ukrainian government, in the estimation of most research community Ukrainian airlines can't adjust to the new competitive conditions in the short term. Thus, the coordination of national and European standards and norms are lengthy, requires considerable effort and a lot of government arrangement and manifests itself both in positive and negative consequences, which need a careful consideration and analysis.

LIST OF REFERENCES

1. Korchak N. Development trends of national airline market in the context of Ukrainian joining to the Common European skies / AN Korchak, A. Kapustynskyy // Legal Gazette. – 2011. – Number. 4 (11). – P. 11–15.
2. Mylyan AS Areas of cooperation between Ukraine and the EU in civil aviation / O.S Mylyan, I.A. Heyets // Young scientists. – 2014. – №3 (06). – P. 46–49.
3. Yerashov E. Impact of European integration processes on the formation of legal regulation of civil aviation of Ukraine / EM // Yeryashov Legal Gazette. – 2013 – Ed.1 (26). – P. 19–23.
4. Button K. Air transportation infrastructure in developing countries: privatization and deregulation. – Madrid : 2006. – 27 p.
5. Robert Hudyma "Common Aviation Area between the EU and Ukraine" / Robert Hudyma // "Economist" – 2009. – № 2. – P. 15–18.
6. Mikhail Yanchuk Main directions of state policy concerning the integration of the Ukrainian aviation sector in to the TEN-T / Mikhail Yanchuk // Journal of economy, transport and industry. – 2010. – №30. – P. 145–148.

7. Ukraine and the EU initialed an Agreement of Common Aviation Area / A. Vilkul // Portal: official site [electronic resource] – Access: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246883289
8. Kosse I. Europeanization of air space of Ukraine: benefits and problems associated with the signing of the Common Aviation Area Agreement/ I. Kosse // Official site of the Institute for Economic Research and Policy Consulting [electronic resource]. – Access: <http://www.ier.com.ua>
9. Agreement of Visa processing facilitation between Ukraine and the EU from 18.06.2007 // Official Journal of Ukraine. – 2008. – № 8. – P. 19–198.
10. Ukrainian air carriers and airports are not ready to join the CAA – expert [electronic resource] – Access: <http://economics.unian.ua/transport/576104-ukrajinski-aviaperevizniki-i-aeroporti-ne-gotovi-do-vhodjennya-v-sap-ekspert.html>

AZƏRBAYCANDA NATIQLIK SƏNƏTİNİN İNKİŞAF YOLLARI

Lilpar Qəşəm qızı Əliyeva
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı. Müəllim (**Azərbaycan**)

REZÜME

“Nitq”, “natiq” və s. alınma sözlərin ədəbi dilimizdə fəallıq göstərməsi heç də o demək deyildir ki, xalqımız natiqlik sənətini ərəblərdən əxz etmişdir. Bəzi Şərqi ölkələrindəki ərəb işğalı VII –XI əsrləri əhatə etdiyi halda, türkdilli xalqların, o sıradan Azərbaycan xalqının natiqlik sənəti öz kökləri ilə daha qədimlərə gedib çıxır. Qədim türklərin həyat tərzini tədqiq edən L.N.Qumilev Gül –Təkin abidəsi barədə yazır: ...Belə janrın mövcudluğu inandırır ki, türklər sözdən təsirli vasitə kimi istifadə etməyi bacarırdılar... Cəmiyyət inkişaf etmişdi və cəmiyyət üzvləri arasında ictimai münasibətlər hökm sürürdü. Başqa bir tədqiqatçı yakutlar haqqında deyir: “Yakutlar yüksək inkişaf etmiş natiqlik sənətinə sahibdirlər”.

Açar sözlər: *nitq, natiq, adət -ənənə, məişət, dastan, nağıl, ifaçılıq məharəti, (sinkretik natiqlik –aşiq).*

ABSTRACT

The article speaks about the way of development of oratory art in Azerbaijan. It is also noted that, oratory art in Azerbaijan traces its roots back to the past. The important role of the development of traditions, way of life, speaking art, and also the special role of speakers- ashugs and skillful story-tellers in the development of the oratory art are spoken about in this article.

Key words: speaker, speech traditions, way of life, dastan, tale, performing skills (syncretic oratory art- ashug).

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о путях развития ораторского искусства в Азербайджане. Отмечается, что азербайджанский народ своими корнями уходит далеко в прошлое. Также подчеркивается важная роль развития традиций, быта, ораторского искусства, к тому же указывается особенная роль ораторов-ашугов и искусных сказателей в развитии ораторства.

Ключевые слова: оратор, речь, традиции, быт, дастан, сказка, исполнительские навыки (синкретическое ораторство- ашуг).

Orta əsrlərdəki türkdilli mənbələrdə işlənən “sav”, “sabçı”, “tildam”, “tilanu”, “sözçi”, “söz” və sair bir sıra hallarda “nitq”, “natiq” anlamlarını bildirmişdir. Azərbaycan xalqı türkdilli xalqlardan biridir. Buna görə də qədim müştərək abidələrə babalarından qalan bir miras kimi baxa bilər. Ancaq xalqımızın natiqlik sənətini, onun inkişaf yollarını, cəmiyyətdəki rolunu müştərək abidələrsiz də müəyyənləşdirmək olur.

Müdrək babalarımız nitqin gözəlliyini aqlın gözəlliyi kimi qiymətləndirmişlər. Kişinin şirin dilli olması, natiqlik məharəti igidlik, qoçaqlıq, qəhrəmanlıq, mərdlik, səxavətlik, müdrəklik və s. məziyyətlərə bərabər tutulmuşdur. Qadınlarımız isə başqa meyara yanaşılmışdır: şirin dili, cazibəli danışığı olmayan gözəl sayılmamışdır. Deməli, məharətli danışığı igidin, gözəlin başlıca məziyyətinə çevrilmişdir.

Natiqlik sənəti xalqımızın ictimai –siyasi həyatı, məişəti, adət -ənənəsi, təhsil ocaqları və bədii təfəkkürü ilə bağlı şəkildə inkişaf etmişdir.

1. Adət -ənənənin, məişətin rolu.

Adət -ənənə, məişət tərzini natiqliyin inkişafında mühüm rol oynayır. Bu cəhət başqa xalqlarda da özünü göstərir. Ən qədim dövrlərdən bu vaxta qədər xalqımızın toy-düynlərində, bayramlarında, məişətlə bağlı olan başqa şənliklərində ozanlar, yarıqlar, nəhayət, aşıqlar fəal iştirak etmiş, indi də iştirak edirlər. Uzun qış gecələrində məharətli naqqalların söylədiyi nağıllara, aşıqların ifa etdiyi dastanlara babalarımız, nənələrimiz azmı qulaq asmışlar! Hətta bəzi aşıqlar döyüşlərə gedib igidlərimizi qəhrəmanlığa çağırırlar. Ə.Haqverdiyev “Azərbaycanda teatr” adlı məqaləsində yazır: “Qədim Azərbaycanda ölənlər böyük qəhrəmanlar üçün ağlamaq bir adət idi. Qəhrəman ölənlər günə camaatı bir yerə toplayırdılar. Bu toplantıya “yuq” deyirdilər. Toplananlar üçün qonaqlıq düzəlirdi, xüsusi “dəvət edilmiş “yuqçular” ikisimli “qobuz” çalıb oynayırdılar. Yuqçu əvvəlcə mərhum qəhrəmanın igidliklərindən danışib onu tərifləyirdi. Sonra isə qəmli havaya keçib şanlı qəhrəman üçün ağı deyirdi”.

Göründüyü kimi, qobuz çalanlar –ozanlar yas məclislərinə gələnlərə də güclü təsir göstərmişlər. Aşıq, hələ qədim dövrlərdə ozan, bəlkə də daha əvvəllər daha ayrı adlarla adlanıb sənətin üç növünü: musiqi, rəqs və şəri birləşdirən bir sənətkar olmuşdur.

Aşıqlıq sənəti əsil mənada şairlikdən fərqli olacaq saz çalmaq, rəqs etmək, oxumaq, şifahi xalq ədəbiyyatının nağıl, dastan və başqa növlərini toylarda, məclislərdə ifa edərək yaymaq deməkdir.

Dastanı gözəl ifa etmək, dastan gecəsi keçirmək, dinləyiciləri razı salmaq yalnız ustad aşıqlara nəsib olurdu. Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Şəmki Hüseyin, Alı, Ələsgər, Mırzə, Əsəd, Kamandar və başqa qabil aşıqların ifa etdiyi dastanlar, söylədiyi nağıllar dinləyiciləri vəcdə gətirmişdir. Xalq şairi Rəsul Rza qulaq asdığı bir dastan barəsində yazmışdır: “Yadımdadır, bir dəfə balabançı ilə yanaşı, barmağının ucunda süzə -süzə o başa bu başa gedən aşıq öz

nağılını elə maraqla, elə axıcılıqla deyir, məclisi elə ustalılıqla aparırdı ki, üç gün dalbadal saatlarla eyni nağıla qulaq asdılar". Milli mətbuatımızın banisi Həsənbəy Zərdabinin mülahizəsinə nəzər salaq: "Bir baxın, bizim aşuqlar toylarda oxuyanda onlara qulaq asanlara! Bu zaman bu qulaq asanlar elə hala gəlirlər ki, bə istilahi –türk ətin kəssən də xəbəri olmaz". Bu faktlar göstərir ki, biz yeri gəldikcə aşuq –natiqlərdən söhbət açmalıyıq. Əvvələn, unuda bilmərik ki, dastanlarımız, nağıllarımız xalq həyatının acılığını –şirinliyini, sevincini –kədərini, mübarizəsini –süqutunu, qələbəsini –məğlubiyyətini özündə əks etdirir. Dastanlarımız daha çox toylarda, şadlıq məclislərində ifa olunmuş, indi də ifa olunur. Belə məclislərə isə hamı gəlir: uşaq da, cavan da, yaşlı da, qoca da, qadın da, kişi də... hər kəs öz dünyagörüşünə uyğun mənəvi zövq alır. Toyların, şadlıq məclislərinin yaratdığı nikbin əhvali –ruhiyyə aşuq –natiqin yaratdığı əhvali –ruhiyyə ilə birləşir, sözün təsiri musiqi təsirinə, musiqinin ahəngi sözün ahənginə qovuşur. "İfaçılıq məharəti" deyərək aşuqun mələhətli səsi, ürəyəyatımlı rəqsi, ustalılıqla saz çalması və nağılın, dastanın məzmununu gözəl danışmaq bacarığı nəzərdə tutulur. Bu sinkretik sənətin bütün komponentləri məclisdəkilərə təsir göstərir. Buna görə də məişət natiqliyinin bu növünü "sinkretik natiqlik"də adlandırmaq olar. Aşuq natiq mahalı gəzir, eli sözlə bəzəyir. Bayatılarımızın birində deyilir: "Söz deyən aşuq oldu, elə yaraşuq oldu...".

Öz dərin biliyi, ağılı, kamalı, doğru məsləhətləri ilə xalqa kömək edən, onun dərdlərini yüngülləşdirməyə çalışan bu sənətkarlar öz şəxsi rəftar və danışmaları ilə də xalqa nümunə olmalıdırlar.

Hələ XI əsrin yadigarı olan "Dədə Qorqud" dastanının müqəddiməsində ozanların da qarşısında belə vəzifələr durduğunu görürük. "Qolça –qopuz götürüb eldən elə gəzib ər comərdin, ər nakəsin yaxşı bilən" ozanlar da xalqın müşkülünü həll edən, ona çətin zamanlarda məsləhətlər verən, onun şadlıq günündə çalıb –oxuyan hörmətli şəxsiyyətlərdir.

Dastan və nağıllarımızın kompozisiyası natiqlik sənəti baxımından çox maraqlıdır. Dastanın əvvəlində deyilən ustadnamələr, hadisələrin gərgin inkişafı zamanı qəhrəmanın daxili aləminin şerlə verilməsi, nağılın şirin yerində hadisəni qəflətən kəsib bir gülməli qaravəlli deyilməsi, bir çox nağıl bəzəkləri (nağılın başlanğıcı və sonluq forması, gözəlin tərif, yatmış gözəlin tərif, qəhrəmanın geyinməsi, yol getməsi, düşdüyü şəraitin, yerin qorxulu olması və s.) müxtəlif bədii vəzifələr daşdığı kimi, həm də dinləyicilərin diqqətini ələ almaq üçün bədii natiqlik priyomlarıdır. Bu priyomlardan bəzilərinə diqqət edək. Nağılın başlanğıcı "Badi –badi giriftar, hamam –hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı; hamamçının taşı yox, baltaçının baltası yox, orda bir tazi gördüm, onun da xaltası yox. Biri var idi, biri yox idi...". ("Oğlanla nurani kişi" nağılından). "Günlərin bir günündə, Məmmədnesir tinində, göy imamın belində, biri var idi, biri yox idi, allahdan başqa heç kim yox idi" ("Daş üzük" nağılından).

Nağılın sonluğu: "Onlar keflə -damaqla gün keçirdilər, dövrən sürdülər, sizin də kefiniz çağ olsun, oğul–qızınız sağ olsun". Gözəlin tərif: Dəmirqapı Dərbənddə Zərnigar adlı bir qız var idi. Bu qız o qədər gözəl idi ki, misli, manəndə yox idi. Aya deyirdi: "Sən çıxma, mən çıxacağam". Güne deyirdi: "Sən çıxma, mən çıxacağam" ("Valeh və Zərnigar" dastanından). Qəhrəmanın geyinməsi: "Ərəbzəngi nəre səsinə oyandı; polad paltarla başdan geyindi, ayaqdan qıfillandı; ayaqdan geyindi, başdan qıfillandı. Şah İsmayılın meydanına gəldi".

Natiqin müvəffəqiyyəti çox vaxt nitqin girişindən başlanır. Nitqin sonu isə həm kompozisiya tamlığını nəzərə çarpdırır, həm də dinləyiciləri nəyəyə təhrik edir, səfərbərliyə alır. Dastanlarımız, nağıllarımız elə bil bu məqsədlə qurulub... Toy –düynlərimizin, başqa şənlik məclislərimizin bir qismində aşuq iştirak etmir, masabəyilər fəaliyyət göstərirlər. Tanınmış, dilli –dilavər ziyalı qohumlardan biri məclisi idarə edir, söz deyir, söz eşidir. Masabəyilərin məqamına düşmüş yığcam "nitqləri", çəkdiyi ibrətamiz misallar bəzən dinləyicilərdə yndulmaz təəssürat oyadır. Beləliklə, masabəyilərin gözəl "nitqləri" məişət natiqliyinin tərkib hissəsinə çevrilir. Əlbəttə, biz məclislərdə şit, bayağı lətifələr danışib aşağı səviyyəli dinləyiciləri güldürən "pullu masabəyiləri" nəzərdə tutmur, bunların müqəddəs natiqlik sənəti ilə heç bir bağlılığı yoxdur...

Adlı –sanlı adamların dəfn mərasimi zamanı söylədiyi dəyərli nitqlər də məişət natiqliyi ilə bağlıdır. Natiqliyin bu qədim növü bir sıra xalqlarda mövcuddur.

ƏDƏBİYYAT

1. K.Əliyev. "Natiqlik sənəti", Bakı, 1994 - son səh. 157
2. Bayatılar, Bakı, 1956, səh 621.
3. Azərbaycan nağılları, c. 2, 3, 5, Bakı, 1964 – son səh. 365, 435, 502.
4. Azərbaycan dastanları, c. 1, Bakı, 1965,son səh. 445.
5. Aşuqlar. Bakı, 1957,son səh. 171.
6. Л.Н.Гумилев. Древние тюрки, М. 1967, стр. 541. (son səh.)
7. Е.И.Убрятова. О понимания стиля «Развитие стилистических систем литературных языков». Ашхабад, 1968, стр. 501. (son səh.)
8. Ə.Haqverdiyev. "Seçilmiş əsərləri", c.2, Bakı 1971 son səh. 480.
9. Arahslı "Aşuq yaradıcılığı", Bakı, 1960 son səh. 131.

ДІАГНОСТИЧНЕ І ПРОГНОСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПСИХОСОМАТИЧНОЇ ДИСФУНКЦІЇ ПРИ СЕРЦЕВІЙ НЕДОСТАТНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ІШЕМІЧНОЮ ХВОРОБОЮ СЕРЦЯ

Катеренчук Олександр Іванович

Вищий державний навчальний заклад України "Українська медична стоматологічна академія", асистент кафедри сімейної медицини і терапії (Україна)

e-mail: okaterenchuk@hotmail.com

РЕЗЮМЕ

В статті викладено результати власного клінічного дослідження, присвяченого вивченню психосоматичних порушень (депресії та тривожності) щодо прогресування серцевої недостатності у пацієнтів з ішемічною хворобою серця в 3 та 6-місячний період спостереження. При використанні діагностичних шкал PHQ-9, GADS-7 та HADS встановлено залежність величини відносного ризику прогресування серцевої недостатності від вираженості психосоматичних порушень. Також проведено аналіз взаємозв'язків вираженості депресії та тривожності з параметрами ехокардіоскопії та супутньої медикаментозної терапії.

Ключові слова: серцева недостатність, психосоматичні порушення, прогнозування.

РЕЗЮМЕ

В статье изложены результаты собственного клинического исследования, посвященного изучению психосоматических нарушений (депрессии и тревожности) относительно прогрессирования сердечной недостаточности у пациентов с ишемической болезнью сердца в 3 и 6-месячный период наблюдения. При использовании диагностических шкал PHQ-9, GADS-7 и HADS установлена зависимость величины относительного риска прогрессирования сердечной недостаточности от выраженности психосоматических нарушений. Также проведен анализ взаимосвязей выраженности депрессии и тревожности с параметрами эхокардиоскопии и сопутствующей медикаментозной терапией.

Ключевые слова: сердечная недостаточность, психосоматические нарушения, прогнозирование.

ABSTRACT

The article presents the results of own clinical study aimed to examine the influence of psychosomatic disorders (depression and anxiety) on the progression of heart failure in patients with coronary heart disease in the observation period of 3 and 6 months. By using the diagnostic scales PHQ-9, GADS-7 and HADS it was established the dependence of the relative risk of heart failure progression with the severity of psychosomatic disorders. Also it was analyzed the relationships of depression and anxiety with parameters of echocardiography and concomitant drug therapy.

Keywords: heart failure, psychosomatic disorders, prediction.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день поширеність серцевої недостатності (СН) в європейській популяції складає в середньому 1–2%. Серед етіологічних факторів країнах Європи лідируючу позицію утримує ішемічна хвороба серця (ІХС). Очікується, що поширеність СН буде зростати протягом наступного десятиліття, що обумовлено тенденцією до постаріння європейської популяції та покращення виживання при гострих формах ІХС [6, 8]. Водночас, надання медичної допомоги пацієнтам з СН залишається складною задачею, оскільки сучасні методи медикаментозного та немедикаментозного лікування не дозволяють досягти бажаних результатів, перш за все, у формі подовження життя та покращення його якості. В діагностично-лікувальній тактиці важливе значення належить виявленню і оцінці сили факторів ризику прогресування ішемічної СН, до яких останнім часом відносять і психосоматичні порушення [9]. Водночас, питання щодо прогностичного значення депресивно-тривожних розладів на перебіг СН залишається відкритим. В низці досліджень доведено негативну роль депресії, що була пов'язана з високим показником смертності, більшою кількістю та тривалістю госпіталізацій, гіршим ФК СН, зростанням частоти суїцидальних намірів, зростанням фінансових затрат на лікування [1, 2, 4, 7, 10].

Водночас, в низці досліджень прогностичне значення депресії при СН було менш очевидним. Зокрема, отримано дані, що більш високий рівень несприятливих серцево-судинних подій обумовлюється не стільки власне самою депресією, скільки додатковим приєднанням тривожності. Таким чином, питання ролі психосоматичних порушень в прогресуванні СН потребує подальшого вивчення [3, 5, 11].

Мета дослідження: встановити діагностичну і прогностичну роль психосоматичної дисфункції як фактору прогресування СН.

Методи дослідження: дизайн – відкрите проспективне дослідження. Обсяг дослідження: 155 хворих. Залучення пацієнтів для участі в дослідженні здійснювалось на підставі добровільно підписаної Інформованої згоди учасника дослідження після попереднього ознайомлення пацієнтів з протоколом дослідження та обговорення усіх необхідних питань.

Після підписання інформованої згоди виконувалось первинне обстеження на виявлення ознак психосоматичної дисфункції (заповнення опитувальників PHQ-9 (Patient's Health Questionnaire-9) на виявлення депресії, GADS-7 (General Anxiety Disorder Scale) – на виявлення тривожності та комбінованого опитувальника HADS (Hospital Anxiety Depression Scale з суб-шкалами на виявлення депресії (HADS-D) та тривожності (HADS-A). Ознаки прогресування серцевої недостатності оцінювались в 3-місячній та 6-місячній період. Статистична оцінка виконувалась шляхом розрахунку відносного ризику, різниці ризику з контрольною групою (без ознак відповідного психосоматичного порушення) та виявлення кореляційних зв'язків за методом рангової кореляції Спірмена.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження:

1. Депресія.

При аналізі медичного анамнезу за обома шкалами (PHQ-9 та HADS-D) статистично значимою виявилась відмінність щодо факту перенесеного гострого інфаркту міокарду, оскільки ці пацієнти характеризувались більшою вираженістю ($X^2=12,633$, $p<0,05$ – при використанні PHQ-9; $X^2=11,312$, $p<0,05$ – при використанні HADS-D). Виявлено відмінність і у більшій поширеності депресії у пацієнтів з більш тяжкими функціональними обмеженнями обумовленими ІХС, тобто вищим функціональними класом стенокардії напруги, як при використанні HADS-D ($X^2 = 11,858$; $p<0,01$), так і PHQ-9 ($X^2=16,881$; $p<0,01$). Достовірно вищі функціональні класи СН також були пов'язані з більшою вираженістю депресивних порушень ($X^2=23,854$; $p<0,01$ – при використанні PHQ-9 та $X^2=48,505$; $p<0,01$ – при використанні HADS-D). Крім того, більша поширеність депресії спостерігалась при застійній СН (за опитувальником PHQ-9 – $X^2=20,217$; $p<0,01$ та за шкалою HADS-D – $X^2=23,166$; $p<0,01$).

Відмінності виявлено і щодо показників ехокардіокопії. Серед пацієнтів з депресивним розладом за шкалою HADS-D відмічалось виразніше ремоделювання ЛШ: більший кінцево-діастолічний розмір лівого шлуночку ($t=4,41$; $p<0,05$), більший кінцево-систолічний розмір лівого шлуночку ($t=5,45$; $p<0,05$), знижена фракція викиду лівого шлуночку ($t=24,01$; $p<0,01$) та ударного об'єму ($t=13,51$; $p<0,01$), підвищення співвідношення Е/А ($t=2,67$; $p<0,05$) та Е/Еа ($t=3,23$; $p<0,05$), знижений градієнт тиску на легеневій артерії ($t=4,19$; $p<0,05$). Аналогічний тип залежності наявний і при розподілі пацієнтів за вираженістю депресії при використанні опитувальника PHQ-9, за винятком величини ударного об'єму, для якої не виявлено статистично значимої відмінності ($t=1,78$; $p>0,05$).

Аналізуючи супутню терапію встановлено, що в групі пацієнтів з наявністю депресивного розладу за шкалою HADS-D частіше використовувались препарати групи петльових діуретиків ($t=3,45$; $p<0,05$) та антагоністів альдостерону ($t=2,89$; $p<0,05$). Водночас, у пацієнтів з депресією рідше використовувались препарати групи бета-блокаторів та блокаторів ренін-ангіотензин-альдостеронової системи, ніж в групі пацієнтів без депресії, однак ця залежність не виявилась статистично значимою ($t=1,38$ та $t=1,24$ – відповідно; $p>0,05$). Аналогічні особливості виявлено і при аналізі медикаментозної терапії в залежності від тяжкості симптомів депресії при використанні опитувальника PHQ-9.

Аналіз прогностичного значення полягав у використанні однофакторного аналізу порівняння кількості пацієнтів, у яких виникли епізоди госпіталізації або потреби в ній, прогресування симптомів задишки, прогресування набрякового синдрому, збільшення ваги за рахунок затримки рідини, потреби в призначенні або збільшенні дози петльового діуретину і/або вазодилататору.

За 3-місячний період було зареєстровано наступну кількість маркерів прогресування СН: потреби у госпіталізації – для 17 пацієнтів, прогресування задишки – 18 пацієнтів, прогресування набряків – 18 пацієнтів, збільшення ваги обумовлене затримкою рідини – 12 пацієнтів, посилення терапії – 29 пацієнтів).

Відносні ризики прогресування СН обумовлені депресією.

Наявність депресивного розладу характеризувалась величиною відносного ризику – $4,775\pm 0,619$, при цьому чутливість методу склала $0,929$ з різницею ризиків при порівнянні з групою осіб без депресії – $0,284$. Найвищий відносний ризик відмічено щодо прогресування задишки – $16,930\pm 1,018$ з різницею ризиків при порівнянні з контрольною групою (пацієнти без депресії) – $0,202$. Щодо прогресування набряків відносний ризик склав $8,465\pm 0,732$ (різниця ризиків – $0,267$). Найнижчим виявився відносний ризик для збільшення ваги обумовленої периферичним застоєм та відносний ризик щодо потреби в посиленні режиму терапії. Так, для змін ваги відносний ризик склав $3,039\pm 0,660$, для посилення терапії діуретиками/вазодилататорами – $2,605\pm 0,416$.

В групі пацієнтів з субклінічними ознаками депресивного розладу відмічено істотно менші величини відносного ризику щодо ознак прогресування СН. Найвищу величину відносного ризику виявлено щодо госпіталізацій – $3,000\pm 1,139$, з різницею ризиків – $0,936$, чутливістю – $0,750$ та специфічністю – $0,509$. Щодо ризику прогресування задишки, набряків, зміни ваги та корекції діуретичної терапії – величини відносного ризику виявились значно меншими ($1,500\pm 0,893$ – щодо прогресування набряків, $1,333\pm 0,740$ – щодо задишки, $1,143\pm 0,482$ – щодо змін діуретичної терапії, $0,667\pm 0,893$ – щодо змін ваги).

Статистично значимі відмінності у формі зростання частоти ознак прогресування СН виявлено стосовно госпіталізацій ($X^2=16,344$; $p<0,01$), прогресування задишки ($X^2=10,523$; $p<0,05$) та прогресування периферичних набряків ($X^2=14,809$; $p<0,01$). Водночас, відмінностей у частоті виникнення збільшення ваги тіла за рахунок затримки рідини та необхідності корекції діуретичної терапії не було ($X^2=7,050$ та $X^2=5,378$ – відповідно; $p>0,05$).

Середній ступінь вираженості депресивних симптомів характеризувався найвищим відносним ризиком щодо госпіталізацій – $6,346\pm 0,770$ з різницею ризиків в зрівнянні з контрольною групою (пацієнти без симптомів

депресії) – 0,324. Відносний ризик щодо прогресування набряків становив $5,077 \pm 0,802$, щодо прогресування задишки – $3,808 \pm 0,852$.

При депресії помірного ступеню відносний ризик прогресування задишки склав $3,908 \pm 0,745$, різниця ризиків – 0,176. Відносний ризик щодо госпіталізацій склав дещо меншу величину – $3,039 \pm 0,766$, різниця ризиків – 0,124). Відносний ризик прогресування набрякового синдрому – $3,908 \pm 0,745$, різниця ризиків – 0,176.

У пацієнтів з низьким ступенем депресії відмічалась вкрай низька специфічність розрахунку відносного ризику (менше 0,350), що обумовлює недоцільність враховувати отримані результати.

За 6-місячний період було зареєстровано: потреби у госпіталізації – для 61 пацієнта, прогресування задишки – 43 пацієнтів, прогресування набряків – 25 пацієнтів, збільшення ваги обумовлене затримкою рідини – 23 пацієнтів, посилення терапії – 49 пацієнтів).

Статистично значиму відмінність виявлено щодо кількості госпіталізацій ($p < 0,05$), збільшення ваги за рахунок затримки рідини ($p < 0,05$) та корекції діуретичної терапії ($p < 0,05$), водночас не виявлено статистичних відмінностей щодо поширеності прогресування задишки та периферичних набряків ($p > 0,05$).

Депресивний розлад. Найвищий відносний ризик відмічено для збільшення ваги – $3,581 \pm 0,548$ (різниця ризиків – 0,184). Щодо необхідності в корекції діуретичної терапії відносний ризик склав – $2,368 \pm 0,316$ (різниця ризиків – 0,269). Відносний ризик щодо госпіталізацій – $1,823 \pm 0,271$ (різниця ризиків – 0,221).

В групі пацієнтів з субклінічною депресією величини відносного ризику виявились меншими в порівнянні з пацієнтами з депресивним розладом, але їх структура не змінилась: найвищий відносний ризик щодо збільшення ваги – $2,000 \pm 0,582$ (різниця ризиків – 0,071), потім – щодо корекції діуретичної терапії $1,636 \pm 0,333$ (різниця ризиків – 0,125) та госпіталізацій – $1,667 \pm 0,266$ (різниця ризиків – 0,179).

При аналізі кількості пацієнтів, в яких виникали ознаки прогресування СН за період тривалістю 6 місяців в залежності від вираженості симптомів депресії згідно результатів опитувальника PHQ-9 отримано наступні дані. Найвищий показник відносного ризику в групі пацієнтів з тяжким ступенем депресії виявлено для госпіталізацій – відносний ризик – $2,077 \pm 0,308$ (різниця ризиків – 0,359). Для прогресування задишки відносний ризик – $4,442 \pm 0,534$ (різниця ризиків – 0,417), прогресування набрякового синдрому – відносний ризик – $3,808 \pm 0,556$ (різниця ризиків – 0,340), збільшення ваги – $4,231 \pm 0,653$ (різниця ризиків – 0,294), потреба в корекції дози діуретика – $3,554 \pm 0,485$ (різниця ризиків – 0,387).

Відносний ризик для депресії помірного ступеню: госпіталізації – відносний ризик – $1,342 \pm 0,305$ (різниця ризиків – 0,114), прогресування задишки – $3,257 \pm 0,510$ (різниця ризиків – 0,274), прогресування набряків – $1,303 \pm 0,600$ (різниця ризиків – 0,037), збільшення ваги за рахунок застою – $2,026 \pm 0,648$ (різниця ризиків – 0,093), потреба в посиленні діуретичної терапії – $2,953 \pm 0,450$ (різниця ризиків – 0,296).

Відносний ризик для слабого ступеню депресії: госпіталізації – $1,014 \pm 0,297$ різниця ризиків – 0,296, прогресування задишки – $1,859 \pm 0,518$ (різниця ризиків – 0,104), прогресування набряків – $1,046 \pm 0,563$ (різниця ризиків – 0,006), збільшення ваги за рахунок застою – $1,239 \pm 0,643$, різниця ризиків – 0,022), потреба в посиленні діуретичної терапії – $1,859 \pm 0,453$ різниця ризиків – 0,130).

2. Тривожність.

Згідно результатів отриманих при заповненні анкети GADS-7 більший бал тривожності відмічався серед пацієнтів, що перенесли гострий інфаркт міокарду в минулому. Відмінностей за іншими складовими демографічного, соціального та медичного анамнезу виявлено не було. Згідно показників лабораторних обстежень підвищений бал тривожності відмічався у пацієнтів з вищим рівнем білірубину крові, креатиніну крові та меншою величиною швидкості клубочкової фільтрації. Характерними виявились і зміни в показниках ехокардіоскопії: вищий бал тривожності асоціювався з збільшеним кінцево-сistolічним розміром лівого шлуночку, зниженою фракцією викиду лівого шлуночку, пониженим ударним об'ємом, зниженим градієнтом тиску на аорті, зниженим градієнтом тиску на легеневій артерії.

Відмічено відмінності у медикаментозній терапії. Пацієнти з тяжким ступенем тривожності рідше приймали ацетилсаліцилову кислоту, частіше – тієнопіридини та непрямі пероральні антикоагулянти, а також частіше використовували бета-адреноблокатори.

Прогностична оцінка.

При аналізі клінічних ознак прогресування СН в тримісячний період отримано наступні дані в залежності від ступеню вираженості симптомів тривоги.

Тривожність тяжкого ступеню. Відносний ризик для госпіталізації склав $10,333 \pm 1,141$ (різниця ризиків з контрольною групою (без симптомів тривожності) – 0,301), прогресування задишки – відносний ризик співставимий з ризиком для госпіталізацій – $10,333 \pm 0,742$ (різниця ризиків – 0,602). Менші величини відносного ризику отримано для збільшення ваги внаслідок застою рідини ($6,889 \pm 0,620$), прогресування набряків ($3,444 \pm 0,796$) та потреби в посиленні діуретичної терапії ($2,067 \pm 0,708$), для яких характерна висока специфічність (понад 0,850) та невисока чутливість (менше 0,600).

Тривожність середнього ступеню. Найвищий відносний ризик відмічено щодо госпіталізацій – $5,636 \pm 1,051$ (різниця ризиків – 0,150). Стосовно інших ознак прогресування СН отримано наступні дані: відносний ризик для прогресування задишки – $2,818 \pm 0,77$ (різниця ризиків – 0,117), прогресування набряків – $2,505 \pm 0,629$ (різниця ризиків – 0,146), збільшення ваги за рахунок застою – $1,566 \pm 0,686$ (різниця ризиків – 0,055), посилення діуретичної терапії – $1,503 \pm 0,512$ (різниця ризиків – 0,081).

Тривожність помірного ступеню. Найбільший відносний ризик відмічено для госпіталізацій – $2,918 \pm 1,040$ (різниця ризиків – 0,062) та прогресування задишки – $1,824 \pm 0,746$ (різниця ризиків – 0,053).

Відносний ризик в групі тяжкої депресії склав: щодо госпіталізації – $2,067 \pm 0,389$ (різниця ризиків – 0,344), щодо прогресування задишки – $3,690 \pm 0,379$ (різниця ризиків – 0,608), прогресування набряків – $5,167 \pm 0,549$ (різниця ризиків – 0,538), збільшення ваги – $8,611 \pm 0,578$ (різниця ризиків – 0,737), потреба в посиленні діуретичної терапії – $2,296 \pm 0,403$ (різниця ризиків – 0,376).

Для середнього ступеню тривожності величини відносного ризику склали: стосовно ризику госпіталізації – $1,785 \pm 0,300$ (різниця ризиків – 0,253), стосовно прогресування задишки – $1,342 \pm 0,425$ (різниця ризиків – 0,077), стосовно прогресування набряків – $1,409 \pm 0,595$ (різниця ризиків – 0,053), збільшення ваги – $2,192 \pm 0,643$ (різниця ризиків – 0,115), потреба в посиленні діуретичної терапії – $1,357 \pm 0,354$ (різниця ризиків – 0,104).

Відносний ризик в групі пацієнтів з легким ступенем депресії: стосовно госпіталізації – $1,094 \pm 0,299$ (різниця ризиків – 0,030), прогресування задишки – $1,250 \pm 0,375$ (різниця ризиків – 0,057), прогресування набряків – $1,276 \pm 0,527$ (різниця ризиків – 0,036), збільшення ваги – $1,459 \pm 0,610$ (різниця ризиків – 0,044), потреба в посиленні діуретичної терапії – $1,013 \pm 0,327$ (різниця ризиків – 0,004).

З метою оцінки взаємозв'язку симптомів депресії з величиною фракції викиду лівого шлуночку виконано кореляційний аналіз. Встановлено, збільшення кількості балів (відповідно посилення симптомів) депресії за шкалою PHQ-9 при зменшенні величини фракції викиду ($r=-0,711$; $p<0,05$), тобто вказаний зв'язок є зворотнім, сильним та статистично значимим. Подібну залежність виявлено і при порівнянні вираженості депресії з фракцією викиду лівого шлуночку за шкалою HADS-D: зв'язок зворотній, помірної сили та є статистично значимим ($r=-0,672$; $p<0,05$).

Виявлено обернену залежність вираженості тривожності від величини фракції викиду лівого шлуночку, щоправда цей взаємозв'язок за шкалами GADS-7 та HADS-A виявився слабким. Так, стосовно вираженості депресії за шкалою GADS-7 ($r=-0,359$; $p<0,05$), за шкалою HADS-A ($r=-0,347$; $p<0,05$)

Виявлено статистично значимий обернений помірної сили взаємозв'язок між величиною фракції викиду лівого шлуночку та загальною оцінкою депресивно-тривожної симптоматики за комбінованою шкалою HADS ($r=-0,584$; $p<0,05$).

Водночас, при аналізі кореляційних взаємозв'язків між величиною ударного об'єму та вираженістю симптомів окремо депресії або тривоги за шкалами HADS-A, HADS-D та PHQ-9 не було виявлено статистично значимих залежностей. Однак, виявлено обернений, слабкий та статистично значимий взаємозв'язок ($r=-0,330$; $p<0,05$) між величиною ударного об'єму та загальним балом депресивно-тривожної симптоматики за шкалою HADS, а також обернений помірної сили статистично значимий взаємозв'язок між величиною ударного об'єму та вираженістю депресії за GADS-7 ($r=-0,518$; $p<0,05$).

Важливим компонентом надання медичної допомоги з СН є не лише покращення клінічного прогнозу, але й покращення якості життя. Для виявлення взаємозв'язків між вираженістю симптомів депресії та тривожності виконано ранговий кореляційний аналіз.

Виявлено залежність якості життя від ступеню вираженості тривожності, але не депресії. Так, при використанні опитувальника HADS-D між вираженістю симптомів депресії та якістю життя виявлено прямий, слабкий та статистично незначимий зв'язок ($r=0,302$; $p>0,05$); при використанні опитувальника PHQ-9 отримано подібний результат ($r=0,368$; $p>0,05$). Водночас, виявлено статистично значимий прямий слабкої сили зв'язок між вираженістю тривожності як за шкалою HADS-A ($r=0,167$; $p<0,05$), так і за опитувальником GADS-7 ($r=0,174$; $p<0,05$). Також, виявлено пряму слабкої сили залежність між сумарною кількістю балів депресивно-тривожної симптоматики за шкалою HADS та якістю життя ($r=0,287$; $p<0,05$).

ВИСНОВКИ

Депресія і тривожність є вагомими факторами прогресування СН у пацієнтів з ІХС в 3- та 6-тимісячні періоди. Збільшення вираженості вказаних психосоматичних порушень асоціюється зі зростанням ризику перш за все прогресування задишки, набряків, збільшення ваги внаслідок затримки рідини, обумовлюючи потребу в посиленні діуретичної терапії та терапії вазодилататорами. Зв'язок депресії тривожності з ризиком госпіталізацій менш очевидний та, вірогідно, потребує розробки чітких критеріїв показань до перебування в стаціонарі. Поширеність і тяжкість депресії та тривожності виявилась пов'язаною з параметрами ехокардіоскопії, демонструючи посилення симптоматики при більш вираженому ремоделюванні серця зі зниженням систолічної функції лівого шлуночка. Встановлення негативної прогностичної ролі психосоматичних порушень щодо прогресування СН потребує продовження наукового пошуку в даній сфері щодо розробки ефективних способів їх корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Albert NM. Depression and clinical outcomes in heart failure: an OPTIMIZE-HF analysis / NM. Albert, GC. Fonarow, WT. Abraham et al // Am J Med. – 2009. – Apr;122(4). – P. 366–373.
2. Angermann CE. Somatic correlates of comorbid major depression in patients with systolic heart failure / CE. Angermann, G. Gelbrich, S. Störk et al. // Int J Cardiol. – 2011. – №147(1). – P. 66–73.

3. Cully JA. Depression and anxiety in ambulatory patients with heart failure / JA. Cully, M. Johnson, ML. Moffett et al // Psychosomatics. – 2009. – 50(6). – P. 592–598.
4. Faller H. Impact of depression on quality of life assessment in heart failure / H. Faller, T. Steinbüchel, S. Störk et al. // Int J Cardiol. – 2010. – V.9. – №142(2). – P. 133–137.
5. Freedland KE. Effect of depression on prognosis in heart failure / KE. Freedland, RM. Carney, MW. Rich // Heart Fail Clin. – 2011. – Jan; 7(1). – P. 11–21.
6. Guha K. Heart failure epidemiology: European perspective / K. Guha, T. McDonagh // Curr Cardiol Rev. – 2013. – May; 9(2). – P. 123–127.
7. Johansson P. Depression and the delay between symptom onset and hospitalization in heart failure patients / P. Johansson, M. Nieuwenhuis, L. Lesman-Leegte et al. // Eur J Heart Fail. – 2011. – №13(2). – P. 214–219.
8. Laribi S. GREAT network. Trends in death attributed to heart failure over the past two decades in Europe / S. Laribi, A. Aouba, M. Nikolaou et al. // Eur J Heart Fail. – 2012. – Mar;14(3). – P. 234–249.
9. May HT. Depression after coronary artery disease is associated with heart failure / HT. May, BD. Horne, JF. Carlquist et al. // Am Coll Cardiol. – 2009. – 53. – P. 1440–1447.
10. Okonkwo O.C. Disease-specific depression and outcomes in chronic heart failure: a propensity score analysis / O.C. Okonkwo, X. Sui, A. Ahmed / Compr Ther. – 2007. – 33(2). – P. 65–70.
11. Silver M.A. Depression and heart failure: an overview of what we know and dont know / MA. Silver // Cleve Clin J Med. – 2010. – Jul, 77(3). – P. 7–11.

EPIDEMIOLOGY OF DENTAL CARIES AND ORAL DISEASES AMONG PEDIATRIC POPULATION

Nino Toidze¹, Ketevan Nanobashvili², Elene Lagazidze³

¹Dentist, MD. Chief of Dental Clinic "Dream Dental Group".

². Academic Doctor of Medicine, Associate Professor, Pedodontist, MD. PhD,

³. Magister in Public Health Methodology, MD, MA.

E-mails: ¹Ninitoidze7@gmail.com, ²shirshaar@gmail.com, ³elagazidze@yahoo.com

RESUME

Despite of several results, which are achieved in management of oral health, dental diseases still remain as an acute problem. The dental caries and periodontal diseases are most spreaded between dental problems. The major etiological component of mentioned disorders are microbes, through they are multifactor.

Especially needs more attention early caries, which must considered not only as a problem of single tooth, but also – as a dangerous mechanism for developing dentition disorders.

Regarding of mentioned issues were counted little patients applied to pediatric dentist with the diagnosis of early simple caries at dental clinics TMA-dent, "K&N" and "Dream Dental Group". Results were put in tables and statistically processed.

Keywords: dental caries, early caries, epidemiology.

რეზიუმე

პირის ღრუს ჯანმრთელობის სფეროში არსებული მნიშვნელოვანი წარმატებების მიუხედავად, სტომატოლოგიური დაავადებები კვლავ აქტუალურ და მწვავე პრობლემად რჩება სტომატოლოგიური დაავადებებიდან ყველაზე გავრცელებულია კბილის კარიესი და პაროდონტის ანთებადი დაავადებები, რომელთა განვითარებაში მთავარი ეტიოლოგიური როლი მიკრობს ენიჭება, თუმცა ეს დაავადებები მულტიფაქტორული ხასიათისაა და მათ წარმოქმნასა და განვითარებაზე მრავალი ადგილობრივი და ზოგადი ფაქტორი მოქმედებს.

სარძევე კბილების კარიესი, ჩვენი აზრით, დამატებით ყურადღებას საჭიროებს. ნაადრევი კარიესის პროგრესირების შემთხვევაში საფრთხე ექმნება არა მარტო ცალკეული კბილის ჯანმრთელობას, არამედ - ჩამოყალიბებად თანკბილვასაც.

შესაბამისად, დავინტერესდით საქართველოში კარიესის გავრცელების საკითხით ბავშვთა ასაკში. ჩატარდა კარიესის კვლევა ეპიდემიოლოგიის კურსით. აღირიცხა თსა -დენტ-ის, „ქ&ნ“-ის და „Dream Dental Group“-ის ბავშვთა განყოფილებაში მომუშავე ბავშვთა ასაკის სტომატოლოგთან მარტივი და რთული კარიესის დიაგნოზით მომართვიანობა. შესამაბისად, მოხდა მონაცემთა სტატისტიკური გაანალიზებაც. მონაცემები სტატისტიკურად დამუშავდა უფრო მეტი სარწმუნობისათვის Stata13 პროგრამით.

საკვანძო სიტყვები: კბილის კარიესი, სარძევე კბილების კარიესი, ნაადრევი კარიესი, ეპიდემიოლოგია

Despite of several results, which are achieved in management of oral health, dental diseases still remain as an acute problem, especially in the world's disadvantage population groups, in both - developed and developing countries.

The dental caries and periodontal diseases are most spreaded between dental problems. The major etiological component of mentioned disorders are microbes, through they are multifactor and they are conditioned by many local and general factors. However, a lot of theories were concluded about dental caries progression, scientists now agree the opinion that dental caries is infectious, communicable diseases and multiple factors influence on its initiation and development.

Dental caries is a chronic pathological process, which appears after tooth eruption. It progresses with demineralization of hard tissues of the tooth (enamel, dentin, cementum) and ends with cavitation. The specific microbes of dental plaque are the causing factor of carious process: Streptococcus Mutans და Lactobacillus. Mentioned microbes, through the fermentation of carbohydrates (sucrose, fructose, glucose) and producing lactic acid, change local pH of the dental plaque. The result is disorder of organic matrix of the enamel and development of demineralization.

For initiation and development of dental caries are needed four components. The disease is recognized to require a host (tooth in the oral environment), a dietary substrate, and aciduric bacteria. The saliva (also considered a host component), the substrate, and the bacteria form a biofilm (plaque) that adheres to the tooth surface. Over time the presence of the substrate serves as a nutrient for the bacteria, and the bacteria produce acids that can demineralize the tooth.

According to the first-ever United States Surgeon General's report on oral health in America published in May 2000, dental caries is the single most common chronic childhood disease.

The dental caries is a preventable disease, which starts demineralization and at the beginning develops slowly. The cavitation in the tooth structures is latest process.

The early caries (caries of primary teeth) needs more attention. With the progression of primary teeth caries threat not only separately the tooth, but also – developed dentition.

Accordingly of these issues we were interested by spreading of early caries among the Georgian young population. The survey was carried out in epidemiology at the rate of tooth decay. The little patients were recorded according of data of pediatric departments in dental clinics: TMA-Dent, "K&N" and "Dream Dental Group". We were registered patients with simple and complicated caries. Table №1.

Table 1

No	I Appoitment	Gender	Age			ICD	Background diseases
			Preschoolers	School-aged	Adloscents		
1	19.09.12	Masc.		v		K00-6	-
2	20.09.12	Fem.		v		55 K04-5	-
3	21.02.12	Masc.	v			75 K04-5	+
						84 K02-0	
						55 K04-0	
						65 K02-1	
						85 K02-1	
4	22.09.12	Fem.	v			15 K04-0	-
5	27.09.12	Fem.			v	15 K04-0	-
						14 K04-5	
6	02.10.12	Fem.			v	K05-1	-
						46 K02-1	
						26 K02-1	
						47 K02-1	
7	03.10.12	Masc.			v	35 K04-5	-
						15 K04-5	
8	26.10.12	Fem.		v		K02	-
9	01.11.12	Fem.		v		55 K02-1	-
10	02.11.12	Fem.		v		74 K04-5	-
						75 K04-5	
						84 K04-5	
						85 K04-5	
						54 K04-0	
						55 K04-0	
11	10.11.12	Masc.		v		75 K04-0	+
						55 K04-0	
						54 K04-0	
12	06.12.12	Fem.		v		85 K04-0	-
13	06.12.12	Fem.	v			85 K04-0	-
						85 K02-1	
14	14.12.12	Fem.		v		K05-0	+
15	25.12.12	Fem.		v		85 K04-5	+
16	28.12.12	Fem.		v		74 K02-0	-

						75 K02-0	
						64 K04-0	
						65 K02-1	
						84 K02-1	
						85 K02-1	
						64-65 K05-0	
17	05.01.13	Masc.		v		46 K04-0	-
18	09.01.13	Fem.		v		16 K04-0	-
						35 K02-1	
						37 K02-1	
						21 K02-1	
						11 K04-0	
						12 K04-0	
19	12.01.13	Masc.			v	36 K04-0	-
20	23.01.13	Fem.			v	16 K04-5	-
						K05-3	
21	28.01.13	Masc.		v		55 K02-1	-
						53 K04-5	
22	01.02.13	Masc.		v		74 K04-0	-
						75 K04-0	
						85 K02-1	
23	25.02.13	Masc.	v			55 K02-1	-
						74 K02-1	
						75 K02-0	
24	26.02.13	Masc.		v		K05-1	-
25	27.02.13	Fem.	v			74 K02-1	-
						65 K04-5	
						84 K02-0	
						54 K02-0	
						55 K02-0	
						75 K02-1	
26	27.02.15	Fem.		v		55 K04-0	-
						64 K02-0	
27	01.03.13	Masc.		v		55 K05-5	-
						65 K04-5	
28	05.03.13	Masc.		v		36 K04-0	-
29	11.03.13	Fem.		v		54 K02-1	-
						64 K02-1	
						65 K02-1	

Clinical Medicine

						75 K02-1	
30	14.03.13	Masc.	v			K02	-
31	20.03.13	Masc.	v			61 K04-5	-
						54 K02-1	
						64 K02-1	
32	29.03.13	Masc.			v	26 K04-5	-
						27 K02-1	
33	04.04.13	Fem.	v			84 K04-0	-
						85 K02-1	
34	05.04.13	Masc.	v			55 K02-1	-
						75 K02-1	
						65 K02-1	
						84 K04-5	
35	05.04.13	Fem.		v		36 K02-0	-
						26 K02-1	
						55 K02-1	
						16 K02-0	
						55 K02-1	
						75 K02-1	
36	08.04.13	Fem.		v		84 K04-0	-
37	10.04.13	Masc.	v			74 K02-1	-
						84 K04-0	
						85 K04-0	
						26 K02-1	
38	13.04.13	Fem.	v			64 K02-1	-
						63 K02-1	
						53 K02-1	
39	26.04.13	Fem.			v	34 K04-5	-
						14 K04-5	
						15 K02-1	
						47 K04-5	
40	01.05.13	Fem.		v		74 K04-5	-
41	11.05.13	Masc.	v			75 K02-1	-
						54 K02-1	
						55 K02-1	
42	15.05.13	Masc.		v		26 K04-0	-
						65 K02-1	
43	17.05.13	Fem.		v		54 K04-0	-
44	27.05.13	Masc.	v			64 K02-1	-

45	31.05.13	Fem.	v			64 K04-0	-
46	06.06.13	Fem.	v			54 K04-5	-
47	25.06.13	Masc.		v		46 K04-0	-
48	08.07.13	Fem.	v			51 K04-0	-
						52 K04-0	
						62 K04-0	
						65 K04-0	
49	09.07.13	Masc.	v			84 K04-0	-
						75 K02-1	
50	23.06.13	Masc.	v			51 K04-5	-
51	24.07.13	Masc.		v		55 K02-1	-
52	29.07.13	Masc.		v		55 K04-0	-
53	03.08.13	Masc.		v		54 K04-0	-
						46 K02-1	
						16 K02-1	
						26 K04-0	
54	12.08.13	Fem.	v			75 K04-5	-
55	13.08.13	Masc.	v			75 K02-1	-
56	13.08.13	Masc.	v			75 K02-1	-
						84 K04-0	
						74 K04-5	
						K00-7	
57	14.08.13	Masc.	v			84 K04-1	-
						85 K04-1	
58	19.08.13	Masc.			v	46 K04-0	-
59	20.08.13	Masc.			v	74 K04-0	-
60	24.08.13	Masc.	v			55 K02-1	-
						85 K04-0	
						46 K02-1	
						36 K04-0	
						26 K02-1	
61	27.08.13	Masc.	v				+
62	30.08.13	Masc.	v			75 K02-1	-
						65 K02-1	
63	03.09.13	Fem.	v			74 K02-1	-
						54 K02-0	
						55 K04-0	
						74 K02-1	
64	04.09.13	Fem.		v		46 K02-1	-

Clinical Medicine

						36 K02-1	
65	06.09.13	Fem.	v			64 K02-1	-
66	06.09.13	Masc.	v			74 K02-1	-
						75 K02-1	
						55 K02-1	
67	11.09.13	Fem.		v		36 K02-0	-
68	11.09.13	Masc.		v		12 K02-1	-
69	13.09.13	Masc.	v			84 K04-0	+
70	16.09.13	Fem.		v		16 K04-5	+
						12 K02-1	+
71	20.09.13	Fem.			v	26 K02-1	-
72	21.09.13	Fem.	v			54 K02-1	-
						55 K02-1	
						85 K02-1	
73	23.09.13	Fem.			v	36 K02-1	-
74	01.10.13	Fem.		v		73 K04-5	-
						65 K04-0	
75	02.10.13	Masc.		v		46 K04-0	-
76	03.10.13	Fem.		v		74 K04-0	-
						75 K04-0	
						84 K02-1	
						85 K02-1	
77	07.10.13	Fem.	v			75 K02-1	+
78	08.10.13	Masc.		v			+
79	11.10.13	Fem.	v			64 K04-0	-
						65 K02-1	
						75 K02-1	
80	12.10.13	Masc.			v	K05-0	-
						11 K02-1	
						12 K02-1	
						46 K04-0	
						26 K04-0	
81	24.10.13	Fem.		v		36 K04-0	-
82	25.10.13	Fem.		v		65 K04-0	-
						75 K04-0	
83	25.10.13	Masc.	v			74 K04-5	-
84	29.10.15	Masc.		v		75 K04-5	-
85	30.10.13	Masc.	v			54 K04-0	-
86	01.11.13	Masc.	v			55 K04-0	-

87	04.11.10	Masc.	v			84 K02-1	-
88	05.11.13	Masc.	v			84 K04-0	-
						85 K04-0	
89	11.11.13	Fem.		v		85 K02-1	-
90	14.02.14	Fem.			v	16 K02-1	+
						15 K02-1	
						37 K02-1	
91	17.02.14	Masc.		v		65 K04-5	-
92	18.02.14	Masc.		v		85 K04-5	-
93	18.02.14	Masc.		v		26 K04-5	-
						16 K04-0	
94	25.02.14	Fem.	v			54 K02-1	-
						K05-0	
						65 K02-1	
95	11.03.14	Masc.		v		65 K04-5	-
96	12.03.14	Fem.		v		K05-0	-
						36 K04-0	
						16 K04-0	
						46 K04-0	
97	15.03.14	Fem.			v	27 K04-5	-
						K05-1	
						45 K02-1	
						13 K02-0	
98	21.03.14	Masc.		v		36 K04-0	-
						46 K04-0	
						85 K09-0	
99	21.03.14	Masc.		v		11 K02-0	-
						12 K02-0	
100	22.03.14	Masc.		v		K003	-
101	27.03.14	Fem.		v		54 K04-0	-
102	28.03.14	Fem.			v	46 K04-5	-
103	29.03.15	Masc.	v			85 K02-1	-
104	02.04.14	Masc.			v	K05-0	-
						46 K02-1	
						47 K02-1	
						25 K02-1	
						37 K02-0	
105	07.04.14	Fem.			v	26 K04-5	-
						K05-0	

Clinical Medicine

						46 K04-5	
						16 K04-5	
						37 K02-1	
106	09.04.14	Fem..		v		75 K04-0	-
						55 K02-1	
						65 K06-3	
						25 K06-3	
						85 K04-0	
						84 K02-1	
107	18.04.14	Fem.		v		K03-1	-
						84 K02-0	
						74 K02-1	
						85 K04-0	
108	22.04.14	Masc.		v		84 K04-0	-
109	29.04.14	Masc.			v	16 K04-0	+
110	02.05.14	Fem.		v		64 K04-5	+
						65 K04-5	
111	07.05.14	Fem.			v	36 K03-0	-
112	09.05.14	Masc.		v		54 K02-0	-
						55 K04-0	
						74 K02-1	
						75 K04-0	
						65 K04-0	
113	20.05.14	Masc.		v		46 K02-0	-
						84 K04-0	
114	27.05.14	Masc.		v		55 K04-5	+
						85 K04-0	
						84 K04-5	
115	27.05.14	Masc.			v	25 K04-5	-
116	05.06.14	Fem.		v		55 K04-0	-
						84 K04-5	
						85 K04-5	
117	12.06.14	Masc.		v		46 K02-1	-
						11 K02-0	
						12 K02-1	
						22 K02-1	
118	17.06.14	Fem.		v		71 K00-6	-
						75 K04-5	
						74 K02-0	

						65 K04-0	
						85 K04-0	
						55 K02-1	
119	28.06.14	Masc.	v			75 K02-0	-
120	02.07.14	Masc.		v		55 K04-5	-
121	05.07.14	Fem.			v	K03-6	-
						27 K02-0	
						37 K02-0	
122	07.07.14	Masc.			v	27 K02-1	+
						37 K02-1	
						46 K02-1	
						47 K02-0	
						36 K02-1	
123	07.07.14	Masc.	v			85 K02-1	-
						84 K04-0	
124	15.07.14	Fem.		v		16 K02-1	-
125	29.08.14	Masc.		v		65 K04-5	-
126	02.09.14	Masc.	v			74 K02-1	-
						84 K02-1	
						85 K02-1	
						54 K02-0	
						64 K02-0	
127	10.09.14	Masc.		v		65 K02-1	-
						64 K04-0	
						26 K02-1	
128	14.09.14	Masc.		v		64 K02-1	-
						65 K02-1	
129	17.09.14	Masc.		v		74 K02-1	-
						75 K02-1	
130	12.11.14	Fem.			v	K05-0	-
						14 K02-1	
						24 K02-0	
						17 K02-0	
						15 K02-0	
						37 K02-1	
131	14.11.14	Fem.			v	K05-0	+
						37 K02-1	
132	15.11.14	Fem.			v	37 K02-1	-
						47 K02-1	

						24 K02-1	
133	22.11.14	Fem.			v	36 K02-0	-
						37 K02-1	
134	06.12.14	Fem.			v	54 K00-7	-
						55 K04-0	
135	08.12.14	Masc.	v			K02	-
						85 K02-1	
						75 K02-1	
136	26.01.15	Fem.	v			84 K04-5	-
						85 K04-5	
						64 K04-0	
137	28.01.15	Masc.			v	26 K04-0	-
						55 K03	
138	04.01.15	Fem.			v	54 K04-5	-
						55 K04-5	
139	05.02.14	Masc.	v			64 K04-5	-
						65 K04-5	
						84 K03	
						84 K03	
140	12.02.15	Fem.			v	K05-3	-
141	13.02.15	Fem.	v			64 K04-5	-
						61 K04-5	
						52 K04-5	
142	02.03.15	Fem.	v			64 K04-0	-
						65 K04-0	
143	05.03.15	Masc.	v			54 K04-5	-
						55 K02-1	
144	17.03.15	Masc.			v	16 K02-1	-
						46 K04-0	

Totally were registered 144 patients. They were divided by age (preschoolers, school-aged and adolescents), by date of first appointment, by gender and by existing of common or general health disorder. Also we counted damaged teeth and dental diagnosis.

Correspondingly, were held the statistical analysis of the data.

The data were processed statistically for more assurance with Stata13 program. The results are shown in Table 2.

Key frequency expected frequency row percentage

Enumerating sample-space combinations:

stage 7: enumerations = 1

stage 6: enumerations = 3

stage 5: enumerations = 93

stage 4: enumerations = 1883

stage 3: enumerations = 27540

stage 2: enumerations = 207458

stage 1: enumerations = 0

Table 2

Tabulation of the number of diagnosis and age groups

Frequency of diagnosis	Age			Sum	
	Preschoolers	School-aged	Adolescents		
1	1	18	33	9	60
	2	21.7	27.5	10.8	60
	3	30	55	15	100
2	1	12	5	3	20
	2	7.2	9.2	3.6	20
	3	60	25	15	100
3	1	7	5	3	15
	2	5.4	6.9	2.7	15
	3	46.67	33.33	20.00	100
4	1	7	5	3	15
	2	5.4	6.9	2.7	15.00
	3	46.67	33.33	20.00	100.00
5	1	4	0	4	8
	2	2.9	3.7	1.4	8.0
	3	50.00	0.00	50.00	100.00
6	1	1	5	1	7
	2	2.5	3.2	1.3	7.0
	3	14.29	71.43	14.29	100.00
8	1	0	1	0	1
	2	0.4	0.5	0.2	1.0
	3	0.00	100	0.00	100

p=0.058
 Fisher's exact=0.030

1. Each group is separated in the 3 sub-groups and numbered:
2. The diagnosis of simple numbers (frequency study groups),
3. The expected frequency,
4. Percentage.

Due the p-'s figure can be concluded the impaction of the patient's age on the oral cavity diagnoses number.

REFERENCES

1. US Department of Health and Human Services: Oral health in America: a report of the Surgeon General, Rockville, MD, 2000, US Department of Health and Human Services, National Institute of Dental and Craniofacial Research, National Institutes of Health.
2. Edelstein BL, Douglass CIV: Dispelling the myth that 50 percent of U.S. schoolchildren have never had a cavity, *Public Health Rep* 110:522-530, 1995.
3. Newacheck PW et al: The unmet health needs of America's children, *Pediatrics* 105:989-997, 2000.
4. სტომატოლოგიურ დაავადებათა გავრცელება საქართველოს ზრდასრულ მოსახლეობაში და პრევენციის თანამედროვე მიდგომები. ლელა წიტაიშვილი. სად. ნაშრომი. 2005, გვ.4-7
 Dean, Avery, McDonald: Dentistry for the Child and Adolescent, 5th edition, 2011, pp. 1-11, 203-236.

СТРУКТУРА МЕЗОЦИКЛУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІТНЕСУ

Іванчикова Світлана Миколаївна

Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, аспірант кафедри здоров'я людини, фізичної реабілітації, безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту (Україна)

e-mail: fotina_6607@mail.ru

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається актуальна проблема формування культури здоров'я студентів вищих навчальних закладів та створення таких умов, де майбутній фахівець мав би відповідні можливості отримання практичних знань щодо інноваційних технологій збереження й зміцнення здоров'я. З цією метою було проведено дослідження з розробки методики формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі вищого навчального закладу. В якості дослідницької мети публікації автором визначається спроба виділити і описати характерні особливості структури окремого мезоциклу фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу.

Ключові слова: вправи, засоби, здоров'я, культура, періодизація, студентська молодь, фітнес, цикл.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается актуальная проблема формирования культуры здоровья студентов высших учебных заведений и создание таких условий, где будущий специалист имел бы соответствующие возможности получения практических знаний о инновационных технологиях сохранения и укрепления здоровья. С этой целью было проведено исследование по разработке методики формирования культуры здоровья студентов средствами фитнеса во внеаудиторной работе высшего учебного заведения. В качестве исследовательской цели публикации автором определяется попытка выделить и описать характерные особенности структуры отдельного мезоцикла физкультурно-оздоровительных занятий формирования культуры здоровья студентов средствами фитнеса.

Ключевые слова: упражнения, средства, здоровье, культура, периодизация, студенты, фитнес, цикл.

ABSTRACT

In the article the actual problem of creating a culture of health of students in higher education and creating an environment where the future specialist should have appropriate opportunities to obtain practical knowledge about innovative technologies preserve and promote health. To this end, a study was conducted to develop methods of creating a culture of health of students by means of fitness in extracurricular work of higher education. As the author of the research purpose of publication is determined attempt to identify and describe characteristics of individual structures mezocycle fitness classes a culture of health of students by means of fitness.

Keywords: exercise facilities, health, culture, periods, students, fitness, cycle.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема погіршення здоров'я студентської молоді та усвідомлення необхідності вдосконалення фізичного виховання в вищих навчальних закладах сприяє переосмисленню підготовки майбутніх фахівців – випускників вишу до самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності, від результатів якої залежить їх гармонійний розвиток, підготовка до самостійного життя, формування свідомого ставлення до проблеми як власного здоров'я, так і здоров'язбереження соціуму через оволодіння навичками здорового способу життя, організації здоров'язберігаючого дозвілля й активного відпочинку, виховання потреби в систематичних заняттях фізичними вправами, прагненні до самовдосконалення, розвитку моральних і вольових якостей. У зв'язку з цим, актуальним стає питання формування культури здоров'я студентів вищих навчальних закладів, створення таких умов, де майбутній фахівець мав би відповідні можливості отримання загальних знань про інноваційні технології збереження й зміцнення здоров'я з метою формування культури здоров'я. При цьому теоретичні засади названого питання, спираючись на чисельність досліджень провідних фахівців галузі педагогіки й фізичного виховання [1, 8, 10] слід розглядати в контексті проблеми формування культури здоров'я студентської молоді в фізкультурно-оздоровчій діяльності.

Аналіз науково-методичних джерел свідчить про те, що актуальним завданням для української вищої школи є забезпечення цілеспрямованого формування здоров'я та культури здоров'я студентської молоді. У багатьох дослідженнях в якості перспективних напрямів формування культури здоров'я студентів говориться про їх залучення до сучасних видів спорту та фізкультурно-оздоровчих систем [1, 4, 5, 9]. Однією з ефективних фізкультурно-оздоровчих систем сучасності є фітнес, адже його культурна сфера націлена на відтворення низки соціально значущих цінностей, серед яких провідними є поліпшення якості життя та параметрів здоров'я, формування краси та тілесної гармонії, виховання працьовитості, громадянської активності, культури спілкування [2, 3, 7]. У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження впливу регулярних занять фітнесом на аспекти здоров'я як результуючі комплексні показники культури здоров'я особистості та обґрунтування ефективної методики

формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в вищих навчальних закладах в умовах позааудиторної роботи, адже така форма передбачає організацію занять за умов дозвілля в позанавчальний час [6, 8, 10] й покликана формувати в студентства дбайливе ставлення до власного здоров'я та як результат – формувати культуру здоров'я. Тож метою дослідження, висвітленого в науковій публікації є визначення структури окремого мезоциклу фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі вищого навчального закладу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зростання ролі позааудиторної роботи є однією з провідних ланок перебудови навчання – виховного процесу в вищій школі, що зумовлює посилення освітньої та методичної спрямованості педагогічного процесу на засвоєння студентами знань, які дозволяють раціонально здійснювати фізкультурно-оздоровчу діяльність з використанням різноманітних засобів фізичної культури, а також повноцінно використовувати вільний час.

Виникнення інноваційних форм фізичної культури пов'язано з інтенсивним розвитком фізкультурно-оздоровчої діяльності, частиною якої є поширення фізкультурно-оздоровчої системи фітнес, яка інтегрувала в себе найрізноманітніші засоби фізкультурно-оздоровчого тренування. Її зміст і сутність як інноваційного засобу формування культури здоров'я, визначається формуванням ціннісних та мотиваційних установок особистості, орієнтованих на здоровий спосіб життя як підґрунтя сучасного соціуму. Спостерігається тенденція до співпраці фітнес-клубів, педагогічних, медичних та соціально-психологічних установ із залученням широкого кола споживачів фітнес-послуг, що якісно віддзеркалює тенденцію змін стилю життя молоді та дорослого населення в бік формування культури здоров'я. Відзначається, що в індустрії фітнесу виникають все нові й нові засоби, які складаються в сучасні фітнес-програми та знаходять своє місце в усіх видах фізкультурної освіти, рекреації та реабілітації.

Передумовою до застосування засобів фітнесу в формуванні культури здоров'я є те, що на сьогоднішній день фізичний, психічний, духовний і соціальний аспекти здоров'я людини сприймаються як єдине ціле, а фізкультурно-оздоровча система фітнес інтегрувала в себе саме такі засоби, які націлені на фізкультурно-оздоровче тренування не тільки фізичної складової тіла, але й психічної, духовної та соціальної.

З метою покращення ситуації щодо сформованості культури здоров'я студентської молоді та підвищення загального стану її здоров'я було поставлене завдання розробки методики формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі вищого навчального закладу. Для цього були проведені бесіди, анкетування та опитування фахівців з валеології, педагогів, психологів, медичних працівників, тренерів та інструкторів з різних фізкультурно-оздоровчих систем та видів спорту, професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. За проведеними узагальненнями розроблена авторська методика фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі вищого навчального закладу.

Дослідження проводилися в період з 2009 р. по 2016 р. згідно до комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри здоров'я людини, фізичної реабілітації, безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” „Методологія, теорія і практика формування культури здоров'я дітей, учнівської молоді та дорослого населення” Міністерства освіти і науки України, номер державної реєстрації 0110U007020.

Позааудиторні фізкультурно-оздоровчі заняття формування культури здоров'я засобами фітнесу здійснювалися протягом навчального року, тобто макроцикл позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу включав десять місяців. Завдання макроциклу полягало в покращенні показників фізичного здоров'я, рухових якостей, психофізіологічних функцій, психічних властивостей і ціннісних орієнтацій, поглибленні знань щодо теоретико-методичних основ застосування фізкультурно-оздоровчої системи фітнес в формуванні культури здоров'я, в розвиткові мотивації до ведення здорового способу життя.

Кожен комплекс засобів спортивного чи фізкультурно-оздоровчого тренування, розрахований на конкретну мету та використовуваний один-три місяці називають мезоциклом [4, 5]. Він є складовою частиною макроциклу та в нашому дослідженні складався з п'яти визначених мезоциклів. Кожен окремий мезоцикл включав в себе по два місяці фізкультурно-оздоровчих занять. В першому мезоциклі студенти займалися переважно тренуванням аеробної витривалості, наступний – виконанням силових вправ у поєднанні з мінімальною кількістю аеробних вправ, необхідних для підтримки досягнутого рівня аеробної витривалості. Така схема фітнес-тренування спочатку збільшує резерв частоти серцевих скорочень (ЧСС) та підвищує витривалість кардіореспіраторної системи. Після досягнення цього, студенти починали працювати над силовими показниками, підтримуючи досягнутий рівень резерву ЧСС. Після закінчення перших трьох мезоциклів позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу чергування мезоциклів повторювалося, проте четвертий та п'ятий мезоцикли різнилися від перших трьох вмістом засобів фітнесу, що пояснюється принципами інтеграції, фізіологічного обґрунтування, триєдності інформації та естетичної спрямованості занять. Завдання в місячних циклах полягало в підтриманні на максимальному рівні достатнього потенціалу фізичної та функціональної підготовленості, мотивації до занять позааудиторною фізкультурно-оздоровчою діяльністю.

Колівання інтенсивності, дозування та склад застосованих засобів фітнесу в фізкультурно-оздоровчому тренуванні в рамках одного мезоциклу визначається мікроциклом – серією занять, що проводяться протягом одного-двох тижнів і забезпечують комплексне вирішення завдань певного етапу фізкультурно-оздоровчого тренування. В нашому дослідженні мікроцикл позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу складався з двох тижнів. Окремі півторагодинні заняття проходили по понеділках, середам та п'ятницям. Спираючись на дані фахівців [5, 7, 8], ми розробили наступні рекомендації щодо побудови мікроциклів, які базуються на обліку адаптації організму студентів, які займалися по розробленій методиці формування культури здоров'я засобами фітнесу до запропонованого навантаження: перший мікроцикл виконувати стандартне навантаження, розучуючи нові засоби фітнесу та вдосконалюючи техніку рухів; другий мікроцикл підвищувати навантаження за рахунок збільшення тривалості заняття (на 10-15 %) або збільшення кількості повторень різних „блоків” вправ обраних засобів фітнесу; наступні два мікроцикли зберегти збільшення навантаження, на 10-15 % додавши час тривалості заняття або збільшивши інтенсивність фізичного навантаження вправ обраних засобів фітнесу. При такій схемі в рамках одного мезоциклу динаміка змін навантаження має ступінчасту форму, підвищуючись на початку і середині циклу та виходячи на піковий рівень в кінці. Використання засобів степ-аеробіки й тай-бо в мезоциклах переважно аеробної спрямованості, дозволили сприяти розвитку витривалості, координаційних та швидкісних здібностей. Застосування засобів скалпт-фітнесу, памп-фітнесу, фітбол-павер обумовлено завданням розвитку силових та швидкісно-силових якостей. Систематичне використання суглобної гімнастики фітнес-йоги в підготовчій частині позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу та циклічні заняття стретчингом у заключній частині, мали на меті розвиток гнучкості студентів.

З метою додаткового спрямованого впливу на вдосконалення психічного, духовного та соціального аспектів здоров'я студентів, після кожного заняття визначеної спрямованості, ми проводили застосування ментального фітнесу, а саме засобів фітнес-йоги, що виражалося в виконанні дихальної гімнастики „пранаяма”, яку ще називають дихальною медитацією через необхідну для її виконання високу концентрацію уваги, вправ на розслаблення „шавасана”, елементів медитаційних практик та концентрації уваги. Відповіді на виникаючі питання та розгляд теоретичних питань щодо ведення здорового способу життя та формування культури здоров'я здійснювалися в відведений для цього час теоретичної частини позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу, який змінювався в залежності від сумарного часу підготовчої, основної та заключної частин заняття.

Так, в першому мезоциклі фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу, ми надавали рекомендації студентам щодо корекції раціону харчування, створені фахівцями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), навчали студентську групу користуватись комп'ютерною програмою Microsoft Corporation „MSN Здоров'я та фітнес” та визначати позитивний вплив занять фітнесом на організм спираючись на динаміку рівня здоров'я, навчали прийомам мотивації до позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять із застосуванням засобів фітнесу: виявленню помилкових переконань, визначенню та вимірюванню внутрішнього настрою, психологічній підготовці, образній уяві. Його завдання та зміст були конкретизовані в проведених теоретичного ознайомлення з філософією та сутністю формування культури здоров'я, практичною складовою фізкультурно-оздоровчих занять із застосуванням засобів фітнесу, основними принципами раціонального харчування; тренування аеробної витривалості через збільшення резерву ЧСС; зростання в показниках координаційних та швидкісних здібностей; підвищення рівня гнучкості; навчання спеціальним дихальним вправам фітнес-йоги „пранаяма” з метою посилення зв'язку „розум-тіло” через акцентування уваги на концентрації та диханні, що впливає на фізіологічну складову людини за допомогою зміни концентрації в крові кисню та вуглекислого газу, а також на емоційну складову. Відсоткове співвідношення обсягу використаних засобів фітнесу від загального часу окремого заняття мікроциклів першого мезоциклу надані на рисунку (рис. 1).

Підготовча частина занять першого мікроциклу першого мезоциклу позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу включала психологічний настрій на заняття (3 хв) та виконання суглобної гімнастики фітнес-йоги в положенні стоячи (10 хв) під музичний супровід – 40-90 акцентів в хв, ЧСС – 75-120 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження – 38-60 %. В основній частині заняття, яка тривала 30 хв, використовувався комплекс вправ степ-аеробіки складений з базових кроків низької ударності та низької інтенсивності (15 хв) з подальшим додаванням до нього рухів верхніми кінцівками низької амплітуди (10 хв) та середньої амплітуди (5 хв) під музичний супровід 100-110 акцентів в хв, ЧСС – 120-135 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 60-67 %. Заключна частина (20 хв) складалася з заминки (5 хв), стретчингу (10 хв) та засобів ментального фітнесу в вигляді дихальних вправ фітнес-йоги „пранаяма” з елементами ароматерапії (5 хв). Музичний супровід – 60-90 акцентів в хв, ЧСС – 90-110 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 50-55 %. Теоретична частина (27 хв) була присвячена ознайомленню з філософією та сутністю формування культури здоров'я, розгляду рекомендацій щодо корекції раціону харчування, розроблених фахівцями ВООЗ та обговоренню питань щодо здорового способу життя та формування культури здоров'я.

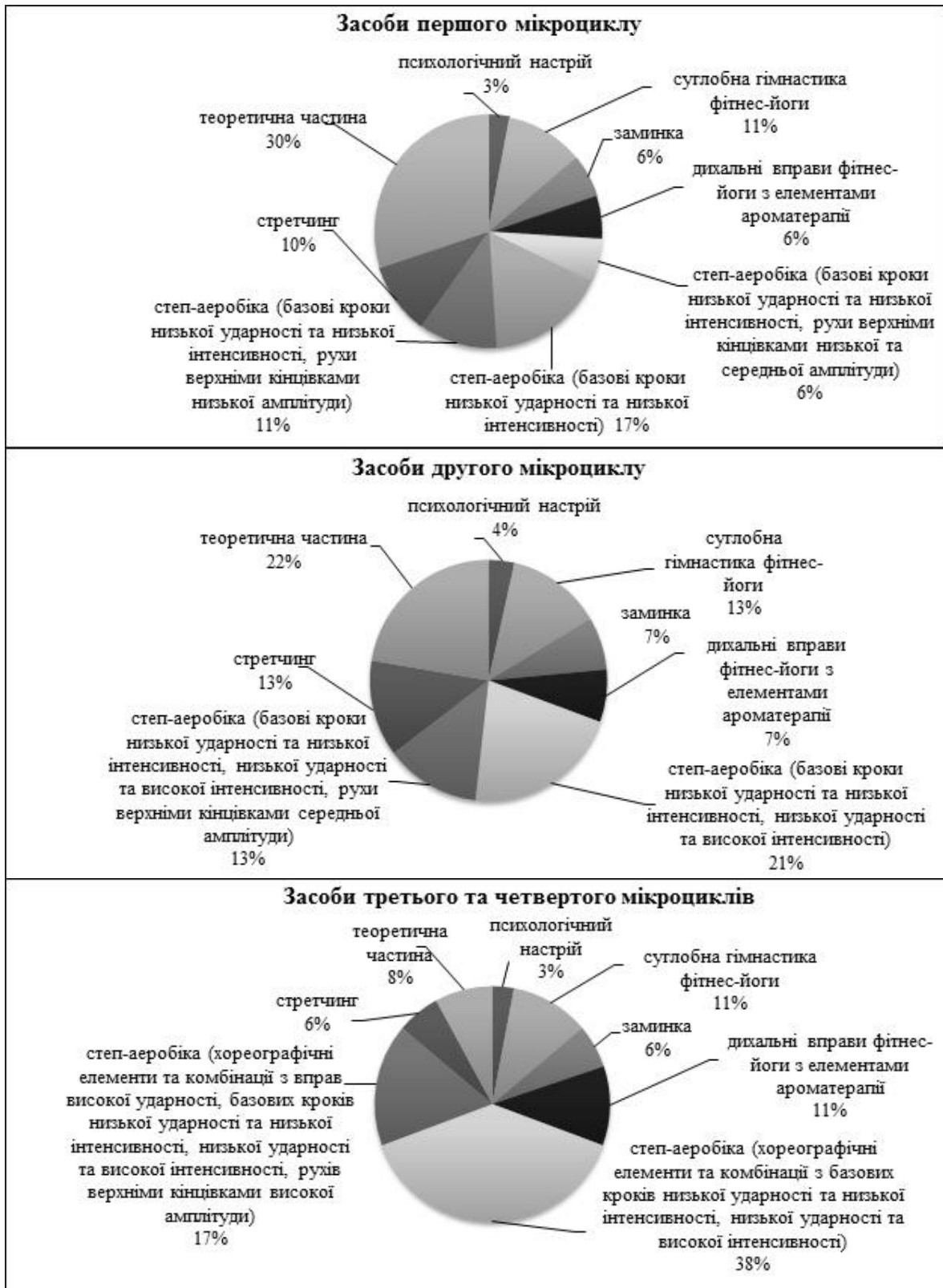

Рис. 1. Відсоткове співвідношення обсягу використаних засобів фітнесу від загального часу окремого заняття мікроциклів першого мезоциклу

Підготовча частина занять другого мікроциклу першого мезоциклу позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу включала психологічні настрої на заняття (3 хв) та виконання суглобної гімнастики фітнес-йоги в положенні стоячи (10 хв) під музичний супровід – 40-90 акцентів в хв, ЧСС – 75-120 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження – 38-60 %. В основній частині заняття, яка тривала 40 хв, використовувався комплекс вправ степ-аеробіки складений з базових кроків низької ударності та низької інтенсивності, низької ударності та високої інтенсивності (16 хв) з подальшим додаванням до нього рухів верхніми кінцівками середньої амплітуди (24 хв) під музичний супровід 110-120 акцентів в хв, ЧСС – 135-145 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 64-72 %. Заключна частина (20 хв) складалася з заминки (5 хв), стретчингу (10 хв) та засобів ментального фітнесу в вигляді дихальних вправ фітнес-йоги „пранаяма” з елементами ароматерапії (5 хв). Музичний супровід – 60-90 акцентів в хв, ЧСС – 90-110 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 47-55 %. Теоретичну частину занять (17 хв) присвячено ознайомленню з комп'ютерною програмою Microsoft Corporation „MSN Здоров'я та фітнес”, обговорюванню виниклих питань щодо ведення здорового способу життя та формування культури здоров'я.

Підготовча частина занять третього та четвертого мікроциклів першого мезоциклу позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу включала психологічні настрої на заняття (3 хв) та виконання суглобної гімнастики фітнес-йоги в положенні стоячи та сидячи (10 хв) під музичний супровід 40-90 акцентів в хв, ЧСС – 75-120 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження – 38-60 %. У основній частині заняття, яка помітно збільшилася у порівнянні з першим і другим мікроциклами і складала 50 хв, проведено з'єднання вивчених засобів степ-аеробіки в хореографічні елементи та комбінації, що включали базові кроки низької ударності та низької інтенсивності, базові кроки низької ударності та високої інтенсивності (30 хв); з'єднання вивчених засобів степ-аеробіки в хореографічні елементи та комбінації, складені з вправ високої ударності та базових кроків низької ударності та низької інтенсивності, низької ударності та високої інтенсивності й рухів верхніми кінцівками середньої та високої амплітуди (15 хв) під музичний супровід 135-140 акцентів в хв, ЧСС – 130-162 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 64-80 %.

Заключна частина (20 хв) складалася з заминки (5 хв), стретчингу (10 хв) і засобів ментального фітнесу в вигляді дихальних вправ фітнес-йоги „пранаяма” з елементами ароматерапії (5 хв). Музичний супровід – 60-90 акцентів в хв, ЧСС – 100-120 уд·хв⁻¹, інтенсивність фізичного навантаження 51-60 %. На теоретичній частині заняття (7 хв) студенти опановували прийоми визначення впливу занять фітнесом на організм людини на основі динаміки рівня здоров'я за методикою Г.Л. Апанасенко. Згідно до неї, соматичне здоров'я студентів визначалося за експрес-системою оцінки сукупності показників фізичного розвитку (зріст, маса тіла, життєва місткість легень, кистьова динамометрія), стан серцево-судинної системи у спокої і у відновному періоді після дозованого фізичного навантаження. За методичною сутністю експрес-скринінг засновано на залежності між загальною витривалістю, об'ємом фізіологічних резервів і проявом економізації функції кардіореспіраторної системи з диференційованим урахуванням статі обстежуваних. ть секунд. Кожен отриманий показник оцінювався в балах і визначався об'єктивний рівень здоров'я студентів.

За методикою проведення діагностики соматичного здоров'я студентів визначали їх характеристики життєвої ємності легень, ЧСС, артеріального тиску, динамометрію сильнішої руки (кисті) і час відновлення пульсу після двадцяти присідань за тридцять

ВИСНОВКИ

Таким чином, згідно до розробленої методики, в структурі мезоциклу фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу, акцент було зроблено на використанні визначеної кількості технічно не складних засобів фітнесу та теоретичної частини занять, метою якої було розгляд питань щодо раціоналізації фізкультурно-оздоровчої діяльності та формування культури здоров'я особистості. Зміна дозування вправ основної частини занять залежала від поставлених завдань та освоєння студентами техніки запропонованих засобів фітнесу як протягом окремого мікроциклу, так і взаємопов'язаних п'яти мезоциклів фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я засобами фітнесу тривалістю вісім тижнів кожен, що впроваджувалися в позааудиторну роботу вищого навчального закладу протягом навчального року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубовой А.В. Улучшение психологического состояния личности студентов средствами силовых видов спорта / А.В. Дубовой, В.Г. Саенко // ОРАЛДЫН БЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ : науч.-теорет. и практ. журнал. Серия № 17 (65) «Педагогические науки. История». – Уралск : ЖШС «Уралнаучкнига», 2013. – С. 114 – 118.
2. Іванчикова С.М. Позааудиторна робота як форма виховання культури здоров'я студентської молоді в кризових умовах сучасного суспільства / С.М. Іванчикова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки) : Зб. наук. праць. – Старобільськ. Ч. 1 : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2015. – № 7 (296). – С. 189 – 196.
3. Іванчикова С.М. Загальні положення методики формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу / С.М. Іванчикова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка : Зб. наук. праць. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – Вип. 129. Т. III. – С. 145 – 149.

4. Кашуба В.А. Современные подходы к здоровьесбережению студентов в процессе физического воспитания / В.А. Кашуба, С.М. Футорный, Е.В. Андреева // Физическое воспитание студентов / Научный журнал. – Харьков: ХООНОКУ-ХГАДИ, 2012. – № 7. – С. 50–58.
5. Козина Ж.Л. Комплексное применение оздоровительных методик пилатеса и бодифлекса для повышения психофизиологических возможностей студентов / Ж.Л. Козина, А.С. Ильницкая, Н.А. Пащенко, М.В. Коваль // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХОВНОКУ – ХДАДМ.– 2014. – № 3. – С. 23–29.
6. Коцан И.Я. Системная организация валеологического образования студентов / И.Я. Коцан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХОВНОКУ – ХДАДМ.– 2011. – № 5. – С. 80–85.
7. Лобко В.С. Застосування технологій фітнесу в фізичній реабілітації людей з аліментарним ожирінням / В.С. Лобко, І.С. Рокачук, С.М. Иванчикова // Культура здоров'я, фізичне виховання, реабілітація в сучасних умовах : Мат. X Всеукр. наук.-практ. конф. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – С. 147–152.
8. Носко М.О. Формування здорового способу життя / М.О. Носко, С.В. Грищенко, Ю.М. Носко. – К. : „МП Леся”, 2013. – 160 с.
9. Саєнко В.Г. Рівень нервово-психічної стійкості у спортсменів різної кваліфікації, які спеціалізуються з кіокушинкай карате / В.Г. Саєнко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія за редакцією проф. Єрмакова С.С. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – № 9. – С. 119–122.
10. Школа Е.Н. Исследование динамики показателей психического аспекта здоровья студентов групп внеаудиторных физкультурно-оздоровительных занятий формирования культуры здоровья средствами фитнеса / Е.Н. Школа, С.Н. Иванчикова // Теоретические и прикладные аспекты олимпийского образования, физической культуры и спорта школьников и учащейся молодежи : Сб. науч. ст. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 147–151.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (аналіз експерименту)

Носова Крістіана Вагіфівна

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», аспірант (Україна)
e-mail: kristusha00008@mail.ru

РЕЗЮМЕ

Проблема формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів набула сьогодні особливої актуальності. Доцільність дослідження постає у зв'язку з необхідністю педагогічно забезпечити цей процес, внести в нього важливі елементи педагогіки. Особливе значення має процес формування культури професійного спілкування в системі освіти, зокрема у вищій школі, що пояснюється специфікою студентства – майбутніх тележурналістів, як особливої групи, яка зможе прийняти та внести культуру.

Мета наукової статті полягає у тому, щоб провести аналіз експерименту дослідження.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні тележурналісти, педагогіка.

РЕЗЮМЕ

Проблема формирования культуры профессионального общения у будущих тележурналистов приобрела сегодня особую актуальность. Целесообразность исследования связано с необходимостью педагогически обеспечить этот процесс, внести в него важные элементы педагогики. Особое значение имеет процесс формирования культуры профессионального общения в системе образования, в частности в высшей школе, что объясняется спецификой студентов - будущих тележурналистов, как особой группы, которая в состоянии принять и внести культуру.

Цель научной статьи заключается в том, чтобы провести анализ эксперимента исследования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие тележурналисты, педагогика.

ABSTRACT

The problem of creating a culture of professional communication of future broadcasters gained special relevance today. The feasibility study presented by the need to ensure that pedagogical process, make it essential elements of pedagogy. Of particular importance is the process of creating a culture of professional communication in education, particularly in higher education, due to specific students - future TV journalists as a special group in able to take and make the culture.

The purpose of the article is to conduct the analysis of experimental research

Analysis of the scientific and methodological sources of domestic and foreign researchers on cultural issues of professional communication indicates the presence of considerable fund of scientific knowledge of various

Keywords: training, future journalists, pedagogy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Існуюча в Україні система освіти перебуває в стані, що не задовольняє вимоги, які постають перед нею, так, проблема формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів набула сьогодні особливої актуальності [1]. Доцільність дослідження постає у зв'язку з необхідністю педагогічно забезпечити цей процес, внести в нього важливі елементи педагогіки. Особливе значення має процес формування культури професійного спілкування в системі освіти, зокрема у вищій школі, що пояснюється специфікою студентства – майбутніх тележурналістів, як особливої групи, яка зможе прийняти та внести культуру.

Мета наукової статті полягає у тому, щоб провести аналіз експерименту дослідження.

Аналіз наукових та методичних джерел вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблеми культури професійного спілкування свідчить про наявність чималого фонду наукових знань її різноманітних аспектів (Е. Багіров, І. Бех, В. Ворошилов, М. Васильєва, Н. Волякова, Г. Гербнер, В. Давидов, М. Кім, М. Назаров, І. Олійник, К. Роджерс, В. Суруханов, В. Теплюк, І. Томан, Т. Чмут, Т. Чайка, Б. Фірсов, М. Шадсон, І. Юшук тощо).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вирішення дослідницьких завдань стало завершальною частиною дослідно-експериментальної роботи з проблеми формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів. Після організації та здійснення експериментального навчання, яке відбувалося під впливом спеціально розроблених нами педагогічних умов (щодо конкретизації мети та модернізації змісту формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів, щодо застосування в якості провідної технології підготовки тренінгової технології навчання, та спрямування процесу та компонентного складу ПВЯ), ми провели повторну діагностику рівня підготовки майбутніх тележурналістів. Основне завдання полягало у виявленні змін рівня підготовки студентів контрольної та експериментальної груп з подальшим порівнянням та зіставленням результатів.

Для вивчення рівня сформованості культури професійного спілкування в студентів обох груп ми застосували основні, складені нами діагностичні методики (самооцінки та оцінки експертів) та дві додаткові методики [2, с. 9]. Дані, які були отримані під час повторної діагностики, були математично та статистично оброблені за допомогою критерію Пірсона χ^2 , t-критерію Стьюдента, критерію Фішера ϕ і коефіцієнта кореляції Спірмена та зібрано у зведені таблиці, аналіз яких надає можливість відстежити динаміку змін, що відображають просування майбутніх тележурналістів до оптимального рівня формування культури професійного спілкування.

Розглянемо результати аналізу емпіричних даних відповідно до науково-теоретичного критерію підготовки.

Освоюючись на результатах, ми можемо стверджувати, що після експериментального навчання розбіжності числових значень самооцінок студентів контрольної та експериментальної груп за всіма позиціями стали більш помітними. Середні бали за всіма позиціями в обох групах збільшилися, але на різні величини. У студентів контрольної групи до високих значень дістали дві позиції блоків професійних знань (уявлення про загальні цілі культури професійного спілкування – 3,91 та знання про вербальні та невербальні засоби спілкування – 3,86), інші ж позиції залишилися на середньому рівні. Оволодіння цими блоками знань, було достатньо доступним під час традиційного навчання, можливо завдяки найбільшій інформаційній відповідності у змісті.

Суттєві зміни в рівні оволодіння професійними знаннями відчувалися у студентів експериментальної групи. Варіаційний розмах значень усіх бальних показників самооцінок володіння блоками професійних знань (від 3,93 до 4,57) відповідає високому рівню. Найбільш виразна позитивна динаміка спостерігається в засвоєнні таких блоків знань, як знання про загальні цілі культури професійного спілкування (оцінка зросла на 2,07), знання про зміст професійної культури (+1,77) та знання про вербальні та невербальні засоби спілкування (+1,75).

Це загалом підтверджено й оцінками експертів, які не збігаються в точності із самооцінками студентів, і у більшості випадків є дещо нижчими від них, тому що присутні суб'єктивні особливості надання студентами самооцінок власним здібностям. У більшості випадків зміни відбулися завдяки цілеспрямованому застосуванню в навчально-виховному процесі оновленого й доповненого змісту підготовки, складниками якого стала сучасна професійно значуща інформація, деталізована та внутрішньо структурована в якості навчального матеріалу.

Додатковими свідченнями якості наявних професійних знань з проблем формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів, як і під час первинної діагностики, стали дані, отримані внаслідок оцінювання студентами значущості спеціальних знань щодо формування культури професійного спілкування для забезпечення ефективності реалізації різномірних видів професійної діяльності.

Ми можемо стверджувати, що оцінки значущості спеціальних знань, надані студентами експериментальної групи, по-перше, більше за оцінки студентів контрольної групи; по-друге, усі мають високі бальні значення (від 4,20 б.). Серед сфер застосування спеціальних знань, перше рангове місце, в обох групах посіла дослідницька діяльність. Така сфера застосування знань, як наукова діяльність посіла друге рангове місце у контрольній групі та експериментальній, у той час клуби починаючих журналістів посідають третє місце у контрольній групі і четверте у експериментальній. Четверте місце посіла діяльність викладача тележурналістики (контрольна група) та третє місце (експериментальна). І останнє - громадська та політична діяльність потрапила на п'яте місце, як у контрольній групі так і у експериментальній.

Високі бальні оцінки, надані студентами експериментальної групи щодо застосувань спеціальних знань в інших сферах діяльності майбутнього тележурналіста, свідчать про розуміння необхідності оволодіння ними для подальшої успішної професійної діяльності будь-яких напрямів. Ми вважаємо, що усвідомленню цього сприяло ретельне вивчення особливостей формування культури професійного спілкування не тільки як об'єкта, а й як суб'єкта діяльності, вивчення специфіки та компонентного складу формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів, а також можливість реального практичного застосування отриманих знань.

Далі розглянемо емпіричні дані, отримані з метою визначення рівня формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів за другим – технологічним критерієм. Грунтуючись на отриманих даних ми бачимо, що володіння студентами експериментальної групи всіма блоками професійних умінь наприкінці формувального етапу експерименту за самооцінкою набули високого рівня (від 3,75 й вище).

Процес експериментального навчання було організовано так, щоб наблизити як найкраще майбутніх фахівців до виконання професійних функцій підчас здійснення навчально-професійної та професійної діяльності студентів (тренінги, практика, навчально та науково-дослідна робота, громадська діяльність тощо). Найвагоміші зрушення стосовно оволодіння професійними вміннями реалізовувати функції формування культури професійного спілкування у студентів експериментальної групи зафіксовано щодо блоків умінь реалізовувати пізнавальну функцію (зростання склало 2,04), спонукальну (+1,70) перцептивну функції (+1,8). Це пояснюється тим, що в ході реалізації комплексу спеціально розроблених педагогічних умов нами було приділено набагато більше уваги, порівняно з навчанням студентів за традиційною схемою, до формування одночасно всіх умінь виконувати професійні дії.

Такі блоки професійних умінь, як уміння реалізовувати інтерактивну функцію – 4,01, освітньо-виховну функції – по 3,74 та комунікативну функцію по 3,74 за самооцінкою студентів контрольної групи були опановані за високим рівнем. Інші блоки вмінь, залишилися в межах середніх значень самооцінки володіння професійними вміннями.

Наприкінці формувального етапу експерименту за самооцінкою найбільш сформованими в студентів експериментальної групи виявилися такі блоки професійних умінь: уміння реалізовувати інтерактивну функцію (4,62), уміння реалізовувати координаційну функцію (4,53) та вміння реалізовувати освітньо-виховну функцію

(4,35). Це пояснюється організаційними, методичними та змістовними особливостями експериментального навчання: забезпечення вивчення й відтворення студентами різних аспектів професійної комунікації майбутнього тележурналіста було одним з головних педагогічних і дослідницьких завдань (значною мірою цьому сприяло застосування тренінгової технології навчання в різних варіантах); необхідність розвивати визначені нами ПВЯ вимагала від студентів майже постійного прояву організаторських здібностей; надання під час практичного навчання майбутнім фахівцям якомога кращих можливостей відпрацювати навички професійного впливу на формування культури професійного спілкування.

Висока самооцінка й відповідно експертна оцінка рівня сформованості всіх представлених блоків професійних умінь та уточненням характеристик показників технологічного критерію підготовки виступили результати вивчення змін в оцінці ступеня переваги у використанні форм і методів формування культури професійного спілкування.

Пройдення студентами експериментальної групи спеціально організованого навчання сприяло в їхньому уявленні про формування культури професійного спілкування відбулося розширення її технологічної бази. Якщо вважати високі бали, надані переважній більшості із зазначених форм та методів, визнанням їх „популярності” в студентів, то таке ретельне оцінювання та вираження свого ставлення до них означає початок усвідомленої комплектації власного професійного інструментарію. У контрольній групі наприкінці формувального експерименту практично не відчутні зміни студентів на корисність перелічених форм та методів.

Наступним кроком в аналізі ефективності експериментального навчання стало зіставлення отриманих даних відповідно до показників особистісного критерію формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів.

Розглянемо зміни в ціннісно-мотиваційній сфері. Проаналізуємо дані, отримані під час виявлення ціннісних орієнтацій студентів за допомогою додаткової для нашого дослідження методики М. Рокича [2, с. 9].

Якщо на початку констатувального експерименту два списки цінностей студентів обох груп були дуже схожими, то після експериментального навчання ситуація змінилася. Серед значущих термінальних цінностей студентів експериментальної групи було зафіксовано „творчість” (с 10-го місця піднялась на 1-е), „розвиток” (перейшов з 8-го на 2-е місце), „пізнання” (з 5-го місця піднялося на 3-е місце), „упевненість у собі” (з 11-го місця перейшла на 4-е), „цікава робота” (піднялася з 9-го на 5-е місце) та „суспільне визнання” (піднялося з 12-го на 6-е рангове місце). Отже, у групі значущих цінностей з'явилася така цінність професійної самореалізації, як „творчість” (показник розвитку креативності як ПВЯ) [5, с. 16].

Студенти експериментальної групи дещо поповнили список значущих інструментальних цінностей, На перше рангове місце піднялася „освіченість” (з 6-го), на друге „широта поглядів” (з 7-го), на третьому залишився «раціоналізм», четверте місце посів „самоконтроль” (піднявся з 6-го місця), п'яте місце посіла „чесність” (піднялася з 9-го) та шосте – „незалежність” (з 16-го). Відзначимо серед значущих цінностей появу „чесності” як етичної цінності та такої цінності професійної самореалізації, як „ефективність у справах”.

Перейдемо до розгляду результатів змін, які відбулися щодо професійної мотивації. Проведене дослідження дозволило визначити значення індексу задоволеності студентів експериментальної групи сучасним станом формування культури професійного спілкування: після детального ознайомлення з особливостями професійної діяльності на практиці (навчальна та виробнича практика на телерадіостанціях, освітніх закладах) індекс задоволеності студентів експериментальної групи складає +0,45.

Мотиваційну основу позитивної динаміки задоволеності ми відобразили в таблиці 1.

Ми бачимо, що порівняно з мотиваційною основою, виявленою у студентів контрольної групи, професійна мотивація студентів експериментальної переважно складається з позитивних значень й особистісних, і професійних мотивів (виняток становить особистісний мотив матеріального забезпечення – $K_{зн} = -0,75$ та професійний мотив усвідомлення суспільної та державної важливості формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів, коефіцієнт значущості якого хоч і підвищився порівняно з попереднім значенням ($K_{зн} = -0,55$), але продовжує свідчити неприйняття майже половиною студентів сучасного стану справ – $K_{зн} = -0,04$).

Розглянувши результати дослідження мотиваційної основи задоволеності сучасним станом організації та проведення підготовки до професійної діяльності формування, ми можемо засвідчити в студентів експериментальної групи сформовану професійну мотивацію, їхню націленість на успішне відтворення цього напрямку діяльності в майбутньому.

Цікаві зрушення в рівні інтернальності студентів експериментальної групи, який є одним з додаткових показників особистісного критерію, були зафіксовані нами наприкінці формувального етапу експерименту. Результати тестування РСК за методикою Дж. Роттера [2, с. 9]. Значущих змін у рівні суб'єктивного контролю студентів контрольної групи за час навчання не відбулося. Зміни в бік збільшення відсотків студентів, які виявили свою інтернальність, відстежуються в експериментальній групі майже за всіма шкалами. Найвище відсоткове збільшення відбулося за шкалою інтернальність відносно компетентності (36,55%); інтернальність у галузі досягнень (+35,14%); відсоткове збільшення студентів, які виявили інтернальність у виробничих взаєминах, склав (28,59%). Присутній низький відсоток студентів, у яких сформована інтернальність у галузі невдач (18,45%). Майже не стали визначними показники інтернальності за шкалою міжособистісних взаємин (збільшення +14,57%). Про розвиненість відповідальності свідчать зміни відмічені нами в рівні суб'єктивного контролю студентів експериментальної групи.

Таблиця 1

Зіставлення мотиваційної основи задоволеності студентів станом та здійсненням формування культури професійного спілкування наприкінці формувального етапу експерименту

№	Мотиви	КГ		ЕГ	
		К. знач.	Ранг. місце	К. знач.	Ранг. місце
1.	Успішність у роботі	+0,07	7	+0,21	9
2.	Свідомий вибір професії	+0,35	2	+0,19	10
3.	Можливість спілкування з різними категоріями інтерв'ююваних	+0,73	1	+0,53	3
4.	Можливість впливати на активність і самостійність	+0,05	8	+0,29	8
5.	Можливість проявити свої лідерські та інші професійно важливі якості	+0,12	6	+0,41	5
6.	Усвідомлення суспільної та державної важливості формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів	+0,27	4	+0,37	6
7.	Можливість конструктивного спілкування з колегами й керівництвом	-0,11	9	+0,62	2
8.	Творчий характер роботи	-0,15	10	+0,46	4
9.	Намагання подолати професійні труднощі й проблеми	-0,82	12	-0,75	12
10.	Можливість професійного зростання й удосконалення	+0,32	3	+0,31	7
11.	Гідне матеріальне забезпечення фахівця	-0,37	11	-0,04	11
12.	Можливість прояву творчого потенціалу під час виробничих практик	+0,17	5	+0,75	1

Для підсилення доказовості позитивних змін, які відбулися у студентів експериментальної групи за особистісним критерієм, ми залучили також дані, отримані в ході кількох діагностичних зрізів щодо наявності та сформованості професійно важливих для формування культури професійного спілкування якостей протягом експериментального навчання (на його початку та наприкінці).

Інформація про спрямованість особистості майбутніх тележурналістів, яка була отримана нами за допомогою методики Б. Басса дозволила дійти висновків про зміну спрямованості, яка відбулася за час експериментального навчання [3, с. 9]. Якщо на початку експерименту більшість студентів були спрямовані на спілкування (65.44% студентів були готові віддати першочерговість установленню та підтримці позитивних взаємин з оточуючими, включаючи колег), а спрямованість на справу розташувалася на другому місці, то наприкінці формувального експерименту спрямованість на спілкування поступилася першістю спрямованості майбутніх тележурналістів на справу (максимальний ступінь спрямованості на справу зафіксовано в 50,72%). Це свідчить про розвиток ділових якостей майбутніх фахівців, про наявність усвідомленого відповідального ставлення до культури професійного спілкування.

Використання методики визначення рівня мотивації до успіху за авторством Т. Елерса надало нам можливість виявити сформованість додаткового показника особистісного критерію, який має забезпечувати стабільний розвиток усіх трьох необхідних для формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів якостей. Отже, за час експериментального навчання відбулися значні зміни рівня мотивації до успіху в студентів експериментальної групи. Майже половина студентів залишилася на середньому рівні мотивації до успіху (50,24% до та 55,07% після експериментального навчання). Суттєві розбіжності зафіксовано щодо високого рівня мотивації (37,2% замість 15,94%, отриманих на початку).

Також цікавою для нас виявилася інформація щодо належності студентів експериментальної групи до психологічних типів стосовно рівнів активності та оптимізму, отримана за методикою Н. Водоп'янової [4, с. 19]. Протягом навчання за спеціально створеними педагогічними умовами серед студентів збільшився відсоток таких, які стали більш оптимістично дивитися в професійне майбутнє та впевнено відчувати себе в якості фахівців (зростання групи „активних оптимістів” становить +16,42%), більш реально та відповідально ставитися до отримання освіти за фахом, до подій особистого та майбутнього професійного життя (збільшення групи „реалістів” +3,87%).

ВИСНОВКИ

Отже, спираючись на результати проведеного експерименту, ми доходимо висновку про високу ефективність упровадження педагогічних умов професійної підготовки майбутніх тележурналістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”).
2. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издат.Дом. 2002.
3. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб.пос.для студ. высш.пед.учеб.завед/ С.Д. Смирнов. – М.: «Академия», 2002.
4. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности/ Н. В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 114 с.
5. Семенова Е. М. Тренинг эмоциональной устойчивости педагога : учеб. пособие / Е. М. Семенова. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 224 с.

REFERENCES

1. Derzhavna natsionalna prohrama „Osvita” („Ukraina KhKhI stolittia”).
2. Raihorodskiy D. Ya. Praktycheskaia psykhodyahnostyka. Metodyky y testy: ucheb.posobye/D.Ya. Raihorodskiy. – Samara: Yzdat.Dom. 2002.
3. Smyrnov S. D. Pedahohyka y psykholohyia vysshheho obrazovanyia: ot deiatelnosty k lychnosty: ucheb.pos.dlia stud. vyssh.ped.ucheb.zaved/ S.D. Smyrnov. – M.: «Akademyia», 2002.
4. Kuzmyna N.V. Metody yssledovanyia pedahohycheskoï deiatelnosty/ N. V. Kuzmyna. – L.: Yzd-vo LHU, 1970. – 114 s.
5. Semenova E. M. Trenynh emotsyonalnoi ustoichyvosty pedahoha: ucheb. posobye / E. M. Semenova. – M.: Yzd-vo Yn-ta psykhoterapyy, 2002. – 224 s.

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В АГРАРНОМ ВУЗЕ

Семченко Валерий Васильевич¹, Гуртовенко Ольга Михайловна²,
Колычев Николай Матвеевич³, Левкин Григорий Григорьевич⁴
Омский государственный аграрный университет им. П.А. Столыпина, д. м. н., профессор (Россия)¹,
ЗАО ИД Комсомольская правда, менеджер по работе с клиентами (Россия)²;
Омский государственный аграрный университет им. П.А. Столыпина, д. в. н., профессор (Россия)³,
Омский государственный университет путей сообщения, к. в. н., доцент (Россия)²
e-mail: ivm_omgau_gistology@mail.ru¹, olga_gurtovenko@mail.ru², lescheva@list.ru³, lewkin_gr@mail.ru⁴

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены аспекты организации научно-исследовательской работы студентов аграрных вузов с учетом их взаимодействия с преподавателями образовательной организации. Сформулирован общий алгоритм деятельности студента, вовлеченного в научную работу. Предложен ряд рекомендаций, позволяющих студенту-исследователю рационально организовать свою научную работу.

Ключевые слова: научная деятельность, студент-исследователь, молодой ученый, научный руководитель, наставник.

ABSTRACT

In the article are analyzed aspects of organization of scientific research of students of agrarian universities with due regard to their cooperation with professors of an educational establishment. The general algorithm of the activity of students, who is involved in the scientific research, is worded. The series of recommendations are suggested, which provide competent to organize the scientific research of a student-researcher.

Keywords: scientific research, student-researcher, young researcher, research advisor, mentor.

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуто аспекти організації науково-дослідної роботи студентів аграрних ВНЗ з урахуванням їх взаємодії з викладачами освітньої організації. Сформульований загальний алгоритм діяльності студента, залученого в наукову роботу. Запропоновано ряд рекомендацій, що дозволяють студенту-досліднику раціонально організувати свою наукову роботу.

Ключові слова: наукова діяльність, студент-дослідник, молодий учений, науковий керівник, наставник.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Одним из важных направлений совершенствования образовательной системы университета является научно-исследовательская работа студентов (НИРС), которая как педагогическая идея имеет глубокие корни. Самому термину более сорока лет, но практическая реализация этой идеи могла бы отметить столетний юбилей. Если в процессе учебной деятельности у студентов вырабатывается умение учиться, то в рамках научно-исследовательской деятельности формируется способность искать и находить новые решения, необычные способы достижения требуемого результата, новые подходы к рассмотрению предлагаемой ситуации. При развитии студенческой науки в образовательной организации наблюдается положительная динамика изменения соотношения между количеством защищенных диссертаций и количеством зачисленных в аспирантуру [2].

Отличительной чертой отечественной системы высшего образования является научно-исследовательская работа вузов, в которой самое непосредственное и деятельное участие принимают студенты и аспиранты. В результате во многих образовательных организациях можно наблюдать разветвленную и многослойную систему, которая предусматривает активное вовлечение студентов в научные изыскания как в рамках учебного процесса (УИРС), так и во внеучебное время (НИРС). Иногда термином НИРС обобщенно называют все формы и методы привлечения студентов к научным исследованиям в период вузовского обучения [1].

Цель исследования - разработать организационную модель научно-исследовательской деятельности студентов.

Задачи исследования:

- сформировать общий алгоритм работы студента, вовлеченного в научно-исследовательскую деятельность;
- предложить ряд рекомендаций, позволяющих студенту-исследователю рационально организовать свою научную работу.

Образовательный процесс является базовой составляющей в развитии необходимых навыков и компетенций у студентов для будущей профессиональной деятельности. Качественное образование требует, как аудиторной работы студентов, так и самостоятельной внеаудиторной подготовки. Одним из способов повышения

образовательного уровня можно рассматривать научно-исследовательскую работу студентов (НИРС) как способ получения новых знаний, творческий подход и принятие решений в нестандартных ситуациях [4].

Только истинно творческое мышление позволит решать нетривиальные задачи и создать инновационную экономику. Модель современного образовательного процесса должна представлять собой определенные субнаправления в рамках отдельных специальностей, объединяющие вокруг преподавателя инициативную группу студентов. При этом одним из критериев успешной деятельности преподавателя может служить количество выступлений студентов на конференциях и количество публикуемых под его руководством тезисов и статей. Качественной оценкой работы преподавателя может служить оригинальность публикаций студентов и дальнейшие их успехи в научной и практической деятельности [3].

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

В условиях реформирования системы высшего образования необходимы изменения в восприятии всех потребителей образовательных услуг как в целом учебного процесса, так и деятельности научно-педагогических работников, научной и исследовательской деятельности. В настоящее время студент вправе выбирать на свое усмотрение дополнительную к учебе следующие виды деятельности: общественную, социально-культурную, физкультурно-спортивную и научно-исследовательскую.

Полноценное и разностороннее развитие обучающихся невозможно без всех вышеперечисленных видов деятельности. В то же время, одной из наиболее важных является научно-исследовательская деятельность учащихся, которая заслуживает пристального внимания при подготовке будущих преподавателей и научных работников.

Несмотря на ценность научно-исследовательской деятельности студентов (НИРС) для повышения их образовательного уровня, в настоящее время отсутствует четко выработанная система организации внеучебной научной работы студентов. Сложившаяся ситуация может быть вызвана несколькими причинами.

С одной стороны, это обусловлено тем, что происходит постоянное увеличение объема учебной нагрузки научно-педагогических работников, которое влечет за собой нехватку времени и сил для дополнительной научной работы. Повышенная нагрузка на преподавателя влияет на качество полноценного осуществления многоаспектной деятельности и не всегда дает возможность педагогу проявить высокий уровень активности во внеучебной работе со студентами. Для решения этой проблемы необходима разработка мер материального стимулирования научно-педагогических работников за результативную деятельность в этом направлении или внесения НИРС в нормативную нагрузку.

С другой стороны, из-за коммерциализации высшего профессионального образования затруднительно вовлекать студентов и заинтересовывать их в дополнительных видах работ. Для решения этой проблемы необходима разработка способов мотивирования обучающихся в вузе для увеличения их интереса к науке. Мотивами для привлечения студентов к научной работе может быть участие в конкурсах с возможностью получения денежной премии как внутри образовательной организации, так и в других образовательных учреждениях, а также возможность поступления в магистратуру и аспирантуру на бюджетное место на основе конкурсов портфолио.

При формировании организационной модели НИРС следует учитывать, что студент является одним из ее ключевых звеньев. В зависимости от его общей вовлеченности в процесс и от продуктивной работы над студенческим научным исследованием, зависит результат всего проекта. Поэтому особенно актуальным является вовлечение новых участников в научную деятельность, следовательно, потенциальный научный руководитель должен обладать особыми компетенциями, направленными на построение эффективных коммуникационных каналов, убеждение студентов в необходимости проведения научных исследований и выявление способных людей к научной работе.

Важное значение имеет уровень осведомленности аудитории учащихся обо всех открывающихся для них возможностях и перспективах в научной деятельности, специфике научной работы. Можно сказать, что абсолютное большинство студентов не имеют ясного представления о видах и методологии научных исследований. Формирование высокого уровня осведомленности зависит не только от спускающихся по вертикали положений, норм, предписаний и требований, входящих в должностные обязанности преподавателей, правильного и своевременного информирования студентов со стороны научного руководителя, но и должно поддерживаться на горизонтальном уровне взаимоотношений – преемственностью, передачей опыта от других студентов, уже имеющих навыки работы в конкретном направлении, в определенной научной области.

Учитывая вышеизложенное, достаточно интересным подходом для рациональной организации НИРС в образовательной организации является обобщение опыта научно-исследовательской работе студентов-исследователей. Полученные наблюдения, представленные рекомендации могут оказаться полезным будущим начинающим учащимся-исследователям.

Следовательно, организационная модель НИРС кроме опыта преподавателей по руководству научными исследованиями должна включать в себя опыт исполнителей, которыми являются наиболее активные студенты, показавшие блестящие результаты в виде научных публикаций, выступлений на конференциях разных уровней. Необходимо использовать этот опыт, чтобы после окончания вуза студентами-исследователями он не был утерян.

В этом случае не должно быть места самонадеянности преподавателя и занижение роли студента, так как в научной работе образовательной организации происходит взаимодействие руководителей и исполнителей в рамках малых научных групп, в которых происходит не сложение, а умножение усилий всех участников и проявление эффекта синергии [3].

Поэтому опыт студентов может быть интересен потенциальным научным руководителям для понимания мотивов поведения, причин и стимулов, движущих и воздействующих на студентов в науке, существующих особенностей их познавательной активности, и, в случае необходимости, взят на заметку, использован для корректировки собственной деятельности и учащихся.

В настоящее время многогранная деятельность работников сферы образования, подкрепленная необходимостью построения успешной карьеры, предполагает постоянное развитие и совершенствование профессиональных навыков и умений, что предусматривает постоянное повышение своей квалификации специалистами, и, безусловно, является тесно сопряженной с научно-исследовательской работой.

Весьма важно и замечательно, когда выбранное направление в науке является не только необходимым в силу профессиональных и должностных обязанностей, но и становится приоритетным, интересным увлечением для представителей высшей школы.

Студент, который начинает научную работу, ведомый собственным интересом, тягой к новым знаниям, энтузиазмом и жадной познания, часто не имеет четкого представления о методологии научного исследования. В его понимании еще не сформировалась полная картина научной работы, нет представления обширности и реального масштаба предстоящей научной работы.

При освоении основной образовательной программы студенту необходимо принять решение о параллельной научной деятельности, выбрать интересное для себя направление научно-исследовательской работы. Все это сопряжено с рядом трудностей, которые при должных усилиях и стараниях преодолит, поэтому необходимо пройти несколько важных этапов в, из которых целесообразно выделить следующие.

Этап 1. Первоначальное определение сферы интересов.

В начале научно-исследовательской работы, у студента, проявляющего интерес к этому направлению деятельности, еще не имеет теоретических знаний и умений, не обладает опытом сбора, обработки, систематизации больших объемов информации и не имеет четко отработанного алгоритма работы в данном направлении, навыков организации собственного распорядка дня (при включении в него дополнительной нагрузки). Поэтому для того, чтобы не только представить весь объем работы, который необходимо будет провести для успешной реализации всего проекта, молодой ученый нуждается в поддержке научного руководителя, его советах, своевременных наставлениях и рекомендациях.

Этап 2. Выбор научного руководителя, конкретизация научного направления.

Происходит определение и выбор четкого сформированного направления деятельности и темы, составление плана работы и временных критериев и ограничений, определения цели и задач исследования, выдвижение гипотез, обоснование актуальности исследования и его научной новизны, выбор методов, наиболее подходящих для проведения исследования совместно с научным руководителем.

Этап 3. Корректировка деятельности, контроль за ходом работы со стороны научного руководителя.

В ходе выполнения научного исследования студентом происходит непосредственно взаимодействие учащегося и его научного руководителя с целью своевременного выявления имеющихся недочетов и несоответствий в работе, соблюдения графика и достижение необходимого объема выполненных заданий.

Этап 4. Достижение конкретных результатов исследования в соответствии с поставленными целью и задачами.

Завершающий этап, предполагающий достижение конкретных результатов исследования, на основе реализации всех задач и цели научной работы. Выбор различных вариантов оформления полученных результатов в конкретной объективной форме.

Этап 5. Формирование долгосрочных деловых отношений.

При достижении положительных итогов совместной деятельности студента-исследователя и научного руководителя над одним научным проектом, благодаря эффективной совместной деятельности и наличию конкретного результата, не исключена возможность развития дальнейшего сотрудничества, возникновение нового уровня деловых профессиональных отношений, ведущего к работе над более масштабными проектами и исследованиями. В отдельных случаях с привлечением широкого круга лиц.

Следует отметить, что представленные этапы тесно связаны между собой, четкое разграничение имеет весьма формальный характер, зависит от формы деловых отношений и коммуникаций. В совокупности все этапы могут присутствовать как в учебной, так и во внеучебной научно-исследовательской деятельности.

Для наглядно-схематического представления процесса организации НИРС, можно предложить провести аналогию научно-исследовательской работы с современной теоретической моделью электронного строения атома («планетарная модель»), представленной на рисунке 1. Где, в качестве «ядра» выступает сама научно-исследовательская работа студента, а вокруг вращаются (осуществляют конкретную деятельность субъекты – участники исследования) по своим «орбиталам» своего рода «электроны»: «научный руководитель», «вуз», «студент» и др., каждый на своем уровне.

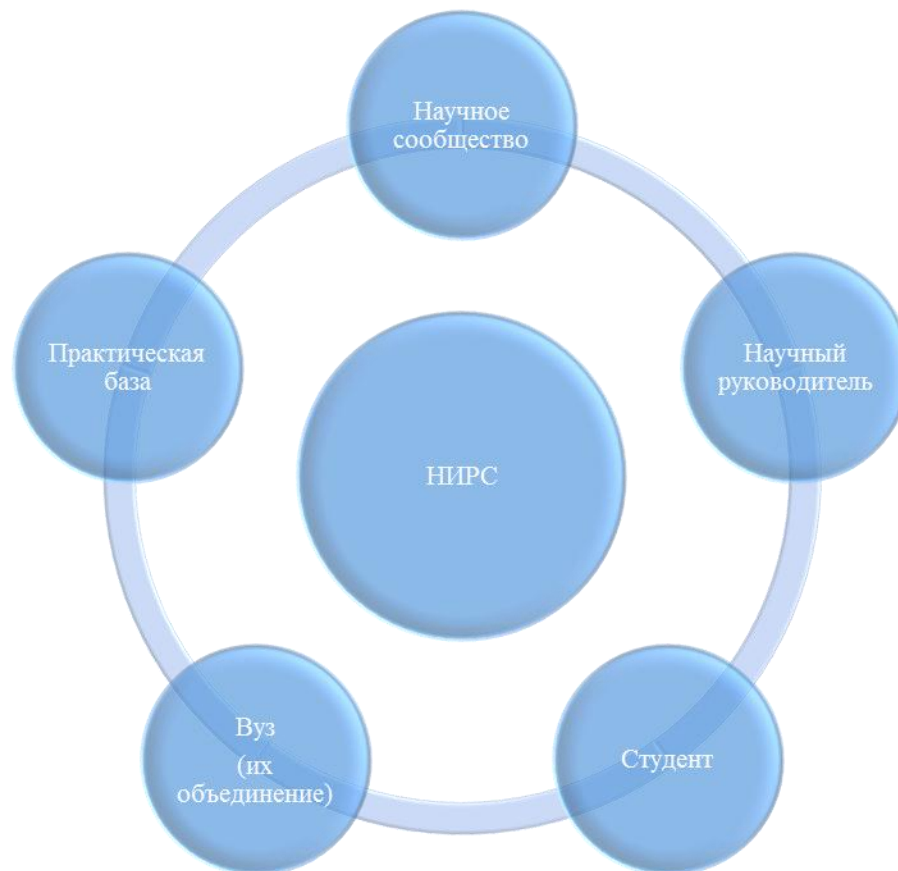

Рис. 1. Схематичное представление организации НИРС в ВУЗе

Увеличение силы притяжения в данном случае импровизированных «электронов» к «ядру», применительно к научной работе, свидетельствуют об эффективности и результативности взаимодействия всех сторон в ходе исследования, что дает гарантию его успешного исхода.

Одним из важнейших аспектов организации НИРС является мотивация его участников. Наряду с мотивацией студентов при организации НИРС следует говорить и о мотивации преподавателей, так как для проведения этой работы нужен преподаватель, который может и хочет осуществлять руководство студентами при проведении научных изысканий, т.е. речь идет о симбиозе профессионализма и мотивации преподавателя. Организация научной работы среди студентов затруднена там, где сами преподаватели не проводят научных исследований, поэтому система НИРС является элементом научной работы образовательной организации в целом. В результате происходит осознание неразрывности связей между различными областями знаний, ощущение целостной картины мира, а собственное совместное исследование преподавателя-наставника и студента оценивается как неотъемлемая часть общего процесса познания [5].

ВЫВОДЫ

Организационная модель научно-исследовательской работы студентов включает в себя эффективное взаимодействие научного руководителя с учащимися и предполагает поэтапную детализацию всех действий от замысла научного проекта до исполнения. Для повышения эффективности организации научно-исследовательской работы студентов по направлению подготовки необходимо использование опыта всех участников этой деятельности, включая исполнителей. При разработке организационной модели НИРС необходимо учитывать специфику образовательной организации и направления научных исследований.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Господарик Ю.П. Использование интернет-технологий в организации НИРС / Ю.П. Господарик // Высшее образование в России. – 2012. – №2. – С. 115-121.

2. Зольникова Л.М. Аспирант как научный руководитель НИРС / Л.М. Зольникова, Б.Б. Мойзес, И.И. Сквирская // Высшее образование в России. – 2010. – №7. – С. 151-154.
3. Левкин Г.Г. Инновационная модель образовательного процесса в вузе / Г.Г. Левкин, Е.А.Левкина / Наука и просвещение: Материалы I Междунар. науч.-практ. конф. Киев. : Издательство Простобук, 2011. С. 178-180.
4. Панова Е.А. Мотивация в научно-исследовательской работе студентов / Е.А. Панова, Е.А. Тырнова, Г.Г. Левкин // Информационные технологии: актуальные проблемы подготовки специалистов с учетом реализации требований ФГОС: Материалы III Всероссийской научно-методической конференции. Омский автобронетанковый инженерный институт. Омск, 2016. С. 347-350.
5. Юрмазова Т.А. Исследовательская компетентность преподавателя как фактор успешной организации НИРС / Т.А. Юрмазова, Н.Б. Шахова, Ю.Ю. Мирошниченко // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – №5. – С. 192.

ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ ПЕРСОНАЖЕЙ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Горбач Ирина Николаевна

Киевский национальный лингвистический университет, преподаватель кафедры романской и новогреческой филологии и перевода (Украина)

e-mail: pizetti@ukr.net

РЕЗЮМЕ

Речь персонажей играет важную роль в передаче характеристики образов героев, их внутреннего мира. Речевой портрет персонажей служит раскрытию сюжетной линии художественного текста. В статье рассматриваются особенности передачи речи персонажей в романах современного французского писателя Николая Фарга. Предпринята попытка проанализировать и изучить диалогическую речь персонажей, её роль в художественной структуре текста.

Ключевые слова: диалогическая речь, речь персонажа, художественный текст.

РЕЗЮМЕ

Мовлення персонажів відіграє важливу роль в передачі характеристики образів героїв, їх внутрішнього світу. Мовний портрет персонажів служить розкриттю сюжетної лінії художнього тексту. У статті розглядаються особливості передачі мовлення персонажів в романах сучасного французького письменника Ніколя Фарга. Зроблено спробу проаналізувати та дослідити діалогічну мову персонажів, її роль в художній структурі тексту.

Ключові слова: діалогічна мова, мова персонажа, художній текст.

ABSTRACT

Speech of characters plays an important role in the transmission of characteristics of the images of literary characters, their inner world. Speech portrait of characters serves as a disclosure of the storyline in the literary text. The article considers the features of the transmission of the speech of characters in the novels of contemporary French writer Nicolas Fargues. The article presents an attempt to analyze and study the dialogical speech of characters and its role in the structure of the literary text.

Keywords: dialogic speech, individual speech, the text of Cultural Events.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

В процессе чтения художественного произведения у читателя формируется коммуникативный образ персонажа, который производится совокупностью коммуникативных действий определенного героя. Важная роль в реализации авторской картины мира в художественном произведении принадлежит персонажу, как элементу образа автора. В качестве объекта акта коммуникации между автором и читателем персонаж действует на основе независимой инстанции в пределах художественного пространства. Он наделен индивидуальной, образной структурой, как и все другие подструктуры текста [1, с. 145].

В композиционной структуре текста персонаж воспроизводит портретные дискурсы, сюжетные эпизоды, описания событий и состояний. Персонаж является не реальной, а 'бумажной личностью', которая существует в художественном тексте на уровне действия или художественного посредничества и создает у читателя впечатление того, что он (этот персонаж) является частью реального мира [2]. В данной статье мы ставим своей целью, на примере иллюстративного материала, рассмотреть место диалогической речи персонажей и особенностей проявления речевого поведения персонажей в нарративной структуре некоторых романов современного французского писателя Николая Фарга.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Одной из самых распространенных форм коммуникативного акта является диалог, где оба участника общения поочередно находятся в ролях отправителя и получателя. Изучением разных аспектов диалога занимались многие учёные. Исследованием диалогической речи занимались такие учёные как Л. П. Якубинский, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, М.М. Бахтин, Т. Г. Винокур, О. Ducrot, J. Moeschler, E. Roulet, C. Kerbrat-Orecchioni. Так, в своем исследовании Л.В. Щерба говорит о том, что по-настоящему 'бытие' языка можно ощутить в диалоге [3]. М.М. Бахтин рассматривает диалог как естественную форму речевой коммуникации. Именно в диалоге раскрывается суть процесса обмена информацией [4]. Посредством диалога складывается взаимодействие интенций коммуникантов. Восприятие текста достигается успешной коммуникацией автора с адресатом, что позволяет понять не только содержание (текста) но и подтекст. Таким образом, под диалогом мы понимаем вид речевой деятельности нескольких участников общения, между которыми происходит обмен высказываниями, объединенные одной темой, пространством; поочередная адресация речи, смена говорящих.

Рассмотрим особенности диалогической речи на примере романов Николая Фарга.

- *C'est bien Frédéric Léguez que tu t'appelles?*
- *Léjeuz, oui, précisa Frédéric d'un oeil que la timidité rendait méfiant.*
- *Tu joues avec ceux de l'aile nord, mais t'es bien à l'unité de levage, c'est ça?*
- *Oui, c'est ça* [F.N.1, p. 38].

Так, реплики диалога помогают читателю узнать имя и фамилию персонажа *Frédéric Léguez*, что свидетельствует об информативном значении прямой речи в диалоге. В диалоге выражается интенция говорящего побудить адресата к разговору.

— *Tu trouves que c'est le moment, toi, comme ça, en pleine rue, pour lui demander? — T'aurais pu au moins lui parler de la pereceuse. En parlant de la pereceuse, ç'aurait fait une bonne occasion d'en parler* [F.N.1, p. 34]. Дейксис времени 'это момент', существительное 'дрель' и адвербиальное местоимение и глагол 'говорить' в данных репликах персонажей сообщают читателю информацию о какой-то попытке персонажей завязать разговор, чтобы поговорить о важной теме:

— *Lari, il t'a dit ça six mois avant dmourir. Et non seulement il est passé à la mairie, mais en plus il lui a rien dit, à son fils. Puisqu'en trois ans, il t'en a jamais parlé, son fils.*

— *Il avait promis, fit Jean dans une colère impuissante. Et une promesse, ça s'tien* [F.N.1, p. 97].

В этом диалоге временные дейктики 'шесть месяцев' до и 'за три года' являются факторами коммуникативного прошлого о данном обещании, но так и не соблюдены, поскольку за три года так ничего и не решилось.

В следующем примере представлен случай, где эта реплика является нетрадиционной формой приветствия, поскольку отсутствуют типичные слова приветствия: — *Mais c'est ce bon vieux John!* [F.N.1, p. 15] 'Это же старый добрый Джон!'

Коммуникативный статус адресанта и адресата влияет на ход диалога, на тип коммуникативного взаимодействия, на выбор языковых средств и взаимосвязанный с образцами и типами дискурса, прагматическими намерениями, коммуникативными стратегиями и тактиками участников общения [5, с. 56—57]. Читатель понимает, что в этом случае персонажу известен его собеседник. Хотя есть и реплики, где персонажи приветствуются по традиционной схеме 'Добрый день, как дела?': — *Bonjour, Jean. Ça va?*

— *Ça va. Fait beau, hein?* [F.N.1, p. 193]. Например, в нижеприведенном примере, в дискуссии между персонажами передается реалистичность сказанного, ведь речь идет о гражданском кодексе, называется статья кодекса № 675, "точные замеры".

— *A propos de loi. C'est quoi, déjà, l'article du Code civil, pour ton mur?*

— *675 Servitude de vue.*

— *Faut 1,90 m minimum pour une vue droite, et 60 cm pour une vue oblique.*

— *Il est colle-colle, son terrain? - Ras bord* [F.N.1, p. 151].

Для диалогической речи свойственными являются неполные структуры, представляющие собой сочетание реплик или единство вопросов и ответов. Среди неполных структур диалогической речи в исследуемых произведениях особое значение придается респонсивным репликам. Реплики адресата имеют ряд важных последствий для воплощения прагматических намерений обеих собеседников и выбора адресатом респонсивных тактик: согласия, возражения, допущения, разоблачения, опровержения. Примеры респонсивных тактик согласия:

— *Vous êtes moniteur diplômé de parapente, si mes informations sont exactes.*

— *Euh, oui. Vous habitez Vatenvilles, n'est-ce pas...[...].*

— *Oui.*

— *Vous êtes sensible aux questions environnementales ?*

— *Euh, oui* [F.N., p.123].

Приведенный ниже пример реплики содержит нейтральное отношение, передает ответ переспрашивание путем использования маркера *et alors*, что указывает на то, что конкретно не понятно адресату:

— *Il lui a mal parlé.*

— *Et alors?*

— *Et alors quoi?*

— *Et alors? Qu'est ce qui s'est passé?*

— *Ben, il a fallu qu'on intervienne.*

— *C'est qui, «on»?*

— *Ben, nous, moi.*

— *Vous et toi?*

— *Moi* [F.N.1, p. 224].

Диалог является самодостаточным, то есть именно в диалоге автор предоставляет слово своим героям и отступает в тень, предоставляя им возможность самим проявить свою сущность. Диалоги между семейной парой интересны тем, что они передают читателю модель отношений мужчин и женщин в целом, в определенном обществе в конкретном разрезе времени. Например: ... *Parler sans prendre de gants, sans craindre de heurter l'autre* [F.N.1, p. 209] 'говорить прямо, не боясь причинить боль друг другу'.

— *Ch'passe par là parce que ch'connais! Cherbourg, moi, j'y viens tous les jours! J'y travaille, à Cherbourg! Alors, laisse moi faire!*

— *Tu connais, tu connais. Mais par la Saline, y'a pas autant d'feux rouges. Et pourquoi tu prends pas la file de gauche? Ils vont plus vite sur la file gauche.*

— *Mais qu'est-ce t'en sais, de qu'elle file il faut que ch'prenne! Tu veux la conduire toi-même, la voiture?* [F.N.1, p. 31]. В данном случае имеет место диалог-спор, который свидетельствует о том, что у обеих сторон сформировалось совершенно разное видение какого-то процесса выбора направления пути, в частности. В диалог-споре отмечается повышенное эмоциональное состояние участников, эмоциональное напряжение, а именно: лексемы *qu'est-ce t'en sais*, каузативная конструкция *laisser + infinitif (laisse moi faire)* приобретают значение разрешения к действию ('давай'), и в повелительном наклонении передают намек на правоту, нежелание прислушиваться к собеседнику. Повтор глагольного ряда *tu connais, tu connais* выражает сомнение персонажа в правильности принятого решения. В этом диалоге между супругами, который передается с помощью элементов разговорной лексики *Ch'passe ch'connais, y' a pas*, повторов *la conduire, la voiture?*; *moi, j'y viens* и вопросительных предложений, — передается эмоциональный спор между супругами.

Для диалогического общения между персонажами в романе *Le Roman de l'été* характерной является тенденция на "захват" языкового пространства. Герой ведёт "борьбу" для того чтобы перехватить коммуникативную инициативу на себя. Ф.С. Бацевич утверждает, что содержание вмешательного диалогического высказывания с подтекстным смыслом служит для реализации следующих намерений адресанта: передать отношение объекта к адресату, изменить структуру диалога, чтобы установить коммуникативное преимущество [6]. Реплики персонажей в диалогах романа содержат эмоционально-экспрессивную лексику, вопросительные высказывания. Необходимость выразить эмоции является ведущим мотивом, который побуждает личность к речевой деятельности. Рассмотрим наполненность высказываний следующего диалога:

— *Tu recommences?*

— *Mais qu'est-ce que j'ai dit?*

— *Te fous pas de ma gueule, John! Tu vois pas vraiment ce que je veux dire?*

— *Mais qu'est-ce que t'es compliqué! s'agaça John. Je te dis les choses simplement.*

Alors, prends-les simplement [F.N.1, p.87]. Данный диалог репрезентирует спор двух собеседников, которые в процессе разговора выражают недовольство и претензии друг другу. Так, восклицательные и вопросительные высказывания с интенцией возмущения и упрёка: *Te fous pas de ma gueule, John!*, *Mais qu'est-ce que t'es compliqué!*, эмоционально-экспрессивное высказывание *Te fous pas de ma gueule* используются для создания стилистической экспрессии и выражают эмоциональную реакцию коммуникантов.

Попытки эмоционального взаимодействия участников конфликта друг на друга могут быть реализованы также в репликах, которые содержат упрёк, имеют целью поставить участника диалога на свое место:

— *John, je t'en prie ... Ne va pas dans cette direction ...*

— *Je vais ou je veux. Tu ne finis pas ton travail?*

— *Non.* [F.N.1, p. 163]. Эмотивность высказываний достигается использованием разговорной лексики, вульгаризмами, арготизмами, которые точно передают эмоции и чувства в момент высказывания. В частности, автор с помощью восклицательного дискурсивного маркера *hé*, и *kejefe, kejeji ou que je fais, que je dis* создает эффект устной разговорной речи в репликах персонажей:

— *Chais pas. Je crois que oui.*

— *Hé kejefe? Cria Kader, kejeji encore?* [F.N.1, p. 258].

Роман *Rade Terminus* также характеризуется вкраплениями диалогической речи [F.N.2]. Прямая речь может быть представлена в тексте очень кратко, но также отражать разные точки зрения по поводу одного события. Диалог между Матильдой и таксистом символизирует попытку обменяться мнениями между двумя различными системами ценностей, которые существуют, что позволяет почувствовать ту культурную пропасть между двумя разными мирами. Контраст в восприятии действительности и понятия "лучше — хуже" постоянно присутствует в диалогических репликах: для местных жителей *la France est meilleure*, для Матильды *c'est trop différent*, где количественный наречие *trop* отмечает поразительной разнице менталитетов, а именно понимание счастья и умение радоваться простым вещам *ce qu'on ne trouve pas en France c'est le sourire et la gentillesse des gens* [F.N.2, p. 162]. Предоставление разного значения понятиям, различие в толковании экономических и социальных понятий передает через использование разговорных конструкций *ce n'est pas payer aussi, ça?*, лексем *ça* водителем такси, с одной стороны, и нормированного литературного языка с применением точных определений понятий со стороны Матильды: — *L'État paye même si on ne travaille pas? — Ah! les allocations chômage, décoda Mathilde après une brève hésitation. Oui c'est vrai.* [F.N.2, p. 163] *les médicaments et le docteur ce n'est pas payer aussi, ça? — La Sécurité sociale? C'est vrai aussi.* [F.N.2, p. 164], *on peut acheter même s'il n'y a pas l'argent? — Oui ça s'appelle contracter un emprunt bancaire, expliqua Mathilde* [F.N.2, p. 168]. Итак, в данной коммуникативной ситуации прагматической целью автор является донести до читателя ошибочность понимания населением Мадагаскара беззаботной жизни во Франции, а также осознание французами настоящих жизненных ценностей.

С другой стороны, диалоги Грегорьена в аэропорту, который приехал во Франции с Мадагаскара на обучение, — интенция писателя через иронию, комизм показать в романе реальность отношений местного населения с жителями бывших французских колоний. Как отмечает Г.Г. Почепцов, "речевым ходом говорящий преследует определенную цель, которую можно рассматривать как разнovidность желание, а именно как желание, для реализации которого лицо прибегать к определенным шагам. В том случае, если интенция принадлежит говорящему, действия, направленные на реализацию интенции включают выработку языка или

сводятся к этому процессу" [7, с. 46]. В репликах диалогов прослеживаются придирическое и пренебрежительное отношение французов к иностранцам африканского происхождения. В репликах между коммуникантами преобладает чувство беспомощности Грегорьена, который несмотря на крайне невежественные ответы людей сохраняет свою вежливость несмотря ни на что: формулы речевого этикета *Bonjour Madame*, семантика извинения реализуется глаголами *s'excuser, pardonner. 11h28, au kiosque à journaux. — Bonjour, Madame, je ...*

— *Vous faites la queue, comme tout le monde! - Ah, excusez-moi, excusez-moi ...* [F.N.2, p. 176]. *Bonjour, monsieur, excusez moi; pardon encore, madame, excusez-moi encore; bonjour encore, madame; Ah, pardon monsieur, excusez-moi. Au revoir, monsieur.* Все эти извинения, сопровождающие каждую реплику Грегорьена, который всегда вежливо реагирует на не слишком вежливые ответы, в которых отсутствуют: — *Ah, ça, c'est pas à moi qu'il faut demander ça!, J'en sais rien, moi; quoi encore? qu'est-ce que vous voulez?* Так, *quoi encore?*, возглас *Ah*, лексема *ça* используется в разговорной речи, в беседе между знакомыми между собой собеседниками, не соответствует статусу персонажей романа, имеет негативный оттенок, выражает невежливость, раздражение, нежелательно идти на контакт. В диалогах читатель прослеживает иллюзорность образа французского общества как символа культуры и разрушает миф интеллигентности, который с ним связан.

ВЫВОДЫ

Таким образом, речевая характеристика персонажей романов раскрывает внутренний мир героев, образ мыслей персонажа, даёт возможность читателю понять особенности авторской картины мира. Анализ речи персонажей в романах Николя Фарга показал преобладание диалогической формы речи. Диалоги в рассматриваемых романах, служат для характеристики эмоционального состояния персонажа, раскрывают образ мыслей персонажа посредством языка. В романах преобладают диалог-спор, смешанные диалоги, диалог-разговор. Так, в речи персонажей преобладает разговорная лексика, вопросно-ответные, вопросительные реплики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / Бондарко А.В. – 3-е изд., стер. – М.: УРСС, 2003 – 347 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. — 4-е изд., испр. и доп. — М.: Флинта : Наука, 2002. — 384 с.
3. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. — Л.: Наука, 1974. — 428 с.
4. Бахтин М. М. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук / М.М.Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. — 336 с.
5. Дробышева Т. В. Коммуникативно-прагматический аспект художественного текста: (на материале русских переводов романа Ф. С. Фицджеральда "Великий Гэтсби"): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Дробышева Татьяна Владиславовна ; Воронежск. гос. ун-т. — Воронеж: 2009. — 209 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Флорій Сергійович Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 344 с.
7. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Почепцов Г. Г. — М. : Центр, 1998. — 352 с.

ИСТОЧНИКИ ПРИМЕРОВ

- F.N.1 — Fargues Nicolas. Le Roman de l'été s.l. P.O.L., Éditeur 2009, — 324 p.
F.N.2 — Fargues Nicolas. Rade Terminus s.l. : P.O.L. Éditeur 2004, — 302 p.

ДУХОВНИЙ ЧИН «КИЇВСЬКОГО ТЕКСТУ» В ДАВНЬОУКРАЇНСЬКІЙ СЛОВЕСНОСТІ

Анатолій Ціпко

Інститут українознавства Міністерства освіти і науки України, кандидат філологічних наук, завідувач відділу української філології (Україна)
e-mail: ant.dvir@ukr.net

РЕЗЮМЕ

У Влахернських текстах з'являється особливе смислове зосередження, вони насправді більш «руські», аніж «грецькі». У Влахернській оповіді настановчий, навіть покаяльний заклик, звернено саме до Русі з її ватагами-князями Аскольдом і Диром. У самих Влахернах починає висновуватися простір та його образне моделювання духовного – небесного царства Влахернської Цариці, що протиставляється царству земному імператорів константинопольських. Це влахернсько-афонське царство як модель для устрою свого духовного світу переймає і давня Русь ще за княжої доби.

Ключові слова: «Київський текст», духовний чин, Влахерни, духовне царство.

РЕЗЮМЕ

Исследовательское внимание, приданное этому материалу, сосредоточено на источниках возникновения Влахернского повествования. Это царградский топос, сделавшийся семантическим основанием для цельносвязной повествовательной традиции. Во Влахернских текстах явлены особенное смысловое средоточие, на самом деле они более «русские», нежели «греческие». Во Влахернском повествовании поучительный, даже покаянный, призыв обращен именно к Руси и к ее предводителям-князьям Аскольду и Диру. В самих Влахернах начинает составляться пространство и его образное моделирование духовного – небесного царства Влахернской Царицы, противопоставленное земному царству константинопольских императоров. Это влахернско-афонское царство как модель обустройства своего духовного мира воспринимает и Русь еще с княжьего времени.

Ключевые слова: «Киевский текст», духовный чин, Влахерны, духовное царство.

ABSTRACT

The researching attention, which is presented in this material, concerning with sources of first creation Blacherne tell. This is Tsargorod topos, which is the ground of the composing telling tradition. The especial attention of the researching material is to semantic complex of the Blacherne narrative cycle, which have as the basis events from the Greek living space – kosmos. The semantic concentration of the Blacherne cycle is the spiritual supporting of Tsargorod peoples at the time of War struggle. But «event basis», which is creating the Blacherne narrative cycle, being at the topos as «Greek», have the paidetical text construction, addressed not to Greek peoples. At the Blacherne text we can see in ground text searching, that next address of the paidetical worlds is Rus'. The author text of the Blacherne miracles presentation testifying the not only paidetical, but the repentance senses of princes Oskold and Dyr in the narrative. The spiritual preaching from Pechera monks and «Pechera Paterikon» is accepted by Kyiv princes and Kyivan peoples. Principles of spiritual kingdom was received by Christian peoples from the Jerusalem. From Jerusalem spiritual source is constructed space – kosmos of the Kyivan and Jerusalem spiritual – celestial kingdom.

Keywords: «Kyivan text», spiritual order, Blacherne, spiritual kingdom.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Несторовий літопис звертає пильну увагу на події з руською участю – на чолі з князями А(О)скольдом і Диром, що сталися у Царгороді. Ідеться про Влахернське чудо, яке у викладі руського автора концептно робиться більш «руським», аніж «грецьким». До текстового викладу з літопису у зіставленні з грецькими джерелами, які так само подавали опис «подієвої основи» Влахернського чуда звертався візантолог Х. Лопарев, представивши у підсумку розлогу публікацію у часописі «Византийский временник» [5]. Розгляд снування духовного простору києво-єрусалимської царськості, що чиново утвердилося у київській християнській культурі завдяки оповідній традиції Влахернського чуда, здійснено у цьому дослідженні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Печерський монастир, а відтак – і увесь Київ стояли на духовному ґрунті Влахерн, а отже – «єрусалимському небесному» як незборимого земними буревіями царства небесної Цариці. Таким був досвід духовного просторування «Києвопечерського» монастиря – саме так у «зрослому імені» подавалося у старих книгах назва місця, що вигородилося на землі молитовною силою підземного міста – усієї Печери, з якої воно і починалося. Цей досвід був держальним у світі, отже, і для самого монастиря – Лаври, а так само ним держався і Київ. Так з'являлося незбориме царство, що духовно постало на київських горах з благословення «Цариці

Влахерну». І вже його як небесний післанець сповіщає для земних небесний – ангелоподібний преподобний Феодосій Печерський, як про це ідеться у літописному повідомленні про перших чернців печерських: «Разболівшу же ся в кінець прияти лежашо єму в немоци, приде ангел к нему в образі Феодосьєві, *даруя єму царство небесное* за труди єго» [1, с. 199].

Поред Києва і у самих Влахернах (або «Лакернех») вже укріпилася духовна поява царства небесної Цариці, що зоставалося непохитним неоднораз. Прикметно, що сам Царгород, так до того йшлося, не зберіг за собою царства. Його славетні святині не пережили турецької займанщини. Серед них був відомий у Києві та по Русі завдяки Студійському уставу міський – градський монастир Константинополя Студійський (Студіон). Його базиліку, як і собор Софії, було перетворено на мечеть. Царство та царськість, уображені в постатях імператорів, «пішли» з міста. Почалася така втрата земного царства у Константинополі ще з часу іконоборських гонінь, тоді монастирі, зокрема Афонські, зробилися місцем, де несхитно шанувалися образи. Ґрунтом для такої пошани були слова апостольського послання, де Христа названо іконою (образом) невидимого Бога: «...ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀόρατου...» – «...іже єсть образ Бога невидимаго...» (Кол. 1: 15). І вже коли царство зовсім було «вигнане» з Константинополя за турецької навали, саме Афонські монастирі взялися цілком зберегати «грецизну» віри – візантійсько-християнський Схід у його духовному вияві, що ґрунтувався на образах та сутності царства як земних образах небесного вселаддя. У самому Константинополі після його падіння патріарх вже ніколи не вступав до святої Софії, йому попервах довелося перейти до церкви Богородиці Всеблаженної, і ту згодом віднято у нього. Пристановищем йому став тоді монастир Георгія на Фанарі.

І лише одне місце у Царгороді, яке було і не царським, і не патріаршим – Влахерни ніби залишається непоміченим і не перебраним для використання турками-османами. Було це місце «тілесної» – тіло-уображеної присутності Богородиці Марії. Саме тут перебувала її риза – її чесний пояс. Тут же сталося чудо її захисної появи і покривання Константинополя. Бачили те чудо не патріарх і не цар, а «уродивий» Андрей із Єпифанієм. Вони і вказали константинопольцям на Богородичну присутність. Цим було запевнено Богородицею городян у її незборимому Покрові. То було небесне стояння Богородиці за земних, що його побачили на землі. А сам покров виявився її тіло-уображенням. Богородиця передала Константинополю ще раз свою ласку через «частку» Себе – через своє вбрання. Одна така її «частка» вже перебувала благодатно у Влахернах – це її пояс. Іншу ж Богородиця показала з неба. Нею було покриття її голови. Та ще це місце зробилося простором явлення «приземленого» (із землі видобутого) чуда. Тут показалося живоносне джерело. Отже, саме це місце – Влахерни перебрало на себе повноту слави земної для самої Богородиці Марії. Воно стало місцем Богородичного земного царства у Константинополі. Його тримала у своїй руці материнською «державою» сама Марія Богородиця. Це місце й надалі, навіть, як згадувалося, при турках, залишалося за греками. Тут, вже в названому по-турецьки Балі(у)клі, насправді у тих же Влахернах, здобували останнє земне пристановище константинопольські патріархи. Так було показано, хто ж є Царицею небесною, яка царює й над земними. Богородиця покрила колись і місце, і городян, і надалі як Цариця зберегла його у благочестивій пошані. Це її царство, що виявляло, перш за все, свою духовну силу у Влахернах, утверджувалося на єрусалимському появчому ґрунті, як можна додати з оповідного спадку, що виник у Константинополі довкола Влахрн [5, с. 619 – 628]. Слід відзначити, як і попередньо, що єрусалимська смислова основа вбачалася у константинопольському значеннєвому ядрі і через принесення до Царгорода хреста царицею Єленюю. Відтак і Київ, заказаний у «Слові о законі...» митрополитом Іларіоном, що прийняв хрест за княгині Ольги та князя Володимира, кріпиться єрусалимським духовним первнем ще й з константинопольського єрусалимського джерела: «Подобниче великаго Коньстантина, равноумне... Он с матерью своею Еленою крест от Єрусалима принесша, и по всему миру своему раславша, віру утвердиша, ти же с бабою твоею Ольгою принесша крест от новааго Єрусалима, Констянтинаграда, по всеи земли своєї поставивша, утвердиша віру» [11, с. 232].

У Константинополі не встояло царство земне, що підупало спершу через латинян, а згодом занепало вже зовсім від натиску османів, але тривало царювання Цариці небесної. Саме перед цим царством упадали з пошаною русичі. Та того від них хотіла і сама «Царица Влахерну». Бо ж саме Вона і саме звідси послала майстрів до отця Феодосія в Печерський монастир. Тут, у Києві, мав постати ще один дім її царської слави. Але дім слави небесної, а не місце честі земної. Це царство, що в своєму існуванні є завжди небесним, – сильне над усіма потугами земними, утвердила «Царица Влахерну» і в Києві через монастир Печерський. Отже, царство небесне і його Царицю, яка по-материнському правує і над земними, сприйняли в Києві за ігумена Феодосія. А сам «Печерський патерик» як книга, що сповіщала про чуда на печерах афоніта-засновника монастиря Антонія, але, передовсім, «єрусалимця» – духовного стовпа Печер і наземного монастиря – Феодосія, писалася в царстві Богородиці Марії, яке просторувалося в Печерському монастирі, а відтак – і по всьому Києву: «Написана (написани) бисть (биша) книга (книги) сіа, нарицаємиа Патерик Печерський, житіа и чудеса святых и преподобных отец Печерских Антонія и Феодосія и всіх преподобных отец Печерских, а повеленієм смиренноинока Касіяна, уставника Печерскаго... в суботу святого и праведнаго Лазоря, друга Христова, на память святых мученик Терентеа и Помпіа и іже с ними, в богоспасаємом граді Києві, в обители царьствы пречистіа Богоматере отец наших Антонія и Феодосія, в Печерском монастирі...» [1, с. 193]. Це царство бачилося єдино сильним над усіма володарями земними, і непереможним. Тим більше, що вістку про нього посилала сама Цариця, яка показала свою владу, справжню владу небесної володарки, і на землі – в Царгороді – у Влахернах. Царство земне тремтіло перед земною небезпекою, Царство ж небесне виявило свою силу захисну та ласкаву і на царя, що навіть не бачив чудесного видава, і на видючого «уродиваго» Андрея. Таке царство небесне вкорінилося в Києві. Єдино його

шанувалося і сприймалося за «всемогущес»: «...не обладани никим же, разві пречистою Богородицею...» [1, с. 93]. А в «Слові о законі і благодаті...» митрополита Іларіона мовиться: «Христос побіди! Христос одолі! *Христос вцарися!* Христос прославися!» [11, с. 218], а ще, говорячи про апостольський подвиг князя Володимира, митрополитом Іларіоном наголошує і таке: «...*царство Богу покори*: ти же о блажениче...уже бо і в оніх і в нас *Христос царем зоветься*» [11, с. 124, 126]. Про небесну царськість Христа, відому серед земних вже від Його Різдва, оповідається в цій колядці:

В славнім місті в Вифлеємі
Пресвята Діва сина породила,
В пелени повила, в яслах положила,
Сіном прикрила, найменовала,
Ясна звізда з востока вийшла,
Три царі вела, *царя йменовати*,
Йменовати що за ім'я дати?
Дати царю ім'я пророк Ілія?
Пресвята Діва не ухвалила
До церкви не вступила,
Царям ся не поклонила... [цит. за: 2, с. 139].

Царство небесне протиставилося за силою царству земному. Царством для Києва, його царством, було царство саме Царя і Цариці небесних, Їхнє царство, назаненоване через образ-благословення з Влахерн. У цьому царстві була всесила. А владу – уряд, яка мала провадити чин правнїй, – судити (розсудити) по правді в Києві показував – уображував князь, що мав дослухатися до вікового голосу народу. Князь у Києві являв владу, він правував – порядкував (тримав лад – порядок) в місті й на землі, йому підвладній, яка перебувала під його рукою. Але справжню силу вбачалося за царством небесним. Його, передовсім, уображувала земна Мати небесного Божественного Спасителя. Вона ж – Цариця небесна і небесна ж Мати всіх – Богородиця Марія, якій підвладне царювання віддано князем Ярославом Київ: «Прідал люди твоа и град святїи, всеславнїи скорїи на помощь христїаном Святїи Богородици» [11, с. 236]. Отож, князь мав правувати по правді. Богородиця Марія була «Заступница усердная, Мати Господа Вишняго». Царя небесного згадувалося при молитвах «начальних», коли надходило «время сотворити Господеви» (Пс. 118: 126). Одна з них – це «Цар'ю небесний», що утверджувала і уображувала тілесно – в серцях владу, котру виявляє «Царь царствующих і Господь господствующих» (1 Тим. 5:15). А до Богородиці Цариці, так само як до Володарки – Госпожи, зверталися перед молитовним відпустом: «Пресвятая Госпоже Богородице, спаси нас» .

Отже, саме Влахерни – це константинопольське місце, яке встояло від усіляких облог, і навіть після падіння і царства, і міста, було місциною для київського царського благословення. Звідси Марія Богородиця сповістила ченцям-киянам волю «іміти» дім в Києві. Саме звідси було переслано вістку про її царське воління через її Богородичний образ: «Єй же поклонившися, изидохом в доми своа, *носяще сію икону, юже приахом от руки царицину*» [1, с. 6]. Образ цей мав бути у небаданній Печерській церкві, яку через те названо божественною: «Суции же с святими от страха падоша яко мертви. И оттуду *начаток тоя Божественна церкве*» [1, с. 8], як намісний: «Что же и Богородица: ...*своего пречестнаго образа икону дароваша и ту намістницу постави*, от неа же чудеса многа створяются» [1, с. 9].

Прикметним є те, що по суті всі чуда влахернські стають більше руськими, аніж грецькими. З Влахерн ніби учинялася – подавалася опіка і русичам, і Русі. Так Богородиця показала свою вказівну руку Русі через свою ж ризу – пояс ще під час облоги Константинополя князям Аскольдом (Оскольдом) і Диром: «В літо 6374. Иде Асколд і Дир на Греки і приде в 14 літо...Си же внутрь Суда вшедше много убивство християном створиша, і в двою сту кораблий Цесарьград оступиша. Цесарь же одва в город вниде, і с патриархом Фотием к *суций церкви святїи Богородици Влахерни всю ноць молитву створиша, такоже божественую ризу святїя Богородица с пїсьніми изнесе, в ріку омочиша*. Тишини суци і морю укротившюся, абьє буря с вітром вста і волнам великим вставшим засобь, і *безбожных руси корабля смяте*, і к берегу привіргше і изби я, яко малу их от такового біди избити і всвосяи взвратишася» [4, с. 18].

«Свою руку», знявши і розкинувши «покров» над константинопольцями, Вона знову показала Русі. Адже, святкування Покрови утвердилося саме в Київській митрополії. І про це чудо, може й справді через те, що його першими споглядачами були не цар і патріарх, а «уродивий» Андрей і Єпифаній, ніби й забулося греками. А ще раз «рука Богородиці» з посиланням дару на Русь показала через царгородських майстрів та образ Успення. Це він був поміщений над царськими вратами Великої церкви Печерського монастиря як уображення і «горішня присутність» самої Богородиці Марії, ще раз про це свідчать слова «Печерського патерика», подається звернення до патерикового викладу ще раз: «Єй же поклонихомся, изидохом в доми своа, *носяще сію икону, юже приахом от руки царицину*» [1, с. 6]. Встановлений над царськими вратами, він був царським вінцем від самої Влахернської Цариці. Недаремно чорноризець Нестор, печерянин за постригом, згадує в «Повісті временних літ» влахернське чудо Богородиці, що було рукою Цариці до русів-воїв, ще тоді неохрещених, і до їхніх ватагів – князів Оскольда і Дира. І «Печерський патерик» містить окреме «Слово о пришествїи» грецьких майстрів, де сказано про те, а свідчать так самі майстри з Царгорода, що послала їх до Києва Сама «Царица Влахерну».

І коли Константинополь впав під натиском турок, єдиним місцем, що «промовляло» про царство – справжнє царство – царство небесне земним, залишилися Влахерни, як місце Богородичного царювання у місті й в народі. Та ще й інше місце, не таке вже й далеко за розташуванням від Царгорода, – Афон, уділ земний Богоматері, теж залишається під її царюванням. Його не зачіпала нова влада османів. А перед тим на Афоні, ніби в передочікуванні падіння земного царства, показується образ того, яке царство є «непереходимим» і всевладним. Це царство Цариці Афона, а рівно ж – і «Цариці Влахерну». Саме це царство найбільш шанувалося на Афоні. Адже, афонітам неодноразово доводилося постраждати від царів земних, зокрема, як зауважувалося, і під час іконоборських гонінь [11, с. 138–159]. Воно ж як небесне царство, а не земне, уділ небесного царювання, і стає незборимим і неушкодженим земними володарями. У цьому ж царстві – на Афоні передсповісно показується, що слава царства земного зникне, а його хвала затихне. Недаремно тут, на Афоні, у передбаченні падіння царства земного у Константинополі з'являється ісихія паламитів, прихильників проповіді Григорія Палами, – мовчазне – односердечне, але з'єднане з усією церковною хвалою Царю і Цариці небесним, молитовне правило [9]. Це був ніби земний знак таїни віри. Перед тим її охоронцем уважався цар земний. Але він не встояв. Його надмірно величава хвала поступилася в Константинополі тиші понівеченого міста. А коли завмерла земна хвала земному ж володареві, не перепинилася слава небесна Царю небесному. І надалі звучала «єдиними усти і єдиним серцем», щоправда, на Афоні більше серцем – мовчазно (тихо, за участю лише тіло-уображення – шепотіння губами), але так само «велемовно і чинно». То була ісихійна хвала, що трималася на ґрунті Псалтиревих слів – «Всякое диханіе да хвалит Господа» (Пс. 150:6), але у вияві своєму більше мала внутрішнього показу й уображення: «І вся внутрєння моя имя святое Его» (Пс. 102: 1).

Впало царство земне, але перебувало у непохитному стоянні молитовному, як стоянні правди, Царство небесне. На землі – це Влахерни і Афон, де царювала сама Богородиця Марія з ласки свого Сина, котрий: «...яко Господь господем єсть і Царь царем» (Об. 17:14). І з цього уділу, з цієї частки Царства, видно руку Богородиці, яка простягнулася та подалася до Києва, передовсім, до монастиря Печерського. Сюди, на Афон, приховив з Русі, з Любеча, Антоній. Звідси ж він, вже як пострижений Афонської гори, поніс сповістя і «благословеніє святія Афонския гори» (так це слово покладено – виписано на сувої у Антонієвих руках – на його чесних образах вже в барокову добу) як частку сили небесного Царства до своєї землі: «Он же послушав его, постриже и, нарек имя ему Антоний, наказав его и научив чернечскому образу, и рече ему: “иди в Русь опять, и буди благословенъ от Святія Гори, и рече ему, яко от тебе мнози чернцы бити имуть”» [1, с. 195–196]. Прийшовши в Русь, Антоній утвердив своїм духовним подвигом Афонське благословення, з якого і починав своє вселення в Іларіонову печерку: «И поиде на холм, иди же Ларион ископал печерку, и взлюбѣ мѣсто се, и вселися в не, и нача молитися Богу со слезами, глаголя: «Господи! Утверди мя в мѣсті сем, и да будетъ на мѣсті семъ *благословенъ Святія Гори...*» [1, с. 196]. Отже, і Антоній, і Феодосій удостоїлися ласки небесної Цариці з місця її «Владичнаго» царювання на землі. І перший – Антоній, і його наступник – Феодосій утверджували саме це царство як єдине правдиве і «всемогущее», як верховну владу в Києві – в монастирі Печерському. А звідси і по інших землях та монастирях.

Показово, що і київські князі, а за ними і увесь люд були вірними слухачами і послідовниками цієї печерської науки, яку подавав завжди Феодосій: «...и учашеть я о милостини к убогим, о *цесарьствии небеснім*, еже пріяти праведником, а грѣшником муку, о смертнім часі» [1, с. 206–207]. Вони ніколи не виявляли бажання називатися царями у розумінні – всевладними, як того хотіли, зокрема, володарі болгар і сербів. Болгарський цар Симеон, який правував на початку X ст., від новообраного патріарха, що отримав поставлення після собору (917–918 рр.), здобув правний титул: «Симеон, волю Христа Бога *самодержец всех блгар і ромеев*», а на його печатці був напис: «Симеон во Христе *василевс ромеев*» [цит. за: 96, с. 228]. Київські князі не почувалися «маловластними». Їм вповні вистачало їхньої земної влади. Тут, далеко на північ від Царгорода – царського міста земного – у Києві, утвердилася сила духовного царства – велична влада Царя небесного, а з Його Синівської ласки – Цариці небесної. І князів-володарів, і люд, їм підвладний, покривало небесне царство Влахернської Володарки. Вона говорила до Русі царське слово те, яке сказала грецьким майстрам: «...*зоветь ви царица Влахерну*» [1, с. 6]. Недаремно саме ці слова, як її слова, удокладнено виписано в «Печерському патерику».

Про царя земного у Царгороді згадував у Києві хіба що митрополит-грек. Та й то, мабуть, сам, не говорячи про нього так часто князеві. Недаремно вже в XI столітті митрополита в Києві Іларіона ставили без згоди патріарха Царгородського і царя держави ромеїв. Що бачення царя земного як єдиного і особливого володаря не утвердилося на Русі промовляє і те, що справа з Іларіоновим поставленням не була єдиним випадком. Після нього був Клим Смолятич, якого теж ставили без узгодження з Царгородом. При тому єпископи-учасники собору, на якому здійснилося обрання митрополита, посилалися на Благодатний ґрунт апостольської тяглості, що був і в Києві. Як мовили соборяни, греки учиняють поставлення через моцї – рукою Івана. У Києві перебувала чесна голова Римського єпископа-мученика Климента, першого наступника апостола Петра, який заснував Римську Церкву. До цієї святині і мали намір звернутися соборні отці при поставленні нового митрополита, як сказано в літорисі про собор єпископів в Києві 1147 р.: «аз свиде достоить ни поставити. а глава у нас єсть с(вя)т(а)го Климента. якое ставятъ Греци рукою св(я)т(а)го Івана. И тако сгдавше еп(иско)пи славою с(вя)т(а)го Климента поставити митрополитомъ» [цит. за: 7, с. 431].

У Києві знали про царя земного, але все «упованіє возлагахом» на єдиного Царя і Царицю – небесних. Про всевладу Царя небесного, яку визнавалося і шанувалося Руссю-Україною, сповіщається у колядковому тексті:

Ой як йшло, йшло райське дерево:
Славен ес, славен ес, Боже,
[царю небесний над нами!]
Ой як припало, край-оз Дуная,
Ой як припало, тай сі прийшло,
Як сі прийшло, корінь пустило,
Корінь пустило, красно зацвило,
Ой як зацвило, вино зросло [3, с. 195].

Богородичною небесною силою царює Київ, як про це говориться у молитовному зверненні до Богоматері, вміщеному до літопису: «Премудрости наставниче и смислу давче, несмысленним казателю и нищим заступниче!...*Град свой сохрани Дівице, Мати чистая, іже о тебе вірно царствуєть, да Тобою кріпиться и Тобі ся надієть*, побіжать вся брани, испромітаєть противниа и творить послушаньє» [8, стб. 255]. Небесну царськість шанувалося і по інших землях Русі. До Христа як єдиного Царя звертається князь Володимир Василькович, ці його слова подано у Волинському літописі: «И бисть в Четверг на ночь, поча изнемогати,...и позна в себѣ дух изнемогающ ко исходу души, и возрѣв на небо и воздав хвалу Богу, глаголя: “Бесмертний Боже, хвалю Тебе о всемъ! *Царь бо еси всим*. Ти єдин во истину подаєя всей твари всебогатыством наслаждение”...» [6, с. 406].

ВИСНОВКИ

Справді, Влахернське чудо Богородиці, показавшись над головами русичів і будучи «грецьким» за місцем появи, у викладі Літописця стає «руським». Адже було спрямоване не лише на оборону Царгорода, не стільки на захист міста, а як це видно з викладу Нестора Літописця, – щонайбільше, – на присмиріння Русі, на її затишення і подальше навернення. Це тоді, як можна зрозуміти глибинні смисли чуда в словах Літописця, Богородиця показала своєю материнською опікою, звернувшись до руських воїв через уображення сили своєї у ризи своїй. Продовження цієї Богородичної настанови виявилось вже в її приході на Русь через образ, що його принесли, як мовилося, за її зволенням майстри-греки. Так готувався Богородичний шлях у Київ та Русь. Перше сповість про нього було дано Русі під час збурення моря. Саме ж прибуття сталося – здійснилося чиново. І з'явили його, знову ж з Влахерн, прийшовши до отця Феодосія в Печерський монастир, греки-мулярі. Так учинилося два явлення Богородиці до русичів. Одне з них відбулося в Константинополі, друге ж у Києві. Але обидва були «руськими» за зверненням. У кожному з них до Русі озвувалася сама «Царица Влахерну». Відтак вже з Влахернської оповіді, внесеної до літопису починає снуватися основа киево-єрусалимського духовного царства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамович Д. Киево-Печерський патерик; [репринт. вид.: Киево-Печерський патерик. – Київ, 1931 р.]. – К.: «Час», 1991. – 280 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. / М. Грушевський; [упоряд. Л. Копаниця; приміт. С. Росовецького]. – К., 1994. – Т. 4. – Кн. 2. – 320 с. («Літературні пам'ятки України»).
3. Етнографічний збірник НТШ. – Львів, 1914. – Т. 36: Колядки і щедрівки; [зібрав В. Гнатюк]. – Т. 2. – XV, 380 с.
4. Лейбович Л. Сводная летопись, составленная по всем изданным спискам летописи. – Спб., 1876. – Вып. 1: Повесть временных лет. – 414 с.
5. Лопарев Х. Старое свидетельство о Положении ризы Богородицы во Влахернах в новом истолковании применительно нашествию Русских на Византию в 860 г. / Х. Лопарев // Византийский временник. – 1895. – Т. 2. – Вып. 4. – С. 581 – 628.
6. Памятники литературы Древней Руси. XIII век; [всуп. ст. Д. Лихачева; сост. и общ. ред. Л. Дмитриева, Д. Лихачева]. – М.: «Художественная литература», 1981. – 616 с. (667)
7. Память и надежда: горизонты и пути осмысления / [сост. К. Сигов]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. – 536 с.
8. Полное собрание русских летописей. – Л., 1926. – Т. 1. – Вып. 1: Повесть временных лет. – 379 с.
9. Прохоров Г. «Так воссияют праведники...» Византийская литература XIV в. в Древней Руси / Г. Прохоров. – СПб.: «Издательство Олега Абышко», 2009. – 272 с.
10. Степовик Д. Візантологія / Д. Степовик. – Жовква: Місіонер, 2013. – 352 с.
11. Ужанков А. «Слово о законе и Благодати» и другие творения митрополита Илариона Киевского / А. Ужанков. – М.: НИЦ «Академика», 2014. – 350 с.

(Рецензія на монографію Анатолія Ціпка "Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності". – К.: МП "Леся", 2015. – 748 с.)

«КИЇВСЬКИЙ ТЕКСТ» СВЯТОСТІ В ДАВНЬОУКРАЇНСЬКІЙ СЛОВЕСНОСТІ: ІЄРОТОПІЙНА СТРУКТУРА ТА СМИСЛИ

Галина Наєнко

доктор філологічних наук, доцент, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна)

e-mail: ant.dvir@ukr.net

Монографічне дослідження А. Ціпка «Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності» має за методологічний ґрунт новий напрям, що з'явився у дослідницькому полі Середньовіччя, – ієротопію – вчення про сакральні простори як особливе мистецьке осягнення Світу та вибудову тексту. Власне, самі монографічне дослідження за основу має декілька методологічних підходів. Це: ієротопія – священна просторовість, ієротипія – священні образи та тілесність, точніше – космо-тілесність. Охоплюючи текстовий обшир давньоукраїнської словесності, автор ставить собі за мету осмислити й деконструювати смисли київського тексту святості. Київ, отже, осмислюється й аналізується крізь призму реконструйованого середньовічного уявлення про нього як центр ойкумени, святе місто, «наш» Єрусалим.

Автор підходить до своїх джерел творчо: крім загальновідомих текстів графіті, літописів, фольклорних записів, залучає також і власні матеріали й спостереження за усним побутуванням української мови. Автор вказує на кілька поступальних переходів, притім застосовує порівняльну методу стосовно витворення, чи до-витворення художньо-творчого досвіду Русі-України від княжого Середньовіччя до ранньої нової доби. Тут плідно взаємодіють визначені автором чинники процесу: такі як «посхіднення» (за посередництвом візантійського) та «понародовлення» – взяття перенесеного словесно-мистецького досвіду в місцеву, в тім числі й народну, культуру (тут і далі виокремлюємо власне авторські терміни). У такому процесі також тісно співдіють, як зауважує дослідник, і ще два виразних поля – писане та усне.

Джерелом творчості впродовж останньої 1000 років в українській спільноті, яка є, за уточненням автора, спільнотою-обрядом, де поєднується і високе, і низове – піднесене та просте, були християнські ідеї. У «понародовлення», що є також дієвим чинником у сприйнятті «східного», у процесі «посхіднення» здійснюється донесення «східного» в усі творчо-сприйняттєві рівні духовного життя українців.

Як слушно зауважує автор дослідження, вся Європа, незалежно від географічного розташування, у ранньому, пізньому Середньовіччі, а також і в подальший час, незважаючи на культурно-епохальні зміни, показує виразні приклади використання «перенесеного» зі Сходу. А у Європі культурний Схід демонструє різні «приходи» (появи). У європейський творчий простір переходить і східне «арабське» (щоправда, воно тут і залишається з часу арабських Кордобы та Гранады), «перське» та «індійське», «китайське» і «японське». Та провідними чинниками у творчому поступі Європи упродовж 2000 літ є ідеї та образи з християнського Сходу, що творився неподалік Середземномор'я, яке було здавна епіцентром появи провідної думки людства.

Автор дослідження зосереджує свою увагу на особливостях взаємин між Руссю-Україною та християнським Сходом, який, і це наголошує дослідник, є утвором, що не прив'язується до певної землі чи народу. Образи та ідеї з цього духовного джерела і серед самих східних народів мають виразні «помісцевлені» форми. І це в близьких зв'язках. А що вже говорити про взаємини з дальніми народами та їхніми культурами – такими, як Русь-Україна. Вона, навіть настільки віддалена від цього джерела за відстанню, але у цих взаєминах, і це наголошує дослідник, показує виразно окреслені вияви духовного зближення.

Приклад «помісцевлення» духовної вістки, що розійшлася до різних народів: це поняття про святість та святе. Автор наводить розлогу добірку зразків понятійного та образного «помісцевлення» святості не лише посеред європейців, але так само належних до духовного світу християнського Сходу кавказьких народів.

Та головний напрям авторського стеження – це Русь-Україна та християнський Схід, ідейно-культурні взаємини між якими складаються безпосередньо чи опосередковано завдяки духовному, а не державному, візантійству. Цей провідний вектор пронизує загальні абрисы монографічного дослідження. Простір духовного Єрусалима як образу-домінанти «духовного царства» став надто близьким і для давніх українців, державним центром для яких здавна був Київ – Єрусалим над Дніпром. А «прочанська свідомість» вела українців у далеку путь до Єрусалима-міста ще з княжого часу. В українському духовному досвіді з'явився особливий художній «прочанський літопис», що склав цілий «духовно-біографічний» напрям словесної творчості. Його представники: ігумен Данило, «печерці», «межигірці», «рихловці», В. Григорович-Барський, М. Гоголь. А так само – принесена і поглиблена вдома прочанами єрусалимська вістка, що є виразно присутньою в фольклорних пам'ятках. Автор дослідження виокремлює кілька порівняльних полів: на рівні словесності, слова та малярства, словесності і мистецтва архітектури.

Новизна роботи забезпечується передусім завдяки спробі вибудувати «іншу системність» при структуруванні й систематизуванні давньоукраїнського творчо-словесного досвіду, а проте за висновковими лейтмотивами вона виявляється закоріненою в традиції київської історико-філологічної школи. Адже джерела дослідження вже привертала увагу й М. Максимовича, й В. Перетца, і М. Петрова. Водночас автор творчо сприймає й досвід культурології С. Аверинцева, семіотики В. Топорова, ієротопії О. Лідова, чим забезпечує собі широкий дослідницький інструментарій у перевибудові концептуального й символного простору давньоукраїнського слова.

Водночас монографічне дослідження А. Ціпка «Духовна ліствиця давньоукраїнської сдовесності» увиразнює також і мовопростір київського тексту. Адже сама мова, насамперед у полі сакрального побутування, витворює окремий священний простір, вона містить у собі інструментарний та понятійний узус священного. Мова, отже, теж постає перед автором і читачем як священний простір. Отже, можна, напевно, говорити і про ієротопійність самої мови, особливо коли її космізм співдіє зі священним простором відправи. Цей простір з одного боку має межові ознаки, свою виразну хронотопіку, що виявляється у літургійності часу та простору. З іншого ж боку, священна мова – це упростійнена духовна домінанта молитовного настрою, де слово «просторується» саме і «просторує» духовну настроєвість. Автор пильно вдивляється в символіку імен, термінів, церковнослов'янізмів, що створюють святкове й повсякденне молитовне піднесення. Мова в її сакральній, і, ширше – культурологічній функції, творить і це духовне піднесення – «ліствицю», що постає наскрізним ідео-образом дослідження. Вона як всеохопний інструментарій художньо-естетичного відчуття здійснює творче структурування давньоукраїнського словесного процесу, а відтак – смислово вибудову «свого» духовного Світу.

Незаперечним є визначення ролі й функцій мови в опануванні світу, його «покультуренні». Про це свідчить вся номінологічна система, що перебуває в мові. Мова і культура співдіють у кроках творення «свого світу» у Бутті, що їх переходить кожен народ. Разом з тим, ще виразнішим стає чинник мови як інструменту пізнання і естетичної творчості, коли її завдання розглядаються у духовному просторі культури народу. Таку особливу роль у християнській культурі має «lingua sacra» – «священна мова» – мова літургійної відправи. По суті, давня церковно-книжна мова християнізованих народів слов'янства – це кирило-мефодіївська мова, пізніше перейменована на церковнослов'янську.

Спираючись на загальні лінгвокультурологічні міркування, що з'являються від прочитання філолого-філософічного, навіть виразно «логосного» дослідження А. Ціпка, слід неодмінно згадати і напрочуд цікаві практичні підсумки здійсненого дослідження. Це, перш за все, відзначене у монографії називання кирило-мефодіївської мови «руською». І цьому автор монографії приділяє чимало уваги, наводючи ґрунтовні докази, що підтверджують тяглість сприйняття мови відправи серед українців як «своєї». Серед доказів і літописні твердження, а так само авторова «польова робота» (окремо зауважимо чималий «польовий» збирацький набуток автора, який представлено у роботі) у таких «археологічних» царинах для дослідження русько-української мовно-словесної давнини, як Буковина та Закарпаття. З цього приводу згадаємо, що на такій точці зору стояв і Іван Огієнко. Він теж вважав, що церковнослов'янська традиція була закорінена в давній Русі-Україні, а мову Кирила й Мефодія називав «нашою мовою». Ідея соборності й загальнозрозумілості, ба навіть тисячолітньої історії української літературної мови потрібна була йому як для популяризації своїх наукових поглядів, так і, за словами М. Мозера, «конструювання споконвічної української нації» (Див. критику І. Огієнка у статті: Мозер М. Історія української літературної мови Івана Огієнка і «ми» / Міхаель Мозер // Україна на історіографічній мапі міжвоєнної Європи / Ukraine on the Historiographic Map of Interwar Europe: Матеріали міжнародної наукової конференції (Мюнхен, Німеччина, 1–3 липня 2012 р. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 203–218). Критикуючи концепцію І. Огієнка, М. Мозер не враховує тієї площини побутування lingua sacra, що виявляється підґрунтям, джерелом і матерією вивчення А. Ціпка – площину її рецепції в словесній культурі давніх українців.

Привертає також увагу обґрунтована у монографічному дослідженні вага Охрида як церковно-юрисдикційного осередка, завдяки посередництву якого так само здійснювалося «принесення» книжної спадщини до Києва та Русі. Справді, колись така думка прозвучала у мовознавця Н. Дурново. Окрім того, про юрисдикційну зверхність Охрида, що була першою, порівняно із патріаршою Царгородською, говорить також історик М. Присьолков. Відтак увиразнюється та позиція, що саме «сербський» звуковий ізвод (узус) був початковим на Русі у відтворенні читаного та співаного з церковних книг.

У дослідженні особливу увагу надано культурній функції Книги, сприйняття якої у русько-українській словесній культурі, як показує автор монографії, відбувалося за опозитивом «співане» – «читане». Отже, саме охридці були спершу посередниками у здійсненні донації книжної спадщини солунських братів. До таких висновків автора приводить ще один наслідок його «польової роботи» – перебування у середовищі старообрядців-безпопівців, зокрема у Гребенщиківській поморській «общині» в Ризі. Їхня вимова майже збігається з «печською» (сербською), кардинально відрізняючися від вживаної тепер «синодальної». Це дало авторові підставу зробити висновок, що новгородсько-вологодська Північ, близька здавна духовно до Києва, зберегла у літургійній практиці старообрядців-поморців охридсько-печське звучання церковно-літургійної мови. Автор дослідження, звертаючись до літургійної вимови хорватських глаголитів, болгар, сербів, старообрядців-попівців та безпопівці (широта контексту такого спостереження застосовується вперше, хоча слід зауважити, що до літургійної вимови у своєму дослідженні звертався відомий семіотик Б. Успенський) доходить контрверсійного висновку, що «ікавізм», властивий для руської (києво-галицької) вимови, є давнім «своїм» явищем, яке почало входити до літургійного простору кирило-мефодіївської мови у Києві та на Русі ще в княжу добу. Цей висновок, хоча й перегукується з голосом і переконаннями українських лінгвістів 20-х років ХХ століття, здається занадто категоричним, тим більше, що сучасні мовознавчі роботи, як це видно з цитувань і списку джерел, авторові добре відомі. Додамо, що деякі вияви графічної передачі окремих звуків, поціновані автором як специфічні українські явища, насправді слід розглядати на тлі взаємодії кирило-мефодіївської традиції з писемною практикою Середньовіччя й передмодерної доби.

Першість митрополичого Києва у просторі літургійної вимови простежується автором і на прикладі джерел білоруського походження. Відтак автор дослідження робить висновок про існування двох вимов («мовних

звичаїв»), що побутували у книжному досвіді Русько-Литовської держави та у просторі відправи у Київській митрополії. Це «писарське звукоспорядження» мови, що було на білоруській основі, і могло переходити у гродські й замкові книги на українських землях. Та інше – «митрополичо-дяківське», яке ґрунтувалося на українській звуковій основі, і не обмежувалося лише українськими землями, а переходило і на Білорусь. Такою, як твердить автор, була вимова на відправі у Київській митрополії (Руській (Українсько-Білоруській Церкві)).

«Священна мова» в русько-українському духовному досвіді була інструментарним чинником творення духовної спільноти, сприйняття проповіді з Книги – Євангелії, а також художньо-творчого опанування світу у психо-рецептивних координатах образу світу. Ця мова була не лише чинником міжслов'янського зв'язку, а і внутрішньокультурної комунікації у просторі духовної спільноти-обряду, як пише автор дослідження, а також підґрунтям для самоозначення цієї спільноти.

Мова кожного народу, а відтак і словесність, що разом з нею творять двоєдність у системі культури та у досвіді культуротворення, є Домом його Буття. Монографічне дослідження А. Ціпка «Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності» обґрунтовує існування Дому українського духовного життя, де у глибинних смислах, що мають естетичне представлення у творчо-художніх практиках давньоукраїнської словесності, показано і ієротопію – священну просторовість сакруму, і ієротипію – житійні образи святості. Саме Київської святості, завдяки якій витворюється духовне просторування як тяглий досвід давнього русько-українського словесного культуротворення.

EDITORIAL BOARD

International Advisory and Editorial Board

Australia

Vikash Ramiah

UNISA School of Commerce. Associate Professor. PhD in Applied Finance.

Azerbaijan

Amir V. Aliyev

Ministry of Health of Azerbaijan Republic Lung Diseases Department. Guba District Central Hospital Head of Department. PhD of Medicine

Araz Manucheri-Lalen

Associated Professor, PhD Department of Psychiatry, Azerbaijan Medical University.

Azer K. Mustafayev

Turan Medical Clinic. Cardiologist. PhD in Medicine. Azerbaijan.

Djamil Alakbarov

A researcher at the Research Institute for Lung Diseases. PhD in medicine. Azerbaijan

Beykas Seyfulla Xidirov

Azerbaijan State Oil Company. Head of department. Doctor of Economical Sciences

Garib Mamedov

National Academy of Sciences of Azerbaijan Republic. Academician-secretary of the Department of Agrarian Sciences of ANAS, Academician of ANAS. Doctor of Biological Sciences.

Elshan Mahmud Hajizade

Head of department of President Administration of Azerbaijan Republic. Doctor of Economical Sciences. Professor

Ibrahim Gabibov

Azerbaijan state Oil Academy. Doctor of Technical Sciences. Professor

Lala Bekirova

Azerbaijan State Oil Academy. Azerbaijan National Aviation Academy. PhD.TS

Leyla I. Djafarova

Clinic "Medium" Baku. Doctor of Medical Sciences. Professor

Omar Kerimov

Azerbaijan State Oil Academy. Doctor of Technical Sciences. Professor

Rafiq Gurbanov

Azerbaijan State Oil Academy. Doctor of Technical Sciences. Professor

Ramiz Gurbanov

Azerbaijan State Oil Academy. Doctor of Technical Sciences. Professor

Rashad G. Abishov

Dental Implant Aesthetic Center Harbor Hospital, Azerbaijan State Doctors Improvement Institute. PhD. Azerbaijan.

Sadagat V. Ibrahimova

Azerbaijan State Oil Academy. Academician Doctor of Economical Sciences. PhD

Sayyara Ibadullayeva

Institute of Botany. National Academy of Sciences. Professor. PhD in Biological Sciences.

Tarbiz Nasrulla Aliyev

Innovation Center of National Academy of Azerbaijan Republic. The deputy of director. Doctor of Economical Sciences. Professor

Tariel Omarov

Azerbaijan Medical University. Department of surgical diseases. Head of Modern Hospital "Bariatik Metabolic Surgery" section, PhD in Medicine

Tofiq Ahmadov

Azerbaijan state Oil Academy. Doctor of Geology and Mineralogy Sciences. Professor

Tofiq Yusif Baharov

Azerbaijan State Oil Company. Scientific Research Institute. Head of department. Doctor of Geology and Mineralogy Sciences

Tofiq Samadov

Azerbaijan state Oil Academy. Doctor of Technical Sciences. Professor.

Tubukhanum Gasimzadeh

National Academy of Sciences of Azerbaijan Republic. Scientific Secretary of the Department of Agrarian Sciences of ANAS. PHD in Biological Sciences, Associate Professor.

Vusal ismailov

"Caspian International Hospital". Orthopedics Traumatology Expert. Medical PhD. Azerbaijan.

Bahrain

Osama Al Mahdi

University of Bahrain, Bahrain Teachers College. Assistant Professor. PhD, Elementary Education and Teaching

Bangladesh

Muhammad Mahboob Ali

Daffodil International University. Department of Business Administration . Professor.

Belarus

Helena Kallaur

Polessky State University. MD. Associate Professor

Tanua Teterinets

Belarusian State University of Agricultural Technology. Doctor of Economical Sciences. Associate Professor.

Vladimir Yanchuk

Belarus State University. Professor. Academy of Postgraduate Education. PhD in Social Psychology.

Brazil

Paulo Cesar Chagas Rodrigues

Federal Institute of Education, Science and Technology of Sao Paulo. Professor. PhD in Mechanical Engineering.

Bulgaria

Desislava Stoilova

South-West University “ Neofit Rilski”. Vice Dean of Faculty of Economics. Associate Professor. PhD in Finance.

Milena Kirova

Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Professor. PhD in Philology.

Egypt

Abdelbadeh Salem

Professor at Faculty of Computer and Information Science, Ain Shams University

France

Michael Schaefer

L'Association 1901 SEPIKE International, Président at SEPIKE International. PhD of Economical Sciences

Georgia

Ana Chkheidze

Georgian Technical University. Department of Georgian Philology and Media Technologies. PhD.

Anzor G. Abzalava

Georgian Technical University. Doctor of Economical Sciences. Full Professor

Badri Gechbaia

Batumi Shota Rustaveli State University. Head of Business Administration Department. PhD in Economics, Associate Professor.

Dali Sologashvili

State University named Akaki Tsereteli. Doctor of Economical Sciences. Full Professor

Dali Osepashvili

Professor of Journalism and Mass Communication TSU (Tbilisi State University), Head MA Program "Media and New Technology"

Eka Avaliani

Professor at International Black Sea University. Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Ekaterine Maghlakelidze

The University of Georgia, Associated professor, Business, Economics and Management School.

Enene Menabde-Jobadze

Georgian Technical University. Academical Doctor of Economics

Evgeni Baratashvili

Georgian Technical University. Head of Economic and Business Department. Doctor of Economical Sciences. Full Professor

George Jandieri

Georgian Technical University; Chief scientist, Institute of Cybernetics of the Georgian Academy. Full Professor

Ketevan Nanobashvili

“K&N” Dental Clinic, Tbilisi Medical Academy. Professor PhD MD, Associate Professor

Larisa Korghanashvili

Tbilisi State University (TSU) named Ivane Javakishvili. Full Professor

Lia Matchavariani

Tbilisi State University (TSU) named Ivane Javakishvili. Full Professor, Faculty of Exact & Natural Sciences (Geography Dep.)

Liana Hovelidze-Solomonova

Rector of high school of “Georgia”. Doctor of Economical Sciences

Loid Karchava

Doctor of Business Administration, Association Professor at the Caucasus International University, Editor-in-Chief of the international Scientific Journal "Akhali Ekonomisti" (The New Economist)

Maya Kapanadze

Georgian State University named Javaxashvili. Doctor of Economical Sciences. Associate Professor.

Mariam Kharaishvili

Tbilisi State Medical University. PhD MD

Marina Khizanishvili

Davit Aghmashenebeli University of Georgia. Faculty of Physics. PhD. Professor

Nana Shoniya

State University of Kutaisi named Akakhi Tsereteli. Doctor of Economical Sciences. Full professor

Nelli Sichinava

Akaki Tsereteli State University . Associate. Professor. PhD

Omari Omarimu

Tbilisi State University named Iv. Javakhishvili. Doctor of Chemical Sciences Professor

Rusudan G. Kutateladze

Georgian Technical University. Doctor of Economical Sciences. Full Professor

Rusudan Sujashvili

Senior Researcher, Iv. Beritashvili Center of Experimental Biomedicine; Invited Professor, Tbilisi State Medical University

Simon Nemsadze

Georgian Technical University . Doctor of Technical Sciences. Full Professor

Tamar Giorgadze

Gr. Robakidze University, Department of Medicine. Associate Professor

Tamara Okropiridze

University "Geomed" Department of Dentistry , Doctor of Medical Sciences. Full Professor

Tengiz G. Museliani

Georgian Technical University. Academic Doctor of Technical Sciences. Associate Professor

Valerian N. Nanobashvili

Company "Buneba Ltd". Doctor of Veterinary Sciences. Veterinary surgeon

Vaxtang S. Datashvili

Georgian technical University. Doctor of Economical Sciences. Associate Professor

Zaira Gudushauri

Georgian-Azerbaijan University named G. Aliyev. Associate Professor. PhD. ES.

Germany

Hans-Juergen Zahorka

Assessor jur., Senior Lecturer (EU and International Law, Institutions and Economy), Chief Editor of "European Union Foreign Affairs Journal", LIBERTAS - European Institute, Rangendingen

Ekaterina Kudryavtseva

Researcher at the Institute of Foreign Languages and Media Technology of the University of Greifswald. PhD Pedagogical Sciences.

Alexander Dilger

University of Münster. Professor of Business Economics. PhD in Economy.

Iran

Azadeh Asgari

Asian Economic and Social Society (AESS). Teaching English as a Second Language. PhD

Italy

Simona Epasto

Professor tenure of Economic and Political Geography PhD in J.D. L.L.M - Lawyer

Jordan

Ahmad Aljaber

President at Gulf University. German Jordan University, Founder / Chairman of the Board. Ph.D in Computer Science

Ahmad Zamil

Middle East University (MEU). Business Administration Dept. Associate Professor. PhD Marketing

Sadeq AlHamouz

Middle East University (MEU). Head Computer Information Systems. PHD. Computer Science.

Kazakhstan

Alessandra Clementi

Nazarbayev University School of Medicine. MD, GP. Assistant Professor of Medical Practice and Family Medicine

Altinay Pozilova

Sirdarya University. Associated professor. PhD in Pedagogy Science.

Marina Bobireva

West Kazakhstan State Medical University named Marat Ospanov. PhD

Niyazbek Kalimov

Kostanay Agricultural Institution. PhD

Nuriya Kharissova

State University of Karaganda. Associate Professor of Biological Science

Nikolay Kurguzov

State University of Pavlodar named S. Toraygirova. PhD. Professor

Anar Mirazagalieva

Vice-Rector for Teaching and Studies – East Kazakhstan State University named S.Amanzholov

Anna Troeglazova

East Kazakhstan State University named Sarsen Amanjolov. PhD

Gulmira Zhurabekova

Marat Ospanov West-Kazakhstan State Medical Academy. Department of Human Anatomy. Associate Professor

Libya

Salaheddin Sharif

University of Benghazi, International Conference on Sports Medicine and Fitness, Libyan Football Federation- Benghazi PhD in Medicine (MD)

Latvia

Tatiana Tambovceva

Latvian Council of Science. Riga Technical University. Associate Professor at Riga Technical University

Lithuania

Ieva Meidute – Kavaliauskiene

Vilnius Gediminas Technical University. Vice-dean for Scientific Research

Vilma (Kovertaite) Musankoviene

e-Learning Technology Centre. Kaunas University of Technology. PHD

Loreta (Gedminaitė) Ulvydiene

Professor of Intercultural Communication and Studies of Translation. Vilnius University. PHD

Morocco

Mohammed Amine Balambo

Ibn Tufail University, Aix-Marseille University. Free lance. Consultant and Trainer. PhD in Philosophy. Management Sciences, Specialty Strategy and Logistics.

Poland

Jonathan Ψ Britmann

Ministry of Health of Poland. Polish Society of Clinical Psychology. Ph.D., DMSc., Psychiatry

Maciej Urbaniak

University of Lodz. Full Professor. PhD in DSc.

Qatar

Mohammed Elgammal

Qatar University. Assistant Professor in Finance. PhD in Finance

Romania

Odette (Buzea) Arhip

Ecological University Bucuresti. Professor at Ecological University. PhD.

Russia

Alexander A. Sazanov

Leningrad State University named A.S. Pushkin. Doctor of Biological Sciences. Professor

Alexander N. Shendalev

State Educational Institution of Higher Education. Omsk State Transport University. Associate Professor

Andrey Latkov

Stolypin Volga Region Institute of Administration, Ranepa. Sc.D. (Economics), Ph.D. (Politics), professor,

Andrei Popov

Director "ProfConsult Group". Nizhny Novgorod Region. PhD

Anton Mosalyov

Russian State University of Tourism and Service. Associate Professor

Carol Scott Leonard

Presidential Academy of the National Economy and Public Administration. Vice Rector. PhD, Russian History

Catrin Kolesnikova

Samara Architectural and Constructional University. PhD

Ekaterina Kozina

Siberia State Transportation University. PhD

Elena Klemenova

South Federal University of Russia. Doctor of Pedagogical Sciences. Professor

Galina Kolesnikova

Russian Academy of Natural Sciences and International Academy of Natural History. Taganrog Institute of Management and Economics. Philologist, Psychologist, PhD

Galina Gudimenko

Orel State Institute of Economy and Trade. Doctor of Economical Sciences. Professor

Grigory G. Levkin

Omsk State Transport University. PHD of Veterinary Sciences

Irina V. Larina

Federal State Educational Institution of Higher Professional Education. Associate Professor

Irina Nekipelova

M.T. Kalashnikov Izhevsk State Technical University. Department of Philosophy. PhD

Larisa Zinovieva

North-Caucasus Federal University. PHD.Pedagogical Science. Associate Professor

Liudmila Denisova

Department Director at Russian State Geological Prospecting University. Associate Professor

Lyalya Jusupova

Bashkir State Pedagogical University named M.Akmully. PHD Pedagogy Science. Associate Professor

Marina Volkova

Research Institute of Pedagogy and Psychology. Doctor of Pedagogical Sciences. Professor

Natalia Litneva

Orlov State Institute of Economy and Trade. Volga Branch of The Federal State Budget Educational Institution of Higher Professional Education

Nikolay N. Efremov

Institute of Humanitarian Research and the Russian Academy of Sciences. Doctor of Philology. Research Associate

Nikolay N. Sentyabrev

Volgograd State Academy of Physical Culture. Doctor of Biological Sciences. Professor. Academician

Olga Ovsyanik

Plekhanov Russian Economic University, Moscow State Regional University. Doctor in Social Psychology.

Sergei N. Fedorchenko

Moscow State Regional University of Political Science and Rights. PhD

Sergei A. Ostroumov

Moscow State University. Doctor of Biological Science. Professor

Svetlana Guzenina

Tambov State University named G.R. Derzhavin. PhD in Sociology

Tatiana Kurbatskaya

Kamsk State Engineering – Economical Academy. PhD

Victor F. Stukach

Omsk State Agrarian University. Doctor of Economical Sciences. Professor

Yuriy S. Gaiduchenko

Omsk State Agrarian University. Associate Professor. PhD in Veterinary Science. Russia.

Zhanna Glotova

Baltic Federal University named Immanuel Kant, Ph.D., Associate Professor

Saudi Arabia

Ikhlas (Ibrahim) Altarawneh

Ibn Rushd College for Management Sciences. PHD Human Resource Development and Management. Associate Professor in Business Administration

Salim A alghamdi

Taif University. Head of Accounting and Finance Dept. PhD Accounting

Serbia

Aleksandra Buha

University of Belgrade. Department of toxicology "Akademik Danilo Soldatović", Faculty of Pharmacy

Jane Paunkovic

Faculty for Management, Megatrend University. Full Professor. PhD, Medicine

Jelena Purenovic

University of Kragujevac . Faculty of Technical Sciences Cacak . Assistant Professor . PhD in NM systems.

Sultanate of Oman

Nithya Ramachandran

Ibra College of Technology. Accounting and Finance Faculty, Department of Business Studies. PhD

Sweden

Goran Basic

Lund University. Department of Sociology. PhD in Sociology. Postdoctoral Researcher in Sociology.

Turkey

Vugar Djafarov

Medical school at the University of Ondokuzmayıs Turkey. PhD. Turkey.

Yigit Kazancioglu

Izmir University of Economics. Associate Professor, PhD in Business Administration.

UK

Alan Sheldrake

Imperial Collage. London University. Electrical Power Engineering Consultant. PhD

Christopher Vasilopoulos

Professor of Political Science at Eastern Connecticut State University. Doctor of Philosophy (Ph.D.).

Political Science and Government.

Mahmoud Khalifa

Lecturer at Suez Canal University. Visiting Fellow, School of Social and Political Sciences, University of Lincoln UK. PhD in Social and Political Sciences

Mohammed Elgammal

Qatar University. Assistant Professor. PhD in Finance.

Ukraine

Alexandra V. Gorbenko

National Transport University. PhD

Alla Oleksyuk-Nexhames

Lviv University of Medicine. Neurologist at pedagog, pryvaty refleksoterapy. MD PD.

Anna B. Gulyayeva

Institut of Plant Physiology and Genetics. PhD

Anna Kozlovska

Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine. Associate Professor. PhD in Economic.

Bogdan Storokha

Poltava State Pedagogical University. PhD

Dmytro Horilyk

Head of the Council, at Pharmaceutical Education & Research Center. PhD in Medicine.

Galyna Zelenko

Institute of Politic and Ethnic Studies, National Academy of Science of Ukraine. Professor, Dr. in political science

Katerina Yagelskaya

Donetsk National Technical University. PhD

Lesia Baranovskaya

National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", PhD, Associate Professor

Mixail M. Bogdan

Institute of Plant Physiology and Genetics. PhD

Liana Ptaschenko

Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuk. Doctor of Economical Sciences. Professor

Oleksandr Voznyak

Hospital "Feofaniya". Kyiv. Head of Neureosurgical Centre. Associated Professor

Olena Chemiavska

Poltava University of Economics and Trade, Doctor of Economical Sciences. Professor

Olga F. Gold

Ukrainian National University named I.I. Mechnikov. PhD

Roman Lysyuk

Assistant Professor at Pharmacognosy and Botany Department at Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Sergei S. Padalka

Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Department of Contemporary History and Policy at the Institute of History of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine

Stanislav Goloborodko

Doctor of Agricultural Sciences, Senior Researcher. Institute of Agricultural Technologies of Irrigated Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

Victoriya Lykova

Zaporizhzhya National University, PhD of History

Victor P. Mironenko

Doctor of Architecture, professor of department "Design of architectural environment", Dean of the Faculty of Architecture of Kharkov National University of Construction and Architecture (KNUCA), member of the Ukrainian Academy of Architecture

Yuliia Mytrokhina

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhaylo Tugan-Baranovsky., PhD in Marketing and Management. Associate Professor

Yulija M. Popova

Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuk. PhD in Economic. Associated professor

Crimea

Lienara Adzhyieva

V.I. Vernadsky Crimean Federal University, Yevpatoriya Institute of Social Sciences (branch). PhD of History. Associate Professor

Nelya Gluzman

V.I. Vernadsky Crimean Federal University, Yevpatoriya Institute of Social Sciences (branch). Doctor of Pedagogical Sciences. Full Professor

Oksana Usatenko

V.I. Vernadsky Crimean Federal University. Academy of Humanities and Education (branch). PhD of Psychology. Associate Professor.

Tatiana Scriabina

V.I. Vernadsky Crimean Federal University, Yevpatoriya Institute of Social Sciences (filial branch). PhD of Pedagogy. Associate Professor

Vladyslav Fadzieiev

V.I. Vernadsky Crimean Federal University, Yevpatoriya Institute of Social Sciences (filial branch). PhD of Psychology. Associate Professor

United Arab Emirates

Haitham Hobanee

College of Business Administration, Abu Dhabi University, PHD.

USA

Carol Scott Leonard

Presidential Academy of the National Economy and Public Administration. National Research University – Higher School of Economics. Russian Federation

Cynthia Buckley

Professor of Sociology at University of Illinois. Urbana-Champaign. Sociological Research

Mikhail Z. Vaynshteyn

Lecturing in informal associations and the publication of scientific articles on the Internet. Participation in research seminars in the "SLU University" and "Washington University", Saint Louis

Nicolai Panikov

Lecturer at Tufts University. Harvard School of Public Health. PhD/DSci, Microbiology

Rose Berkun

State University of New York at Buffalo. Assistant Professor of Anesthesiology, PhD. MD

Yahya Kamalipour

Dept. of Journalism and Mass Communication North Carolina A&T State University Greensboro, North Ca. Professor and Chair Department of Journalism and Mass Communication North Carolina A&T State University. PhD

Uzbekistan

Guzel Kutlieva

Institute of Microbiology. Senior Researcher. PhD BS.

Editors-in-chief:

Historical and Natural Sciences

Lienara Adzhyieva

V.I. Vernadsky Crimean Federal University, Yevpatoriya Institute of Social Sciences (branch). PhD of History. Associate Professor
Tubukhanum Gasimzadeh

National Academy of Sciences of Azerbaijan Republic. Scientific Secretary of the Department of Agrarian Sciences of ANAS.
PHD in Biological Sciences, Associate Professor.

Social, Pedagogy Sciences & Humanities

Eka Avaliani

Professor at International Black Sea University. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Sevinj Mahmudova

Azerbaijan State Agrarian University. ANAS. Azerbaijan. PhD PS.

Medicine, Veterinary Medicine, Pharmacy and Biology Sciences

Mariam Kharashvili

Tbilisi State Medical University. PhD MD.

Technical, Engineering & Applied Sciences

Nikolay Kurguzov

State University of Pavlodar named S. Toraygirova. PhD TS. Professor. Kazakhstan.

Regional Development and Infrastructure

Jacob Meskhia

Tbilisi State University. Faculty of Economics and Business. Full Professor.

Economic, Management & Marketing Sciences

Enene Menabde-Jobadze

Georgian Technical University. Academic Doctor of Economics.

Black Sea Scientific Journal of Academic Research has ISSN, E-ISSN and UDC numbering:
ISSN: 1987-6521 (Print), E-ISSN: 2346-7541 (Online), DOI prefix: 10.15357, UDC: 551.46 / (051.4)/B-64
Community of Azerbaijanis living in Georgia is publishing scientific papers of scientists on Website and in Referred Journals and Online Journals with subjects which are mentioned below:

AGRICULTURAL, ENVIRONMENTAL & NATURAL SCIENCES

Agriculture, Agronomy & Forestry Sciences
History of Agricultural Sciences
Plant Breeding and Seed Production
Environmental Engineering Science
Earth Sciences & Organic Farming
Environmental Technology
Botany, Zoology & Biology

SOCIAL, PEDAGOGY SCIENCES & HUMANITIES

Historical Sciences and Humanities
Psychology and Sociology Sciences
Philosophy and Philology Sciences
History of Science and Technology
Social Science
Pedagogy Science
Politology

MEDICINE, VETERINARY MEDICINE, PHARMACY AND BIOLOGY SCIENCES

Clinical Medicine
Prophylactic Medicine
Theoretical Medicine
Stomatology & Dentistry
Veterinary Medicine and Zoo
Drug Technology and Organization of Pharmaceutical Business
Pharmaceutical Chemistry and Pharmacology
Standardization and Organization of Medicines Production
History of Pharmacy
Innovations in Medicine
Biophysics and Biochemistry
Radiology and Microbiology
Molecular Biology and Genetics
Botany and Virology
Microbiology and Hydrobiology
Physiology of Plants, Animals and Humans
Ecology, Immunology and Biotechnology
Virology and Immunology
History of Biology
Entomology

TECHNICAL AND APPLIED SCIENCES

Applied Geometry, Engineering Drawing, Ergonomics and Safety of Life
Machines and Mechanical Engineering
History of Science and Technics
Electrical engineering, Radio Engineering, Telecommunications, and Electronics
Information, Computing and Automation
Mining and Geodesy Sciences
Metallurgy and Energy
Chemical Technology, Chemistry Sciences
Technology of Food Products

Technology of Materials and Products Textile and Light-load industry
Machinery in Agricultural Production
History of Art
Project and Program Management
Innovative Technologies
Repair and Reconstruction
Materials Science and Engineering
Engineering Physics
Mathematics & Applied Mathematics

REGIONAL DEVELOPMENT AND INFRASTRUCTURE

History of tourism
Theoretical and methodological foundations of tourism and recreation
Tourist market , its current state and development forecasts
Training and methodological support

ECONOMIC, MANAGEMENT & MARKETING SCIENCES

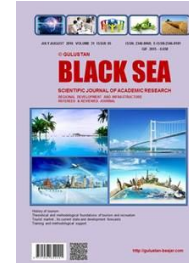
Economics and Management of Enterprises
Economy and Management of a National Economy
Mathematical Methods, Models and Information Technologies in Economics
Accounting, Analysis and Auditing
Money, Finance and Credit
Demography, Labor Economics
Management and Marketing
Economic Science

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

Theory and History of State and Law
International Law
Branches of Law
Judicial System and Philosophy of Law
Theory and History of Political Science
Political Institutions and Processes
Political Culture and Ideology
Political Problems of International Systems and Global Development

CONFERENCE NEWSLETTER

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

ISSN: 1987 - 6521, E – ISSN: 2346 - 7541
©Publisher : Community of Azerbaijanis Living in Georgia. Gulustan-bssjar.
©Typography : AZCONCO LLC Industrial, Construction & Consulting.
Registered address: Isani Sangory area, Varketili 3, III a m/r, building 342, dep. 65, 0163 Georgia, Tbilisi.
©Editorial office : Isani Sangory area, Varketili 3, III a m/r, building 342, dep. 65, 0163 Georgia, Tbilisi.
Questions or comments? E-mail us at gulustan_bssjar@mail.ru, engineer_namik@mail.ru

MAY-JUNE 2016 VOLUME 30 ISSUE 04

ISSN: 1987-6521; E-ISSN:2346-7541

GIF 2015 - 0.658

© **GULUSTAN**

BLACK SEA

SCIENTIFIC JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH

**MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL**

AGRICULTURAL, ENVIRONMENTAL & NATURAL SCIENCES

Agriculture, Agronomy & Forestry Sciences
History of Agricultural Sciences

SOCIAL, PEDAGOGY SCIENCES & HUMANITIES

Historical Sciences and Humanities
Theory and methods of teaching (physical education, basics of health)
Psychology and Sociology Sciences

MEDICINE, VETERINARY MEDICINE, PHARMACY AND BIOLOGY SCIENCES

Clinical Medicine
Prophylactic Medicine

TECHNICAL AND APPLIED SCIENCES

Applied Geometry, Engineering Drawing, Ergonomics and Safety of Life
Machines and Mechanical Engineering

REGIONAL DEVELOPMENT AND INFRASTRUCTURE

History of tourism
Theoretical and methodological foundations of tourism and recreation

ECONOMIC, MANAGEMENT & MARKETING SCIENCES

Economics and Management of Enterprises
Economy and Management of a National Economy
Management and Marketing

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

Theory and History of State and Law
International Law
Branches of Law

<http://gulustan-bssjar.com>